

REAALIAIKATUTKIMUS JÄLKITAVUJEN VOKAALIENVÄLISEN *h*:N
VARIAATIOSTA HALSUAN PUHEKIELESSÄ

Suomen kielen
pro gradu -tutkielma
Oulun yliopisto
25.3.2019

Vili Ruuska

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimusaihe ja -kysymykset	1
1.2. Aiempi tutkimus.....	2
1.2.1. Vetelinjoen murrealue	2
1.2.2. Jälkitavujen vokaalienvälinen <i>h</i>	3
1.3. Halsua murrealueena ja paikkakuntana.....	4
1.4. Aineisto	6
1.4.1. Tutkimuksen informantit.....	7
1.4.2. Haastattelumenetelmän soveltuvuus	10
1.5. Käsitteet.....	11
1.6. Transkriptio	14
2. TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN JA METODINEN VIITEKEHYS	17
2.1. Dialektologia	17
2.2. Sosiolingvistiikka.....	18
2.2.1. Sosiolingvistiikka tieteenalana	18
2.2.2. Kielenmuutos	21
2.2.3. Diffuusioteoriat	22
2.3. Metodit	23
3. ANALYYSI	25
3.1. Muotoryhmittäinen analyysi	25
3.1.1. MA-infinitiivin illatiivi	25
3.1.2. Nominien illatiivi	30
3.1.3. Passiivin preteriti.....	36
3.1.4. Passiivin preesens	40
3.1.5. * <i>eh-</i> ja * <i>ek-</i> loppuisten nominien vokaalivartaloiset muodot	44
3.1.6. <i>s</i> : <i>h</i> -vartaloisten nominien vokaalivartaloiset muodot	49
3.1.7. Kolmannen persoonan possessiivisuffiksi <i>-hVn</i>	53
3.1.8. <i>kAAn</i> -liitepartikkeli	57
3.1.9. Muut muotoryhmät	59
3.2. Kokoavia huomioita muotoryhmittäisistä tuloksista.....	62

3.3. Sekventiaallinen analyysi	67
3.3.1. $(C)VCVhV$ -jonot.....	68
3.3.2. $(C)V(C)CCVhV$ -jonot.....	70
3.3.3. $(C)VV(C)CVhV$ -jonot	74
3.3.4. Kolmi- ja useampitavuiset vartalot	76
3.4. Yhteenveto sekventiaalisista tuloksista.....	79
4. PÄÄTÄNTÖ	84
LÄHTEET	87

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimusaihe ja -kysymykset

Tutkin pro gradu -tutkielmassani jälkitavujen vokaalienvälisen *h*:n edustumista Halsuan puhekielessä. Pyrin selvittämään, miten ja kuinka usein tutkimusalueelle ominainen kielenpiirre esiintyy halsualaisten informanttien puheessa. Aineistosta saatavien tutkimustulosten avulla hahmottelen myös kielenpiirteen tulevaisuutta. Etsin tutkimuksessani vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

- Millainen on *h*:n synkroninen variaatio eri ikäryhmissä?
- Millaisia eroja eri-ikäisten informanttien välillä on? Entä osa-aineistojen välillä?
- Mitä eri-ikäisten informanttien ja osa-aineistojen välillä havaittavat erot kertovat muutoksesta?
- Miten morfologiset kategoriat ja sananmuodon fonologinen rakenne vaikuttavat *h*:n edustumiseen?

Tarkastelen jälkitavujen vokaalienvälistä *h*:ta niissä muotoryhmissä, joissa *h* voi edustua Vetelinjoen murrealueella. Lisäksi tutkin piirteen esiintymistä sekventiaalisesti eli tarkastelen aineistossa esiintyvien *h*-tapausten fonologista rakennetta. Vertailen *h*:n edustumista (C)VCVhV-jonossa (*kylähän*), (C)V(C)CCVhV-jonossa (*rantahan*), (C)VV(C)CVhV-jonossa (*kouluhun*) sekä kolmi- ja useampitavuisissa vartaloissa (*sairaalahan*). Muotoryhmittäisessä tarkastelussa syvennyn seuraaviin muotoryhmiin:

- 1) Nominien illatiivi (*luokkaan ~ luokhan ~ luokkahan*)
- 2) MA-infinitiivin illatiivi (*juoksemaan ~ juokse(m)han ~ juokse(h)en*)
- 3) Passiivin preteriti ja preesens (*mentiin ~ menthin, mennään ~ menhän*)
- 4) Alkuaan *ek- ja *eh-loppuisten nominien vokaalivartaloiiset muodot (*kokeet ~ kokhet, tarpeiks ~ tarpheiks*)
- 5) *s : h* -vartaloisten nominien vokaalivartalomuodot (*hampaat ~ hamphat, vuotiaana ~ vuotiihaana*)
- 6) NUT-partisiipin vokaalivartalomuodot (*kuolleet ~ kuolhet, syöneen ~ syönhen*)
- 7) Kolmannen persoonan possessiivisuffiksi -hVn (*tavallaan ~ tavalhan*)
- 8) *hinen*-johtimelliset nominit (*eteinen ~ etheinen*)
- 9) *Us*- ja *UttA*-johdokset (*rikkaus ~ rikkahus ~ rikhaus, virauttaa ~ virahuttaa*)
- 10) Kolmannen persoonan imperatiivi (*olokoon ~ olokhon*)
- 11) *kAA*n-liitepartikkeli (*su(i)nkaan ~ su(i)nkhan*)
- 12) Analogiset yleistymät (esimerkiksi *oikeen ~ oikhen, melekeen ~ meleken*).

Olen päätenyt tutkimaan yhtä kielenpiirrettä usean piirteen sijaan monestakin syystä. Uskon, että yhteen kielenpiirteeseen keskittymällä kykenen syvällisempään analyysiin kuin monta kielenpiirrettä samanaikaisesti tarkastelemalla. Lisäksi kandidaatintutkielmani (2017) myötä minulla on kokemusta sekä tutkimusalueesta että jälkitavujen vokaalienvälisestä *h*:sta. Olen äärimmäisen motivoitunut jatkamaan aiheen käsittelyä aiempaa syvällisemmälle ja kattavammalle tasolle.

Mantilan (1992) mukaan ”taajaan toistuvat kielenpiirteet eivät ole niin herkkiä muutokselle kuin harvoin esiintyvät” (Thelander 1979: 106; Mantila 1992: 62). Tutkijat eivät kuitenkaan ole yksimielisiä frekvenssin ja kielenpiirteen muuttumattomuuden välisestä suhteesta (ks. esim. Juusela 1989: 118–121). Nojaudun Mantilan (1992) näkemykseen ja esitän hypoteesin, jonka mukaan *h* säilyy parhaiten taajafrekvenssisimmässä muotoryhmissä sekä vanhassa että uudessa aineistossa. Arvelen, että *h* edustuu sisäheittoisena tai metateettisena varianttina herkimmin nominien illatiivissa, MA-infinitiivin illatiivissa ja passiivin preteritissä. Oletan, että *h*:n kato toteutuu useimmin kolmannen persoonan possessiivisuffiksissa ja *-kAAAn*-liitepartikkelissa. Muotoryhmittäisiä eroja koskevat hypoteesini perustuvat aiempiin tutkimustuloksiin sekä tutkimusalueella tekemiini kenttähavaintoihin.

1.2. Aiempi tutkimus

Tässä alaluvussa teen kirjallisuuskatsauksen. Alaluku jakautuu kahteen osioon. Ensimmäisessä osiossa esittelen Vetelinjoen murrealuetta käsittelevät tutkimukset. Toisessa osiossa paneudun jälkitavujen vokaalienvälisestä *h*:ta käsitteleviin tutkimuksiin.

1.2.1. Vetelinjoen murrealue

Jälkitavujen vokaalienvälisestä *h*:ta tarkastellut kandidaatintutkielmani (2017) on tähän mennessä ainoa Halsuan puhekieltä käsitellyt sociolingvistinen tutkimus. Vetelinjoen murrealuetta sen sijaan on tutkittu jonkin verran, mutta yksikään aiemmista tutkimuksista ei keskity pelkästään jälkitavujen vokaalienvälisen *h*:n tarkasteluun.

Sini Puusaari (1994) tarkastelee pro gradu -tutkielmassaan Vetelin puhekieltä usean kielenpiirteen avulla. Yksi kielenpiirteistä on jälkitavujen vokaalienvälinen *h*. Samoin on toiminut Pia Päivärinta, jonka pro gradu -tutkielma (1999) käsittelee Kaustisen koululaisten puhekieltä. Hannele Eväsojan pro gradu -tutkielma (1976) pureutuu *hän-* ja *se-*pronominien käyttöön Kaustisen murteessa. Alueen muut fennistiset tutkimukset käsittelevät murreasenteita ja koodinvaihtoa. Riikka Björkbacka on kartoittanut pro gradu -tutkielmassaan (2002) veteliläisten murreasenteita ja -tietoisuutta. Tarja Isomöttönen on selvittänyt pro gradu -tutkielmassaan (2008), miten Vetelin lukiolaisnuoret asennoituvat murretta kohtaan. Tiia Leponiemen pro gradu -tutkielma (2008) on tutkimus kahden kaustislaisen avioparin koodinvaihdosta ja variaatiosta keskustelussa.

1.2.2. Jälkitavujen vokaalienvälinen *h*

Jälkitavujen vokaalienvälistä *h*:ta on tutkittu paljon, mutta aiemmat fennistiset tutkimukset käsittelevät lähinnä peräpohjalais- ja vienalaismurteiden tilannetta. Esittelen peräpohjalaismurteita koskevista tutkimuksista vain tutkimukseni kannalta keskeisimmät ja viimeaikaisimmat. Harri Mantila (1992) on koonnut väitöskirjaansa kattavasti, miten *h* varioidi peräpohjalaismurteissa. Lisäksi Mantila (2015) on tehnyt kokoavan artikkelin *h*:n edustumisesta nykyisessä peräpohjalaisessa puhekielessä. Johanna Vaattovaara (2009) on tarkastellut väitöskirjassaan kielenpiirteen edustumista Tornionjokilaaksossa (ks. myös Vaattovaara 1999).

Leila Häyhä on perehtynyt pro gradu -tutkielmassaan (1991) *h*:n esiintymiseen Tornion puhekielessä. Sanna Kotajärvi (2004) on tutkinut murrepiirteen edustumista Kemijärven nykypuhekielessä. Maaria Tuisku on tarkastellut kandidaatintutkielmassaan (2016), miten tervolalaisnuoret suhtautuvat jälkitavujen vokaalienväliseen *h*:hon. Antti Rekilän pro gradu -tutkielma (2017) käsittelee jälkitavujen vokaalienvälisen *h*:n edustumista Savukoskella ja Pelkosenniemellä. Jukka Mettovaara (2016) on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan, miten kielenpiirre esiintyy vienalaismurteissa.

1.3. Halsua murrealueena ja paikkakuntana

Vuonna 1868 perustettu Halsuan kunta sijaitsee Keski-Pohjanmaan eteläosassa lähellä Etelä-Pohjanmaan maakuntarajaa ja on kooltaan hiukan alle 1 200 asukkaan suuruinen. Naapurikuntiin kuuluvat Veteli, Kaustinen, Lestijärvi ja Perho. Myös maakuntakeskus Kokkolaan kuntaliitoksen myötä vuonna 2009 liitetyllä entisellä Ullavan kunnalla on yhteistä rajapintaa Halsuan kanssa. Monet halsualaiset pesäpalloilijat ja pelimannit ovat meritoituneet alueellisesti ja valtakunnallisesti. Halsualaiset ovat menestyneet myös raviurheilussa. Kunnan ravihevosten määrä on koko maan suurin, jos lukema suhteutetaan kunnan väkilukuun. (Halsuan kunnan kotisivut.) Halsuan sijainti naapuripaikkakuntineen ilmenee kartasta 1.

KARTTA 1. Keski-Pohjanmaan kartta Keski-Pohjanmaan Yrittäjien (2019) mukaan.

Kiinteä asutus Halsualla vakiintui 1500-luvun jälkipuoliskolla. Vuonna 1571 Halsua mainittiin ensimmäisen kerran kymmenysluettelossa omana kylänään. Väestö oli alkuperältään pääosin savolaista. Kylässä kuitenkin asui jo 1600-luvun alussa kainulaisia eli alun perin lounaisosista pohjoiseen matkanneita uudisasukkaita. Lisää kainulaisia saapui Kaustiselta ja Vetelistä Halsualle vuosisadan aikana. Tästä seurasi, että Kokkolan yli- maassa eli nykyisellä Vetelinjoen murrealueella kyläkuntien välillä vallinneet murre-erot

tasoittuivat. Savolaismurteiden osuus Halsualla väheni merkittävästi 1700-lukuun mennessä. (Virrankoski 1961: 32, 50, 52, 60–61, 106–107.) Vetelinjoen murreryhmän useimmat länsisuomalaiset murrepiirteet selittyvätkin kainulaisten varhaisella siirtymisellä alueelle. Esimerkiksi inessiivin päättevariantti *-sA* on asutusvirran mukana lounaismurteiden pohjoisryhmästä pohjalaismurteisiin kulkeutunut murrepiirre. (Virrankoski 1961: 54; Lehtinen 2007: 256–257, 268.)

Kettusen (1930) ja Mantilan (1992) mukaan Halsuan murre on osa Vetelinjoen murrealuetta, jonka muodostavat Halsuan, Vetelin, Kaustisen ja Ullavan pitäjät (Kettunen 1930: 75–76, Mantila 1992: 8). Wiik (2006) sijoittaa myös Perhon Vetelinjoen murrealueeseen, jonka varsinaismurre koostuu Vetelin, Kaustisen ja Halsuan murteista (Wiik 2006: 317–318). Nojaudun kenttähavaintojeni perusteella Kettusen (1930) ja Mantilan (1992) näkemyksiin Vetelinjoen murrealueesta.

Vetelinjoen murrealue (signum IV 1a) on keskipohjalaismurteiden (IV) eteläisin murreryhmä, joka muistuttaa monin tavoin Etelä-Pohjanmaan murretta (III 1). Esimerkiksi *t:n* heikon asteen vastineena on *r* molemmissa murreryhmissä. Kettunen (1930) toteaa, että Vetelinjoen murteen voitaisiin luonnehtia olevan Etelä-Pohjanmaan murteen alaryhmä, ellei kyseisten murreryhmien kiinteä yhteys olisi katkennut. Väliin työntynyt savolaiskiila (III IX) ulottuu Keuruulta Evijärvelle ja erottaa mainitut pohjalaismurteet toisistaan. Vetelinjoen murrealueen pohjoispuolella sijaitsee Lestijoen murrealue (IV 2a), joka kuuluu niin ikään keskipohjalaismurteisiin. (Kettunen 1930: 75–76; Rapola 1969: 128; Mantila 1992: 8; Wiik 2006: 317–318; Hurta 2007.) Esitän seuraavalla sivulla kartan 2 avulla, miten Vetelinjoen murrealue sijoittuu maantieteellisesti.

1.4.1. Tutkimuksen informantit

Tutkimusaineistoni koostuu kahdentoista informantin haastatteluista, joista jokainen on noin tunnin mittainen. Aineisto jakaantuu kahteen osaan, joista käytän nimityksiä **vanha aineisto** ja **uusi aineisto**. Molemmissa osissa on kuusi informanttia. Seuraavaksi kerron osa-aineistoista lyhyesti, minkä jälkeen vuorossa on kunkin informantin esittely.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta saamani vanha aineisto koostuu kuudesta haastattelusta. Paavo Suihkonen toimii haastattelijana haastatteluissa, jotka hän on kerännyt kesällä 1969. Vanhassa aineistossa on neljä mies- ja kaksi naisinformanttia. Informantit ovat haastatteluhetkellä 61–81-vuotiaita. Viisi kuudesta informantista on syntynyt 1800-luvun lopulla. Vanhan aineiston nuorin informantti on syntynyt vuonna 1908. Kaikki informantit ovat syntyperäisiä halsualaisia, jotka ovat asuneet suurimman osan elämästään Halsualla.

Uuden aineiston olen kerännyt kandidaatintutkielmaani varten kesällä 2016. Uudessa aineistossa on kolme keski-ikäistä ja kolme nuorta informanttia. Keski-ikäiset informantit ovat syntyneet 1960-luvulla sekä 1960–70-lukujen taitteessa, nuoret informantit puolestaan 1990-luvun puolivälissä. Kaikki uuden aineiston informantit ovat syntyneet ja asuneet suurimman osan elämästään Halsualla. Käytän keski-ikäisistä informanteista nimitystä **A-ryhmä**, nuorista informanteista puolestaan nimitystä **B-ryhmä**.

On valitettavaa, että nuoriin informantteihin on lähes mahdotonta löytää sellaista ihmistä, joka olisi asunut koko ikänsä Halsualla. Ongelma johtuu pitkälti siitä, että paikkakunnalla ei ole toisen asteen koulutusmahdollisuutta. Siksi useimmat nuoret muuttavat opiskelujen takia muualle asumaan peruskoulun jälkeen. On mahdollista ja itse asiassa varsin todennäköistä, että nuoret omaksuvat kielenkäyttöönsä vaikutteita muilta murrealueilta. En kuitenkaan usko, että asetelma vääristää tutkimustuloksia. Olen pyrkinyt minimoimaan asuinpaikan vaikutuksen kielenulkoisena muuttujana valikoimalla tutkimukseeni sellaisia informantteja, jotka asuneet suurimman osan elämästään Halsualla.

Sukupuolittainen epätasapaino vanhassa aineistossa ohjaa tutkimuksessani mukana olevien informanttien valintaa. Vanhassa aineistossa on ainoastaan kaksi naista. Niinpä olen ottanut uuteen aineistoon enemmän naisia kuin miehiä, eli uuden aineiston molemmissa

ikäryhmissä on kaksi naisinformanttia ja yksi miesinformantti. Olen toiminut näin, jotta saisin tutkimukseen tasavertaisen määrän mies- ja naisinformantteja. Mainitsen kussakin muotoryhmässä koko aineiston sukupuolittaisista eroista. En kuitenkaan tee sukupuolittaista vertailua osa-aineistojen sisällä tai niiden välillä.

Vanhan ja uuden aineiston suoraviivainen vertailu keskenään ei ole mahdollista. Vanhan aineiston informantit muodostavat yhden ikäjakaumaltaan väljähkön ikäryhmän, jonka edustajat ovat olleet haastatteluhetkellä eläkeikäisiä. Uusi aineisto sen sijaan koostuu kahdesta ikäryhmästä, joista kumpikaan ei vertaudu eläkeikäisiin. Vaikka osa-aineistojen ikäjakaumien välillä on merkittäviä eroja, uskon, että kielenpiirteen variaation tarkastelu on mahdollista.

Olen laatinut jokaiselle informantille kirjain-numeroyhdistelmän henkilötietojen suojelemiseksi. Olen muodostanut yhdistelmät seuraavasti:

- Yhdistelmän alussa oleva **V** ilmaisee, että kyseessä on vanhan aineiston informantti. **U** puolestaan merkitsee uuden aineiston informanttia.
- M** ilmaisee, että kyseessä on miesinformantti. **N** merkitsee naisinformanttia. Sukupuolta merkitsevä kirjain on vanhan aineiston yhdistelmissä järjestyksessään toinen (**VM1**), uudessa aineistossa kolmas (**UAN2**).
- Uusi aineisto koostuu kahdesta ikäryhmästä. Ikäryhmää merkitsevä kirjain edustuu uuden aineiston yhdistelmissä toisena (**UAN1**, **UBM1**). **A** ilmaisee, että kyseessä on keski-ikäinen informantti. **B** merkitsee nuorta informanttia.
- Kunkin yhdistelmän lopussa on numero, jonka avulla erotan samaan osa-aineistoon, ikäryhmään ja sukupuoleen kuuluvat informantit toisistaan (**VM1**, vrt. **VM3**).

VM1 on vuonna 1888 syntynyt mies, joka on syntynyt Halsualla. Myös hänen vanhempansa ovat kotoisin Halsualla. VM1 on asunut Lestijärvellä kolme vuotta ja Ullavassa viitisentoista vuotta. Muuten hän on asunut koko ikänsä Halsualla. VM1 kertoo nauhoitteella muun muassa metsätöistä, joilla hän on elättänyt itsensä.

VM2 on vuonna 1889 syntynyt mies, joka on kotoisin Halsualla ja asunut paikkakunnalla koko ikänsä. Hänen isänsä on lähtöisin Vetelistä ja äitinsä Halsualla. VM2 kertoo nauhoitteella muun muassa paikkakunnan urheilusta ja siitä, mistä eräät halsualaiset paikkanimet ovat peräisin.

VM3 on vuonna 1893 Halsualla syntynyt mies, joka on asunut paikkakunnalla koko ikänsä. Hänen äitinsä on kotoisin Halsualta, kun taas isän kotipaikka on Toholampi. VM3 puhuu nauhoitteella muun muassa maataloustöistä.

Vuonna 1908 syntyneen miesinformantti **VM4**:n syntymäpaikka on Halsua, jossa hän on asunut koko ikänsä. Myös VM4:n isä on kotoisin Halsualta – äidin kotipaikkaa nauhoitteella ei kerrota. VM4 puhuu nauhoitteella musiikkiharrastuksestaan sekä alueen kansanmusiikkiperinteestä.

VN1 on nainen, joka on syntynyt vuonna 1899 Halsualla. Hän on asunut paikkakunnalla koko ikänsä. VN1:n äiti on kotoisin Evijärveltä, isän kotipaikka ei käy ilmi nauhoitteelta. Nauhoite käsittelee kotitöitä.

Naisinformantti **VN2** on syntynyt vuonna 1889 Halsualla ja asunut paikkakunnalla koko ikänsä. Hänen vanhempiensa kotipaikoista ei puhuta nauhoitteella. VN2 on työskennellyt nuorena eri puolilla Halsuaa piikana, jonka töistä hän kertoo.

UAM1 on vuonna 1966 Halsualla syntynyt mies. Hän on asunut Jyväskylässä viisi vuotta, Alajärvellä kaksi vuotta ja Vimpelissä vuoden. Muuten hän on asunut Halsualla koko ikänsä. UAM1:n vanhempien kotipaikka ei käy ilmi nauhoitteelta. Hän kertoo nauhoitteella muun muassa maanviljelystä ja kalastuksesta.

Naisinformantti **UAN1**:n syntymävuosi on 1965 ja syntymäpaikka Halsua. Hän on asunut paikkakunnalla koko ikänsä. UAN1:n vanhempien kotipaikka ei ilmene nauhoitteelta. Hän puhuu nauhoitteella muun muassa urheiluharrastuksestaan.

UAN2 on vuonna 1970 syntynyt nainen, joka on asunut Halsualla suurimman osan elämästään. Hän asui opiskeluaikanaan Jyväskylässä neljä vuotta. UAN2:n vanhempien kotipaikoista ei puhuta nauhoitteella. Nauhoite käsittelee muun muassa koulutyötä sekä informantin opiskeluaikaa.

Vuonna 1994 syntynyt miesinformantti **UBM1** on kotoisin Halsualta. Hän on asunut lapsuutensa ja nuoruutensa Halsualla. Haastatteluhetken mennessä UBM1 on asunut kaksi vuotta Joensuussa, jossa hän opiskelee. UBM1:n vanhempien kotipaikat eivät käy ilmi

nauhoitteelta. Hän kertoo nauhoitteella muun muassa musiikkiharrastuksestaan sekä koulumuistoista.

Naisinformantti **UBN1** on syntynyt vuonna 1993 Halsualla, jossa hän on asunut suurimman osan elämästään. UBN1 on asunut myös neljä vuotta Kokkolassa. UBN1:n äiti on kotoisin Vetelistä, isä puolestaan Halsualta. Nauhoite käsittelee muun muassa valokuvausta sekä UBN1:n koulumuistoja.

UBN2 on vuonna 1992 Halsualla syntynyt nainen. Hän on asunut yläasteikäiseksi asti synnyinpitäjässään. Lisäksi hän on asunut viisi vuotta Sotkamossa ja kolme vuotta Kokkolassa. UBN2:n vanhempien kotipaikat eivät ilmene nauhoitteelta. Nauhoitteella UBN2 kertoo muun muassa urheiluharrastuksestaan.

1.4.2. Haastattelumenetelmän soveltuvuus

Yksilöhaastattelu on taajaan käytössä oleva aineistonkeruumenetelmä puhekielen tutkimuksessa (Kunnas 2007: 32; Kiesling 2011: 37). Menetelmän soveltuvuus on kuitenkin herättänyt runsaasti keskustelua (Mustanoja 2011: 53). Suurimmaksi metodologiseksi ongelmakohdaksi on esitetty havainnoijan paradoksia. Kyseessä on ilmiö, jossa haastateltava tiedostaa haastattelutilanteen olevan muodollinen, ei-autenttinen kielenkäyttötilanne. Tämän vuoksi hän alkaa tarkkailla puhettaan, mikä saattaa vääristää tutkimustuloksia. (Trudgill 2000: 85–86; Kurki 2005: 63; Kunnas 2007: 32–33.) Täysin vapaamuotoista puhetta ei voinekaan esiintyä haastattelun kaltaisessa sosiaalista kielenkäyttötilannetta simuloivassa puhetapahtumassa (Wolfson 1997: 116; Kurki 2005: 64).

Havainnoijan paradoksin vaikutusta voi vähentää monin tavoin. Trudgillin (2000: 86) mukaan vapaan kielen rekisterin laukaisevia aiheita tulisi suosia. Tällaisia aiheita ovat muun muassa paikallishistorian muistelu, lapsuuden tapahtumat sekä haastateltavan tai yhteisön kiinnostuksen kohteet. (Labov 1972: 91; Wolfram & Fasold 1997: 103; Trudgill 2000: 86; Kunnas 2007: 33.) Lisäksi tutkimuskysymyksien muotoilua ja sisältöä kannattaa miettiä erityisen tarkasti (Wolfram & Fasold 1997: 102; Mustanoja 2011: 85). Kurki (2005: 65–66) korostaa spontaania vuorovaikutusta. Jotta haastattelu olisi mahdollisim-

man spontaani, haastattelijan on oltava joustava eli tarkkailtava, mihin suuntaan haasteltava vie keskustelua. Haastattelutilanteen pohjana pitää kuitenkin olla jonkinlainen rakenne. (Wolfram & Fasold 1997: 102.)

Olen toiminut haastattelijana pitkälti edellisen kappaleen lopussa esittelemieni ohjeistusten mukaisesti. Erityisen tarkasti olen kiinnittänyt huomiota aihevalintoihin. Keskustelut ovat painottuneet kunkin informantin henkilöhistoriaan ja kiinnostuksen kohteisiin, kuten koulumuistoihin ja harrastuksiin. Tunnen henkilökohtaisesti jokaisen haastattelemani informantin entuudestaan melko hyvin, joten aiheiden valikointi on ollut suhteellisen helppoa. Samasta syystä haastattelut ovat olleet spontaaneja ja ilmapiiriltään rentoja keskusteluita, joissa vuorovaikutus on näkynyt esimerkiksi ajoittaisena roolien vaihteluna. Pidänkin tekemiäni haastatteluita varsin onnistuneina aineistonkeruutilanteina.

1.5. Käsitteet

Tässä alaluvussa kerron jälkitavujen vokaalienvälisen *h*:n synnystä ja foneemin edustumisesta myöhäiskantasuomessa. Teen myös kielenpiirrettä koskevan murreryhmittäisen katsauksen. Esittelen kunkin alueen lyhyesti. Eniten käsittelen tutkimusalueeni murretta eli Vetelinjoen murretta. Käsitealaluvun lopussa kerron, miten nimitän aineiston esiintymiä.

Jälkitavujen vokaalienvälinen *h* on myöhäiskantasuomessa sibilanteista *š*, *s*, *ž*, ja *z* syntynyt heikkohälyinen spirantti. Yhteisitämerensuomalainen ääntenmuutos on tapahtunut vaiheittain järjestyksessä *s* (*> z*) *> h*. *š > h* -muutos on toteutunut sanan alussa, lopussa ja sisällä, kun taas muut muutokset ovat tapahtuneet ainoastaan sanan sisällä. Jos ääntenmuutos on aiheuttanut *h*:n edeltävään tavuun, uutta *s* (*> z*) *> h* -muutosta ei ole enää tapahtunut. Muutos ajoitetaan myöhäiskantasuomeen, mikä selittyy balttilaisten lainasanojen eriävillä äänneasuilla saamessa ja itämerensuomessa. Saamessa balttilaiset lainat nimittäin edustuvat sibilanttisina. (Rapola 1966: 245; Hakulinen 1979: 54–56; Mantila 1992: 3–4; Lehtinen 2007: 188.)

Mantilan (1992) mukaan jälkitavujen vokaalienvälinen *h* on edustunut yhteensä 11 tapausryhmässä myöhäiskantasuomessa. Hän jakaa tapausryhmät nelilähtöisesti. (Mantila 1992: 4.) Tästä nimitän nelilähtöisyyden perusteella jaettuja ryhmiä alaryhmiksi. Ensimmäinen alaryhmä koostuu **es > *eh*-nomineista, joiden loppu-*h* on edustunut myös vokaalivartalossa. Toisen alaryhmän muodostavat *s*-loppuiset nominit, joiden vokaalivartaloissa *z* on korvautunut *h*:lla. Kolmannen alaryhmän *h*:n taustalla on latiiivin **s*, joka on esiintynyt alun perin illatiivin **sen ~ *zen*-päätteessä. Neljännessä alaryhmässä **hen*-asu on syntynyt kolmannen persoonan **sen ~ *zen*-asusta. Uusi äänneasu on toiminut persoonapäätteenä muun muassa passiivin imperfektissä, konditionaalissa, samoin sekä yksikön että monikon possessiivisuffiksissa. (Hakulinen 1979: 55, 103, 114, 240–242; Mantila 1992: 4–5.)

Suomen murteissa esiintyy yhteissuomalaisia sekundaareja *h*-muotoja. Sellaisia ovat esimerkiksi passiivin preesens, **ek*-nominien vokaalivartalot ja *kAAn*-liitepartikkeli. Myös eräiden lekseemien (*kevät, vapaa*) vokaalivartaloiset muodot kuuluvat yhteissuomalaisiin sekundaareihin *h*-muotoihin. (Hakulinen 1979: 119–120, 237, 242; Mantila 1992: 6; Lehminen 2007: 191.)

Myöhäiskantasuomalainen *h*-järjestelmä edustuu produktiivisesti lähes muuttumattomana Etelä-Pohjanmaan murteessa. Eräissä tapauksissa jälkitavujen vokaalienvälinen *h* on kuitenkin kadonnut. Edeltävässä tavussa esiintyvä *h* on laukaissut jälkitavussa kadon. *keihäällä*-tyyppinen asu edustuu taajaan erityisesti murrealueen pohjois- ja länsiosissa. Lisäksi *h*:n kato on tyypillistä niissä *Us*-ominaisuudennimissä, joiden kanta on alkuperältään *s*- tai *h*-loppuinen nomini. (Mantila 1992: 6, 8.)

Jälkitavujen vokaalienvälinen *h* on säilynyt Vetelinjoen murteessa, kuten myös Etelä-Pohjanmaan murteessa. Piirre edustuu kuitenkin toisin kuin Etelä-Pohjanmaan murteessa. Vetelinjoen murteen *h*-järjestelmä vertautuu peräpohjalaismurteiden *h*-järjestelmään, ja *h* edustuu Vetelinjoen murteessa pitkälti samoin kuin Kemin murteessa. (Kettunen 1930: 75; Rapola 1966: 258; Mantila 1992: 8–9.)

Vetelinjoen murteessa *h* edustuu morfologisesti kattavammin kuin Etelä-Pohjanmaan murteessa. Taustaltaan **eh*- ja **ek*-loppuisten nominien vokaalivartalot edustuvat *h*:lli-

sina Vetelinjoen murteessa, kun taas Etelä-Pohjanmaan murteessa *ek-nominien vokaalivartalossa *h*:ta ei esiinny. Lisäksi Vetelinjoen murteessa tavataan kolmannen persoonan possessiivisuffiksi *-hVn*. Etelä-Pohjanmaan murteessa *-hVn*-variantin tilalla edustuu yksinomaan *-nsA*. Vetelinjoen murteeseen kuuluvat *h*:n analogiset yleistymät, kuten *oikhen*. Etelä-Pohjanmaan murteessa vastaavia yleistymiä ei ole havaittu. (Laurosela 1913: 180–182; Mantila 1992: 9.)

Vetelinjoen murrealueelle tyypillisiä ovat *rikhan*- ja *seiphäillä*-tyyppiset asut, joiden metateettisyydestä tai sisäheittoisuudesta on käyty runsaasti keskustelua dialektologisessa tutkimuksessa. Muun muassa Setälän (1891) ja Airilan (1912) mukaan *rikhan*-muoto on kehittynyt metateesin kautta (Setälä 1891: 337–338; Airila 1912: 139–140, 205–206). Rapola (1927) ja Kettunen (1928) puolestaan kannattavat sisäheittoteoriaa (Mantilan 1992: 104 mukaan Rapola 1927; Kettunen 1928: 117). Mantila (1992) tukeutuu Rapolan ja Kettusen näkemyksiin. Perusteluissaan hän esimerkiksi viittaa Kettusen argumenttiin, jonka mukaan *rikhan*-muoto on sisäheittoinen, koska *h*:n jälkeinen vokaali on lyhyt. (Mantila 1992: 106 ja siinä mainitut lähteet.)

Sisäheittoteoria ei toimi sellaisenaan kaikissa tapauksissa (*rikkahus* > *rikhus, *taloihin* > *talhin). Vetelinjoen murrealueella kyseeseen tulevat *seiphäillä*-tyyppiset tapaukset, joissa *h* on sijainnut kahden erilaisen vokaalin välissä. Niitä voidaan pitää nykyisen edustuksen takia metateettisina. Vastaavien tapauksien yksikkömuodoissa *h*:ta edeltävä vokaali on heittynyt pois. Sisäheittoisien *seiphällä*-asun rinnalle on kehittynyt *seiphäillä*-tyyppinen monikkomuoto, jolloin paradigmatt ovat symmetrisoituneet analogisen kehityksen myötä. (Mantila 1992: 110–111.)

Jälkitavujen vokaalienvälisen *h*:n edustuminen varioi muissa keskipohjalaismurteissa. Lestijoen murteessa *h* esiintyy tyypillisesti alkuperäisessä asemassaan, mutta Kälviällä *h* edustuu samoin kuin Vetelinjoen murteessa. Kato ja *h* edustuvat Lestijärven murteessa. Kalajoen–Pyhäjoen murrealueella *h* edustuu jonkin verran, tosin epäsäännöllisesti. Todennäköisimmin alueella *h*:ta voi kuulla Kalajoen eteläosissa, kun taas sitä pohjoisempaan katoedustus alkaa vallata alaa. Kalajoen–Pyhäjoen murrealueella *h* esiintyy epäsäännöllisesti Ylivieskassa ja Sievin länsiosissa. (Mantila 1992: 9–11.)

Vetelinjoen ja Etelä-Pohjanmaan murteiden lisäksi jälkitavujen vokaalienvälinen *h* on säilynyt säännöllisesti peräpohjalaismurteissa (Mantila 1992: 1). Peräpohjalaismurteiden sisällä *h*:n edustus varioi. Kemijärven murrealueen kanta vertautuu Etelä-Pohjanmaan kantaan, eli *h* edustuu alkuperäisessä asemassaan (*talohon*). Kemijärvellä *h*:n rinnalla esiintyy katoa ja assimiloitumista edeltävään konsonantiin. Kemin murrealueen edustus rinnastuu melko tarkasti Vetelinjoen murteen edustukseen (*talhon, seiphäille*). Tornion murrealueella *h* varioi huomattavasti eniten peräpohjalaismurteista. Tyypillisesti *h*:n jälkeen esiintyy pitkä vokaali (*rikhaat, talhoon*), mutta toisen asteen metateesi (*väyh-lään*), assimiloitunut variantti (*väyllään*) ja alkuperäisessä asemassaan säilynyt *h* (*talohon*) ovat mahdollisia vaihtoehtoja. (Rapola 1966: 259; Mantila 1992: 1, 12–13.)

Muissa länsimurteissa jälkitavujen vokaalienvälinen *h* ei esiinny produktiivisesti. Katoedustus on vallitseva kanta hämäläis- ja lounaismurteissa lukuun ottamatta yksittäisiä poikkeuksia. Katoedustus vallitsee myös itämurteissa. *h* on kuitenkin saattanut säilyä alueittain sivupainollisen *i*-loppuisen diftongin jäljessä, possessiivisuffiksin edellä sekä *hinen*-nomineissa. (Mantila 1992: 14, 19–22.)

Nimitän ***h*-tapauksiksi** niitä aineiston esiintymiä, joissa jälkitavujen vokaalienvälinen *h* esiintyy tai voi esiintyä. Jaottelen *h*-tapaukset ***h*:llisiin** ja ***h*:ttomiin edustuksiin**. *h*:llisiksi edustuksiksi tilastoin ne esiintymät, joissa *h* edustuu säilyneenä, ylilyhyesti ääntyvänä tai assimiloituneena. *h*:ttomia edustuksia ovat ne esiintymät, joissa *h* ei edustu ollenkaan.

1.6. Transkriptio

Käytän aineiston käsittelyssä karkeistettua transkriptiota. Litterointiperiaatteeni pohjautuvat soveltuvin osin esitystekniikkaan, jota Mantila ja Pääkkönen (2010) käyttävät Oulun seudun murteen vokaalistoja käsittelevässä teoksessa (Mantila & Pääkkönen 2010: 30–34). Hyödynnän myös Kunnaksen (2007) käyttämiä litterointiohjeita. Litterointiperiaatteeni ovat seuraavat:

- Pitkää vokaalia merkitsen kahdella vokaalilla (*taloon*)
- Puolipitkänä ääntyvää vokaalia merkitsen aksenttimerkillä (*talhòn*)
- ü*:tä merkitsen *y*:llä (*yöllä*)
- svaavokaalia merkitsen lyhyellä vokaalilla (*talavi*)

- mahdollisia diftongin avartumatapauksia merkitsen kaksiportaisesti: avartumattomana tai avartuneena (*nuori ~ nuari*)
- h*:n edustusta merkitsen neliportaisesti: säilyneenä (*menthin*), ylilyhyesti ääntyvänä (*ment^hin*), assimiloituneena (*toissen*) tai kadonneena (*toiseen*)
- palataalinasaalia eli äng-äännettä merkitsen *ŋ*:llä (*ruŋko*)
- sananloppuista *k:ta tai *h:ta merkitsen kolmiportaisesti: kadonneena (*venevaja*), assimiloituneena (*venevvaja*) tai laryngaaliklusiilina (*Korte??oja* 'Korteoja')
- sananloppuisen *n*:n merkintätapa on muutoin sama kuin edellisessä kohdassa, mutta katoedustuksen lisäksi sananloppuinen *n* voi edustua säilyneenä (*menin*)
- tavurajaa merkitsen alakaarella (*lamppu(a)*)
- erisnimet merkitsen isolla alkukirjaimella (*Kalliokoski, Ruotsi*)
- referoidut osuudet merkitsen lainausmerkeillä (*se kysy meiltä ”tokko vierhat oov vielä syönny”*)
- epäselvän jakson merkitsen kaarisulkeilla (*ruukathin ottaaföl(ih)yn*)
- katkennutta sanaa merkitsen yhdysmerkillä (*juha- juhannuksena*)
- hakasulkeilla merkitsen puheeseen kuulumattomia, selittäviä huomautuksia sekä murteellisten sananmuotojen merkityksiä ([niiskuttaa], *sitte virahutethin* [kasteltiin, pestiin] *pairat siellä Ylikyläsä* [kylä Halsuan eteläosassa]).

Yleis- tai erikoisgeminaatio (*tekkee, ottamaan*) ja diftongin reduktio (*käökhön*) ovat kielenpiirteitä, jotka eivät vanhastaan kuulu Halsuan puhekieleen. Kyseiset kielenpiirteet kuitenkin edustuvat aineistossani. Koska en tutki geminaation kestoastetta, merkitsen erilaisia geminaatiotapauksia kahdella samanlaisella konsonanttigrafeemilla. En myöskään tutki diftongin reduktiota. Niinpä merkitsen redusoituneita diftongeja niillä lyhyillä vokaaleilla, jotka muodostavat diftongin. Diftongi voi siten edustua aineistossani joko redusoituneena (*käökhön*) tai redusoitumattomana (*käykhön*)

Kuten litterointiperiaatteistani voi huomata, geminaatiotapausten ja assimiloituneen *h*:n merkintätavat lankeavat yhteen. Pääsääntöisesti geminaatiotapauksissa jälkitavun vokaali on pitkä, kun taas assimilaatiotapauksissa jälkitavun vokaali edustuu lyhyenä. Aineistossa on kuitenkin esiintymiä, joiden merkintätapa ei välttämättä kerro suoraan, kumpi tapauksista on kyseessä. Ongelma konkretisoituu, kun käytän merkintätavaltaan ongelmallisia esiintymiä aineistoexamplesimerkkeinä. Tällöin selvitän analyysissä esiintymäkohtaisesti hakasulkeiden avulla, kumpi tapauksista on kyseessä.

Tässä johdantoluvussa olen selvittänyt tutkimukseni lähtökohdat. Olen esitellyt laatimani tutkimuskysymykset ja hypoteesit. Olen tuonut esiin, miten Vetelinjoen murrealuetta ja jälkitavujen vokaalienvälistä *h*:ta on tutkittu aiemmissa tutkimuksissa. Lisäksi olen ker-tonut tutkimukseni aineistosta, informanteista ja käyttämistäni käsitteistä.

Seuraavassa luvussa esittelen tutkimukseni teoreettisen ja metodisen viitekehyksen. Perehdyn dialektologian ja sociolinguistiikan tutkimusaloihin. Kerron myös kielenmuutoksen etenemisperiaatteista ja erilaisista diffuusioteorioista. Luvun lopussa tarkastelen näennäis- ja reaaliaikametodin olemusta sekä niiden välisiä eroja.

2. TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN JA METODINEN VIITEKEHYS

Tässä luvussa kerron tutkimukseni teoreettisista ja metodisista lähtökohdista. Luku koostuu kolmesta alaluvusta. Ensimmäisessä alaluvussa esittelen dialektologian tieteenalana (2.1.). Toisessa alaluvussa syvennyn sosiolingvistiikkaan, kielenmuutoksen etenemiseen ja diffuusioteorioihin (2.2.). Kolmas alaluku käsittelee näennäis- ja reaaliaikametodia (2.3.). Kerron huomattavasti laajemmin sosiolingvistiikasta kuin dialektologiasta, koska tutkimukseni perustuu pitkälti kielenmuutoksen ja ikäryhmittäisen variaation tarkasteluun. Tarkoitukseni ei siis ole tarkastella aihetta äänne- tai kielihistoriallisesti.

2.1. Dialektologia

Paikallismurteita ja niiden välisiä eroja tutkivan dialektologian katsotaan saaneen alkunsa akateemisena tieteenalana 1800-luvun puolivälissä historiallis-vertailevan metodin pohjalta (Siitonen 1982: 43, 45; Francis 1983: 48, 165; Milroy 1997: 79; Nuolijärvi 2000: 16). Suomessa tutkimussuuntausta on harjoitettu 1800-luvun lopulta asti. Perinteinen dialektologinen tutkimus on keskittynyt kuvaamaan suomen kielen alueellista variaatiota enimmäkseen äänne- ja muoto-opillisesta näkökulmasta, kun taas muun muassa syntaktinen murteentutkimus on ollut vähäistä. (Mielikäinen 1995: 321; Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 11.) Dialektologit ovat halunneet selvittää alueellista variaatiota edeltävät kehityskulut sekä niihin vaikuttaneet tekijät. Siten dialektologinen tutkimus on ollut äänne- ja kielihistoriallisesti motivoitunutta. (Milroy 1997: 79; Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 11–12.)

Perinteinen dialektologinen tutkimus on pyrkinyt kuvaamaan alueellisen variaation lisäksi paikallismurretta puhtaimmillaan. Tavoitteena on ollut välittää katoamisvaarassa olevaa paikallismurretta tuleville sukupolville. (Mielikäinen 1984: 188; Nuolijärvi 2005: 244; Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 11–12.) Niinpä informanteiksi on valikoitu tyypillisesti syntyperäisiä tai alueella pitkään asuneita ihmisiä, jotka kuuluvat yhteisön vanhimpaan ikäryhmään ja joiden koulutustaso on matala. (Nuolijärvi 2005: 247, 250, 262).

2.2. Sosiolingvistiikka

Tämä sosiolingvistiikkaa käsittelevä alaluku jakautuu kolmeen osioon. Aluksi kerron sosiolingvistiikasta tutkimushaarana (2.2.1.). Toisessa osiossa tarkastelen, miten kielenmuutos tyypillisesti etenee (2.2.2.). Kolmannessa osiossa käsittelen diffuusioteorioita (2.2.3.).

2.2.1. Sosiolingvistiikka tieteenalana

Sosiolingvistiikka on pragmaattislähtöinen tieteenala, joka tutkii, millainen yhteys kielen, kielenkäyttäjien ja yhteisön välillä vallitsee (M. K. Suojanen 1982: 9; Paunonen 1982: 35; Nyholm 1982: 115; Chambers 1995: 11; Nieminen 1999: 1). Sosiolingvistien mukaan jatkuvasti muuttuva kieli heijastelee yhteisön sosiaalista rakennetta (Downes 1984: 74; Cameron 1997: 57; Halliday 1997: 31; Nieminen 1999: 3–4; Nuolijärvi 2000: 15). Kieli ei siis ole yhteiskunnasta erilleen irrottautunut yksikkö (Cameronin 1997: 55 mukaan Harris 1980: 54). Niinpä sosiolingvistiikka pyrkii selvittämään yhteisössä esiintyvän kielellisen variaation syitä sekä etenemisperiaatteita kielenulkoisten muuttujien avulla (M. K. Suojanen 1982: 12; Paunonen 1982: 65). Sosiolingvistinen tutkimus suhteuttaa kielellisen vaihtelun useimmiten demografisiin kielenulkoisiin muuttujiin, joita ovat esimerkiksi ikä, sukupuoli, ammatti ja sosioekonominen asema (M. K. Suojanen 1982: 15; Paunonen 1982: 58; Cameron 1997: 57).

Sosiolingvistiikan tutkijoiden mukaan puheyhteisö ei ole kielenkäytöltään homogeeninen, vaan sosiaalisesti kerrostunut yksikkö, joka jakautuu pienempiin ryhmiin (Siitonen 1982: 49; Francis 1983: 15; Downes 1984: 35; Cameron 1997: 56). Sosiolingvistinen tutkimus pyrkii vastaamaan kysymykseen, miten kieliyhteisössä havaittava sosiaalinen eriytyminen ja kielessä ilmenevä variaatio korreloivat keskenään. Sosiolingvistiikka etsii kriteerejä, joiden perusteella tehtävä ryhmäjako vastaa sekä sosiaalista että kielellistä todellisuutta. (Paunonen 1982: 60.)

Sosiolingvistiikka voidaan jaotella omiksi alaryhmikseen tarkastelunäkökulman mukaan monellakin tapaa. Downesin (1984: 79) mukaan kieli varioi idiolekteittain ja kollektiivisesti, joten erilaisia näkökulmia hyödyntämällä saadaan selville mahdollisimman kattava

kokonaiskuva kielen eri tasoilla esiintyvistä variaatioista. Perinteisessä kahtiajaossa erotetaan mikro- ja makrososiolingvistiikka. Mikrososiolingvistiikka keskittyy tarkkailemaan kielen varieteettien ja sosiaalisten taustamuuttujien välistä korrelaatiota. Makrososiolingvistiikka sen sijaan fokuoitetuun tutkimaan kieliyhteisön toimintaa ja sen vaikutusta kieleen. Muun muassa kieliasenteiden havainnointi ja kielenvaihdon tarkastelu lukeutuvat makrososiolingvistiikan piiriin. (Hämäläinen 1982: 133; Nieminen 1999: 5; Nuolijärvi 2000: 15; Kurki 2005: 15; Kunnas 2007: 80–81.) Nuolijärvi (2000: 15) korostaa, että kvantitatiivisen tutkimustradition asema on vahva molemmissa suuntauksissa. Oma tutkimukseni on mikrososiolingvistista.

Vaihtoehtoisesti sosiolingvistinen tutkimus voidaan jakaa demografiseen eli korrelatiivistiseen sekä interaktionistiseen eli kontekstuaaliseen sosiolingvistiikkaan. Demografinen sosiolingvistiikka tarkastelee, millainen suhde sosiaalisten parametrien ja kielen ilmiöiden välillä vallitsee. Interaktionistinen sosiolingvistiikka kiinnittää erityishuomiota puhetilanteeseen ja siinä esiintyviin muuttujiin. (M. K. Suojanen 1982: 11; Nuolijärvi 2000: 15–16.) Tämän jaottelun mukaan tutkimukseni edustaa demografista eli korrelatiivistista sosiolingvistiikkaa.

Sosiolingvistinen tutkimus tarkastelee kielessä esiintyvää variaatiota kieli- tai tilannelähtöisesti. Hallidayn terminologian (Paunosen 1982: 35 mukaan Halliday 1978: 35, 225) mukaisesti variaatio voi olla dialektaalista eli käyttäjäkohtaista tai diatyypista eli tilannekohtaista vaihtelua. Paunonen (1982) nimittää murretta ”dialektaalisesta vaihtelun perusyksiköksi”, kun taas diatyypinen vaihtelu realisoituu rekistereinä. Yksilön kielenkäyttö on tutkimuksen keskiössä, kun tarkastelun kohteena on diatyypinen vaihtelu. Puhujaryhmien välillä havaittavat kielelliset erot sitä vastoin korostuvat, kun selvitetään dialektaalista vaihtelua. (Paunonen 1982: 35, 39.) Tutkimuksessani on pitkälti kyse dialektaalisesta vaihtelun tarkastelusta.

Päivikki Suojanen (1982) jakaa dialektaalisesta vaihtelun kahteen alaryhmään, jotka ovat intraindividuaalinen ja interindividuaalinen vaihtelu. Yksilön kielellinen repertoari ilmenee intraindividuaalisesta vaihtelusta. Interindividuaalinen vaihtelu sen sijaan heijastelee sosiaalista eriytymistä. (P. Suojanen 1982: 169–170.)

Jo 1950-luvulla käsitteenä akateemisessa tutkimuksessa ensiesiintymisensä tehnyt sosiolingvistiikka muodostui tieteenalaksi 1960-luvulla. Tutkimussuuntaus sai alkunsa anglo-saksisissa maissa. (Nyholm 1982: 111; Nuolijärvi 2000: 13–14; Kurki 2005: 13; Kunnas 2007: 80; Mustanoja 2011: 9.) Erityisesti William Labov vaikutti sosiolingvistiikan vakiintumiseen ja leviämiseen. Hänen lisäksi tieteenalaa merkittävästi edistivät Bailey, Trudgill ja Milroyt. (Nuolijärvi 2000: 14; Nevalainen & Raumolin-Brunberg 2000: 40.)

Yksi sosiolingvistiikan merkittävimmistä teoksista on Labovin (1966) tutkimus, joka käsittelee New Yorkin puhekielen sosiaalista kerrostuneisuutta (Francis 1983: 195; Paunonen 1984: 143; Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 11). Labov sai selville, että /r/-foneemin edustus ja yhteisön sosiaalinen rakenne korreloivat keskenään. Lisäksi hän osoitti, että kielessä ilmenevä vaihtelu toteutuu systemaattisesti eikä vapaasti tai kaottisesti. (Kotajärven 2004: 6 mukaan Labov 1972: 43–69; Paunonen 1982: 41; Francis 1983: 196; Cameron 1997: 56; Kunnas 2007: 80.) Labovin (1966) havaintojen myötä kielenmuutoksien seuranta monipuolistui. Hän todisti, että myös käynnissä olevien ja keskeneräisten muutosten tarkastelu on mahdollista. Ennen 1960-luvun puoliväliä useimmat kielentutkijat olivat pitäneet käynnissä olevan kielenmuutoksen seuranta mahdottomana. Vallinneen käsityksen (ks. esim. Bloomfield 1933: 347) mukaan vain tapahtuneita eli päättyneitä muutoksia oli mahdollista tutkia. (Kunnas 2007: 80; Mustanoja 2011: 57.)

Suomalaisen sosiolingvistisen tutkimuksen voidaan katsoa alkaneen 1970-luvun alussa (Mielikäinen 1984: 187; Paunonen 2009: 557). Vuonna 1972 toteutettu Helsingin puhekielen tutkimus oli yksi ensimmäisistä suomalaisista sosiolingvistikista tutkimuksista. Neljä vuotta myöhemmin käynnistyi Nykysuomalaisen puhekielen murroksen tutkimus, joka oli alan suurin kotimainen tutkimushanke 1970-luvulla. Erityisesti 1980-luvulla eri yliopistoissa tehtiin merkittävä määrä pro gradu -tutkielmia, jotka käsittelivät kaupunkien puhekieltä ja murteiden ikäryhmittäistä variaatiota. Vähitellen käsitys suomen kielen variaatiosta tarkentui. (Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 12; Paunonen 2009: 558, 560; Mustanoja 2011: 56.) Vuonna 1989 Kotimaisten kielten tutkimuskeskus aloitti kymmenen paikkakunnan kielellistä muutosta tarkkailevan murteenseuruuhankeen, joka on edelleen käynnissä (Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 14; Mustanoja 2011: 56).

Sosiolingvistinen tutkimussuuntaus sai aikaan näkökulman muutoksen suomalaisessa puhekielen tutkimuksessa. Perinteiselle dialektologiselle tutkimukselle ominainen vaihtelemattoman paikallismurteen äänne- ja muoto-opillinen tarkastelu jäi taka-alalle, ja tutkimusalan paradigma mureni. (Paunonen 2009: 558; Mustanoja 2011: 54.) Puhekielen tutkijat ryhtyivät selvittämään puhekielessä tapahtuneita ja meneillään olevia muutoksia sekä variaatiota. Kielen vaihtelun ja yhteiskunnassa vallitsevien sosiaalisten rakenteiden välinen suhde nousi keskeiseksi tutkimuskohteeksi. Samalla myös kaupunkien puhekielen tarkastelu alkoi. (Mielikäinen 1984: 187; Kurki 2005: 14; Paunonen 2009: 558; Mustanoja 2011: 54-55.)

Sosiolingvistiikan ja dialektologian välillä on havaittavissa yhtymäkohtia. Molemmat tutkimussuuntaukset tarkastelevat puhuttua kieltä, ja metodologisesti ne muistuttavat toisiaan. Viime kädessä näkökulma on suuntaukset toisistaan erottava tekijä. (Siitonen 1982: 46; Mustanoja 2011: 56.) Monet tutkijat ovatkin todenneet, että raja sosiolingvistiikan ja dialektologian välillä on häilyvä (ks. esim. Nuolijärvi 1990: 120; Kunnas 2007: 81; Mustanoja 2011: 55). Kurki (2005: 14) lisää, ettei dialektologian ja sosiolingvistiikan välinen ero ole ollut Suomessa niin suuri kuin muissa maissa. Puhekielen tutkimusta monipuolistanut, pohjaltaan dialektologinen sosiolingvistiikka voidaankin nähdä dialektologian jatkumona. (Siitonen 1982: 46; Suojanen 1982: 9; Hurta 1999: 53; Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 13.)

2.2.2. Kielenmuutos

Useimmat kielentutkijat jakavat käsityksen, jonka mukaan kielenmuutos koostuu kahdesta vaiheesta (ks. esim. Paunonen 1982: 52; Kunnas 2007: 84). Ensimmäisessä vaiheessa yksilö kehittää tietoisesti tai tiedostamattaan kielellisen innovaation. Kielellisen innovaation käyttö voi rajoittua ainoastaan innovaatioryhmään, mikäli koko kieliyhteisö ei halua omaksua innovaatiota. Tyypillisesti huomattava osa innovaatioista ei saavuta yhteisön kollektiivista hyväksyntää. (Paunonen 1982: 53–54; Kurki 2005: 25; Kunnas 2007: 84; Mustanoja 2011: 77.) Kieslingin (2011: 172) mukaan rakenteelliset, kognitiiviset ja sosiaaliset tekijät vaikuttavat siihen, alkaako innovaatio levitä yhteisössä.

Jos innovaatio hyväksytään kollektiivisesti, alkaa kielenmuutoksen toinen vaihe, jota nimitetään sosiaaliseksi leviämisvaiheeksi. Innovaation esiintymisfrekvenssi yhteisössä kasvaa, kun entistäkin useampi yksilö alkaa käyttää uutta varianttia. Tällöin vakiintunut, vanha variantti saa rinnalleen uuden variantin. Synkroninen variaatio lisääntyy, mikä enteilee kielessä meneillään olevaa diakronista muutosta. (Paunonen 1982: 53; Kunnas 2007: 84.)

Kielenmuutos voi rajautua pelkästään kieliyhteisön sisälle. Tällöin puhutaan pystysuorasta leviämisestä. Vaakasuora leviäminen sen sijaan on kyseessä, jos kielellinen innovaatio leviää alueellisesti eli toiseen kieliyhteisöön. Pystysuora ja vaakasuora leviäminen voivat kuitenkin olla yhtäaikaaisesti eteneviä prosesseja. Vaakasuoraa leviämistä on havaittu tyypillisesti vanhojen maaseutuyhteisöjen välillä, kun taas pystysuora leviäminen on kielellisesti monimuotoisille kaupunkiyhteisöille ominainen leviämismuoto. (Paunonen 1982: 53; Kurki 2005: 27; Mustanoja 2011: 77.) Tutkimuksessani havainnoin murrealueelle alun perin vieraiden varianttien esiintymistä eri-ikäisten ja eri sukupolvia edustavien informanttien puheessa. Tarkastelenkin pitkälti kielenmuutoksen vaakasuoraa leviämistä.

Innovaation leviämisenopeus varioi, eli kielenmuutos ei etene tasaisesti. Alussa innovaatio edustuu vain harvojen puheessa. Kun muutos on toteutunut 20-prosenttisesti, innovaatio alkaa yleistyä merkittävästi yhteisössä. Muutoksen etenemisvauhti onkin erityisen nopeaa yleistymisvaiheessa. Tällöin myös variaatiota esiintyy yhteisössä eniten. Yleistymisvaiheen jälkeen vuorossa on tasaantumisvaihe, jonka katsotaan alkavan, kun muutos on edennyt 80-prosenttisesti. Tasaantumisvaiheen aikana muutoksen etenemisnopeus hiljalleen vähenee. Tässä vaiheessa kaikki tai lähes kaikki yhteisön puhujat ovat ottaneet innovaation käyttöönsä. Kun muutos on edennyt loppuun, idiolekteittaiset erot ovat kaventu- neet. (Paunonen 1982: 52; Kurki 2005: 26; Kunnas 2007: 89–90; Mustanoja 2011: 78.)

2.2.3. Diffuusioteoriat

Kielellinen uudennos ei levittäydy välittömästi koko leksikkoon tai kaikkiin äänneympäristöihin, vaan kyseessä on vaiheittainen muutos. Leksikaalisen diffuusioteorian mukaan

innovaatio leviää leksikaalisesti sanasta toiseen. Teoriaa hyödynnetään erityisesti anglo-saksisissa maissa. (Kurki 2005: 26; Kunnas 2007: 105; Mustanoja 2011: 76.) Mielikäinen (1995) on sitä mieltä, ettei leksikaalinen diffuusio sovellu sellaisenaan agglutinoivaan suomen kieleen. Hän onkin luonut morfologisen diffuusioteorian, jossa kielenmuutos etenee asteittain muotoryhmästä toiseen. Teorian käyttökelpoisuus fennistisessä tutkimuksessa perustuu siihen, että morfologia on vaikuttanut huomattavasti kielemme kehitykseen. (Mielikäinen 1995: 325.)

Morfologisen diffuusioteorian mukaan sidonnaiset morfeemit edustuvat hierarkkisesti. Kielenmuutoksen eteneminen korreloi muodostuneen morfotaktisen hierarkian kanssa. Päätteitä ja suffikseja tiukemmin kantaan kiinnittyvät johtimet käyvät ensin läpi äänne­muutoksen. Taivutusmorfeemit hahmottuvat tunnusmerkkisinä kieliopillisina kategori­oina, minkä vuoksi kielenmuutos ei etene niihin yhtä nopeasti. (Mielikäinen 1995: 331; Kunnas 2007: 111.)

2.3. Metodit

Reaaliaikametodin avulla voidaan havainnoida kieliyhteisön ja siihen kuuluvien idiolek­tien todellista kielellistä muutosta. Tapahtunut tai meneillään oleva muutos ilmenee esi­merkiksi vertailemalla eriaikaisten aineistojen synkronista variaatiota. (Kunnas 2007: 93; Kiesling 2011: 28; Mustanoja 2011: 53.) Reaaliaikametodia hyödyntävät tutkimukset jae­taan perinteisesti trendi- ja paneelitutkimuksiin. Trenditutkimus vertailee kahta taustoil­taan mahdollisimman samankaltaista aineistoa keskenään. Trenditutkimuksen informan­tit ovat tyypillisesti saman yhteisön edustajia, ja heidät on valittu tutkimukseen samoin kriteerein. Trenditutkimus lähestyy kielen muutosta ja variaatiota diakronisesta näkökul­masta. Paneelitutkimuksen puhujat sen sijaan eivät vaihdu, vaan samojen idiolektien pu­hetta tarkastellaan eri ajankohdissa. (Kurki 2005: 31–32; Meyerhoff 2006: 130, 132; Kun­nas 2007: 93; Mustanoja 2011: 9.)

Kuten kerroin aineistoalaluvussa (1.4.), tutkimukseni informantit ovat kotoisin samalta paikkakunnalta ja asuneet Halsualla suurimman osan elämästään. He edustavat kuitenkin

eri sukupolvia, eivätkä kaikki informantit ole nauhoitushetkellä samanikäisiä. En myöskään tarkastele samojen informanttien puhetta eri ajankohdissa. Niinpä tutkimustani voi luonnehtia trenditutkimukseksi.

Näennäisaikametodi on meneillään olevaa kielenmuutosta hypoteettisesti mallintava ryhmätason tutkimusmenetelmä. Näennäisaikametodia hyödyntävässä tutkimuksessa tarkastellaan samassa ajankohdassa eri-ikäisiä puhujia. Jos ikäryhmien välillä havaitaan eroja, oletetaan, että kielenmuutos yhteisössä on tapahtunut. Reaaliaikaista muutosta synkronisesti simuloiva näennäisaikametodi nojautuu taustaoletukseen, jonka mukaan yksilön kieli säilyy suhteellisen muuttumattomana. (Paunonen 1982: 62–63; Chambers & Trudgill 1984: 165; Meyerhoff 2006: 132–133; Kunnas 2007: 92; Kiesling 2011: 28; Mustanoja 2011: 9, 53, 57.)

Reaaliaika- ja näennäisaikametoodeilla on metodologiset heikkoutensa. Reaaliaikametodia hyödyntävään tutkimukseen soveltuvaa aineistoa on vaikeaa saada (Meyerhoff 2006: 130). Paneelitutkimuksen kannalta on ongelmallista, että samoja informanteja voi olla vaikeaa tavoittaa tutkimukseen (Chambers & Trudgill 1984: 164). Lisäksi metodia on luonnehdittu työlääksi ja hitaaksi (Kurki 2005: 31; Kunnas 2007: 94; Mustanoja 2011: 59). Näennäisaikametodi sen sijaan ei anna vastauksia siihen, onko kyseessä iän myötä tapahtuva muuttuminen vai sukupolvittainen muutos. William Labovin (1994) mukaan näitä kahta muutostyyppiä ei voida erottaa toisistaan näennäisaikametodin avulla. (Labov 1994: 84; ks. myös Kurki 2005: 37; Kunnas 2007: 92; Mustanoja 2011: 58.)

Tässä luvussa olen kertonut tutkimukseni teoreettisesta ja metodisesta viitekehyksestä. Olen esitellyt, millaisia tutkimushaaroja dialektologia ja sociolinguistiikka ovat. Olen myös selvittänyt, miten näennäis- ja reaaliaikametodi eroavat metodologisesti toisistaan. Seuraavassa luvussa analysoin, miten *h* edustuu aineistossa. Tarkastelen *h*:n esiintymistä muotoryhmittäin ja sekventiaalisesti.

3. ANALYYSI

Tässä luvussa tarkastelen jälkitavujen vokaalienvälisen *h*:n edustumista aineistossa. Analyysiluku muodostuu neljästä alaluvusta. Ensimmäisessä alaluvussa teen muotoryhmittäisen katsauksen (3.1.), minkä jälkeen kokoan muotoryhmittäiset tulokset yhteen (3.2.). Menettelen samantyyppisesti sekventiaalisessa analyysissa. Kolmannessa alaluvussa tutkin, miten *h* esiintyy erilaisissa fonotaktisissa asemissa (3.3.). Neljännessä alaluvussa teen yhteenvedon sekventiaalisista tuloksista (3.4.).

Havainnollistan tutkimustuloksia litteroiduilla aineistoesimerkeillä. Olen numeroinut esimerkit juoksevasti. Olen lihavoanut esimerkeistä tarkasteltavan muotoryhmän esiintymät. Kunkin esimerkin lopussa ilmaisen, kuka informanteista on tuottanut esimerkin.

3.1. Muotoryhmittäinen analyysi

Tässä alaluvussa analysoin jälkitavujen vokaalienvälisen *h*:n edustumista muotoryhmittäin. Tarkastelen *h*:n säilymistä koko aineistossa, osa-aineistoittain ja ikäryhmittäin. Esittelen myös kussakin muotoryhmässä esiintyvät variantit ja niiden keskinäisen distribuition.

3.1.1. MA-infinitiivin illatiivi

Tässä osiossa esittelen MA-infinitiivin illatiivin tutkimustulokset. MA-infinitiivin illatiivi edustuu Halsuan puhekielessä vanhastaan MA-tunnuksettomana varianttina (**tulemahan* > *tulemahan* > *tulehan*). Olen jättänyt tilastoinnin ulkopuolelle epäselvästi äänntyvät tapaukset. Niitä on yhteensä 15.

MA-infinitiivin illatiivissa *h*-tapauksia on yhteensä 441. Esiintymistä 298 on *h*:llisiä ja 143 *h*:ttomia, eli *h*:n säilymäprosentti MA-infinitiivin illatiivissa on 67,5. Naiset käyttävät huomattavasti enemmän *h*:ta MA-infinitiivin illatiivissa kuin miehet. Sukupuolten välillä vallitseva ero on samansuuntainen molemmissa osa-aineistoissa. Koko aineistossa naisilla *h* edustuu 86,9-prosenttisesti, miehillä 58,7-prosenttisesti.

Taulukkoon 1 olen koonnut vanhassa aineistossa esiintyvät *h*-tapaukset. Olen laskenut, kuinka usein muotoryhmän variantit esiintyvät vanhassa aineistossa. Olen myös laskenut, kuinka usein eri variantit edustuvat kunkin informantin puheessa. Olen sijoittanut *h*-tapaukset eri sarakkeisiin varianteittain. Olen lihavoanut kunkin informantin kohdalla sen variantin, joka edustuu useimmin hänen puheessaan.

TAULUKKO 1. Vanhan aineiston informanttien tuottamat *h*-tapaukset MA-infinitiivin illatiivissa.

Informantti	<i>h</i> :ttomat edustukset (%)	vanhan murteen mukaiset edustukset (%)	esiintymät yhteensä (%)
VM1	3 (5,5%)	51 (94,5 %)	54 (100 %)
VM2	52 (98,1 %)	1 (1,9 %)	53 (100 %)
VM3	7 (36,8 %)	12 (63,2 %)	19 (100 %)
VM4	9 (16,1 %)	47 (83,9 %)	56 (100 %)
VN1	2 (18,2 %)	9 (81,8 %)	11 (100 %)
VN2	0 (0 %)	45 (100 %)	45 (100 %)
Vanha aineisto yhteensä	73 (30,7 %)	165 (69,3 %)	238 (100 %)

Kuten taulukosta 1 käy ilmi, *h* on säilynyt hyvin MA-infinitiivin illatiivissa vanhan aineiston informanttien puheessa. Vanhan aineiston informantit ovat tuottaneet yhteensä 238 *h*-tapausta. Niistä 165 on *h*:llisiä, eli *h* edustuu vanhassa aineistossa 69,3-prosenttisesti. Kaikki *h*:lliset esiintymät ovat vanhan murteen mukaisia (*tulehan*).

VM1, VM4, VN1 ja VN2 suosivat vanhan murteen mukaista varianttia (*tulehan*). Myös VM3 suosii vanhan murteen mukaista varianttia (*tulehan*), mutta *h*:ttomatkin variantit edustuvat hänen puheessaan. VM3:n tuottamista *h*:ttomista esiintymistä kuusi on yleiskielen mukaisia tunnuksellisia (*tulemaan*). Niistä yksi on erikoisgeminoitunut (*tulemaan*). Tunnukseton katovariantti (*tuleen*) edustuu kerran VM3:n puheessa. Vanhan aineiston yleiskielisin informantti on VM2, joka on tuottanut yhden *h*:llisen esiintymän. VM2 käyttää lähes systemaattisesti yleiskielen mukaista tunnuksellista varianttia (*tulemaan*). Erikoisgeminoitunut tunnuksellinen variantti (*tulemmaan*) edustuu kolme kertaa.

Idiolekteittaista variaatiota ilmenee siis hiukan. Pääasiassa *h* silti esiintyy usein vanhassa aineistossa MA-infinitiivin illatiivissa, minkä voi havaita esimerkeistä 1–7:

- (1) *sillo se rupi(aa kiertähäj ja, kavertahan* [kovertamaan, kaivertamaan] *ei se oo enää semmonej ko se on, alakhun ollu.* (VM1)
 (2) *koulusahan sitä joutuu karttahan, karttahan* [nauru sekoittuu puheeseen] *niin (kö-) sitä,* (VM4)
 (3) *sitte sai ruveta opettelehal lypsähän.* (VN2)
 (4) *tarkastelehav vilijaa ja, ja seuraahan sitä kö se oli,* (VM3)
 (5) *viime aikoina alethij käyttämäär rautaa* (VM3)
 (6) *ja sitä ruvettiin sanomaan sitte Liedesjärveks* [järvi Halsualla] *sitä,* (VM2)
 (7) *jös sai, pallolla osat-, osumaan* (siihen eli), (VM2).

Taulukkoon 2 olen koonnut *h*-tapaukset uudessa aineistossa. Olen jaotellut *h*-tapaukset varianteittain.

TAULUKKO 2. Uuden aineiston informanttien tuottamat *h*-tapaukset MA-infinitiivin illatiivissa.

Informantti	<i>h</i> :ttomat edustukset (%)	vanhan murteen mukaiset edustukset (%)	esiintymät yhteensä (%)
UAM1	2 (4,0 %)	48 (96,0 %)	50 (100 %)
UAN1	3 (10,7 %)	25 (89,3 %)	28 (100 %)
UAN2	7 (77,8 %)	2 (22,2 %)	9 (100 %)
A-ryhmä yhteensä	12 (13,8 %)	75 (86,2 %)	87 (100 %)
UBM1	39 (100 %)	0 (0 %)	39 (100 %)
UBN1	3 (4,9 %)	58 (95,1 %)	61 (100 %)
UBN2	16 (100 %)	0 (0 %)	16 (100 %)
B-ryhmä yhteensä	58 (50,0 %)	58 (50,0 %)	106 (100 %)
Uusi aineisto yhteensä	70 (34,5 %)	133 (65,5 %)	203 (100 %)

Taulukosta 2 ilmenee, että *h* on säilynyt hyvin MA-infinitiivin illatiivissa uuden aineiston informanttien puheessa. Uuden aineiston informantit ovat tuottaneet yhteensä 203 esiintymää, joista 133 edustuu *h*:llisena. *h*:n säilymäprosentti on 65,5 eli 3,8 prosenttiyksikköä

vähemmän kuin vanhan aineiston vastaava lukema. Osa-aineistojen välillä ei siis ilmene merkittävää eroa.

Uuden aineiston ikäryhmittäinen tarkastelu muuttaa kokonaiskuvaa. A-ryhmässä *h* edustuu 86,2-prosenttisesti, B-ryhmässä 50-prosenttisesti. Ikäryhmittäisen tarkastelun perusteella vaikuttaa siis siltä, että *h* on väistymässä halsualaisten puheesta MA-infinitiivin illatiivissa. Muutos on alkanut verrattain myöhään, koska vielä A-ryhmän informanttien puheessa *h* edustuu taajaan. Muutos ei myöskään ole edennyt pitkälle, minkä voi havaita B-ryhmän säilymäprosentista. Kehityskulkua kuvaavat esimerkit 8–14:

- (8) *rupi(am muistaham mutta sittehän ne oli jo* (VN2)
 (9) *mitä tä(n) pienellä krupilla* [vartalolla, keholla] *om pystynyt tekehän ni se ov varmasti joutunu elämänsä tekehän*, (VM4)
 (10) *ettei ne rup(i)as siellä, möykkäähä ja riitelehä että*. (UAN1)
 (11) *sitte niitä joutu viruttahaj* [kastelemaan, pesemään] *ja* (UAM1)
 (12) *mutta kyllä määh nyt melekein ottaisij kympij jos määh nyt rupi(aisin niij kö tekeen* (UAM1)
 (13) *joutunu niij kö vähär ryhdistäytyhän oikeij ja opettelehan* (UBN1)
 (14) *kur rupi(aa, tuleem murrosikä ja rupi(aa ääni madaltumaan* (UBM1).

Vanhan murteen mukainen variantti (*tulehan*) edustuu lähes poikkeuksetta UAM1:n ja UAN1:n puheessa. UAM1 on tuottanut kaksi *h*:tonta esiintymää, jotka ovat tunnuksettomia katoesiintymiä (*tuleen*). UAN1:n *h*:ttomista esiintymistä kaksi on yleiskielen mukaisia tunnuksellisia (*tulemaan*), yksi puolestaan tunnukseton katovariantti (*tuleen*). UAN2 suosii *h*:ttomia variantteja. Hän käyttää sekä yleiskielen mukaista tunnuksellista (*tulemaan*) että tunnuksetonta katovarianttia (*tuleen*). Vanhan murteen mukainen variantti (*tulehan*) edustuu kahdesti UAN2:n puheessa.

Uuden aineiston A-ryhmän tulokset vertautuvat vanhan aineiston tuloksiin. Kaiken kaikkiaan *h* edustuu systemaattisesti, mutta idiolekteittaista variaatiota on havaittavissa. Esimerkit 15–20 kuvaavat, miten *h* edustuu A-ryhmän informanttien puheessa:

- (15) *rupes niitä roskapusseja kertyhän* (UAM1)
 (16) *ni se laitethin täythej ja se panthim menehän* (UAM1)
 (17) *jös sai pallon niij kö lentähäm pitkällep pysty lyöm^häm pitkää koppi(a,* (UAN1)
 (18) *ehkä me ei oltais sitte lähettykkääm mihkää Lampillep* [Toholammille] *pelaahaj jos*, (UAN1)

- (19) *jos se peli lähteeki **kulukemaan***. (UAN1)
 (20) *en saanus sitä tilannetta **meneen*** (UAN2).

Uuden aineiston B-ryhmässä ilmenee idiolekteittaista variaatiota. UBN1 käyttää lähes systemaattisesti sisäheittoista varianttia (*tulehan*). MA-tunnuksen alkukomponentti on säilynyt kahdessa esiintymässä (*tulemhan*). Kolmesta *h*:ttomasta esiintymästä kaksi edustuu yleiskielen mukaisena tunnuksellisena varianttina (*tulemaan*). Niistä toisessa esiintyy myös ylilyhyt erikoisgeminaatio (*tulem^maan*). Kolmas *h*:ton esiintymä on tunnukseton katovariantti (*tuleen*). *h* on kadonnut täysin UBM1:n ja UBN2:n puheesta. UBM1 käyttää systemaattisesti yleiskielen mukaista tunnuksellista varianttia (*tulemaan*). UBN2 sen sijaan suosii tunnukseton katovarianttia (*tuleen*). B-ryhmän informanttien idiolekteittaisen variaation voi havaita esimerkeistä 21–24:

- (21) *se rupi(aa) **menehän** suorittamiseksi*, (UBN1)
 (22) *ei kerennyk kaikkee **tekehän** ni sillor rupes **tuntuhan** siltä* (UBN1)
 (23) *opin **tekemään** grafiikkaa* (UBM1)
 (24) *mä oon kuulemma oppinu ainaki, **hihtääj** jo ennen ennen ko mä oon oppinuk **käveleekään*** (UBN2).

B-ryhmän informanteille on tyypillistä, että he käyttävät systemaattisesti joko *h*:llisiä tai *h*:ttomia variantteja. Laskennallisesti *h*:lliset variantit edustuvat yhtä usein kuin *h*:ttomat variantit. On kuitenkin huomioitava, että *h* on säilynyt vain yhden nuoren informantin puheessa. Sen sijaan *h* on kadonnut kahden nuoren informantin puheesta. B-ryhmän tulokset antavatkin viitteitä siitä, että muotoryhmästä hiljalleen katoava *h* on säilynyt joidenkin halsualaisten nuorten puheessa. Variaatio ja katoedustuksen osuus ovat lisääntyneet, mikä enteilee muutosta. Nykyistä suurempi otanta antaisi tärkeää lisätietoa siitä, kuinka nopeasti muutos todellisuudessa etenee. Ikäryhmittäisellä kolmen informantin otannalla ei voida määritellä todellista muutosnopeutta.

Peräpohjalaismurteiden alueella on havaittu sekä *h*:n säilymistä että katoa MA-infinitiivin illatiivissa. *h*:llisten varianttien distribuutio vaihtelee ikäryhmittäin ja alueittain laajalla murrealueella. Katoa ilmenee varsinkin nuorten informanttien kohdalla. (*h*:n säilymisestä ks. esim. Mantila 1992: 37, 56, 63, 125–127; Kotajärvi 2004: 35; Rekilä 2017: 58; *h*:n kadosta ks. Häyhä 1991: 45, 60; Kotajärvi 2004: 35–36). Samansuuntaista variaatiota ilmenee myös Vetelinjoen murrealueella. Puusaaren (1994) tutkimuksessa *h*:n säilymäprosentti muotoryhmässä on suuri kaikissa ikäryhmissä. Vähiten veteliläisinformanteista *h*:ta

käyttävät nuoret, joiden puheessa *h* edustuu 97,7-prosenttisesti. (Puusaari 1994: 51.) Kaustisen koululaisten puhekielessä *h*:n säilymäprosentti on 57,5 (Päivärinta 1999: 48). *h* siis esiintyy yhä nuorten puheessa Kaustisella, mutta huomattavasti veteliläisnuorten säilymäprosenttia pienempi lukema viittaa yleiskielistymismuutokseen. Muutoksen etenemisnopeutta on valitettavasti mahdotonta määritellä, koska Päivärinnan (1999) tutkimuksessa ei ole muita ikäryhmiä.

MA-infinitiivin illatiivin esiintymistä tekemäni havainnot vertautuvat melko tarkasti Päivärinnan (1999) ja osittain Puusaaren (1994) tekemiin havaintoihin. *h*:n säilymäprosentti on kaiken kaikkiaan suuri halsualaisinformanttien puheessa, kuten Puusaarenkin (1994) tutkimuksessa. Keski-ikäisten ja nuorten informanttien välillä on kuitenkin huomattava ero, eli yleiskielistymismuutos on käynnistynyt tai kiihtynyt hiljattain. Päivärinnan (1999) havainnot antavat viitteitä siitä, että yleiskielistymismuutos on alkanut myös Kaustisella.

3.1.2. Nominien illatiivi

Tässä osiossa esittelen nominien illatiivin tutkimustulokset. Nominien illatiivi edustuu Halsuan puhekielessä vanhastaan sisäheittoisena tai metateettisena varianttina (*talohon* > *talhon*, *sarkoihin* > *sarkhoin*). Olen jättänyt tilastoinnin ulkopuolelle epäselvästi ääntyvät tapaukset, joita on yhteensä 14. En ole myöskään huomioinut sellaisia esiintymiä, jotka eivät voi edustua pitäjän puhekielelle ominaisena sisäheittoisena tai metateettisena varianttina. Kyseeseen tulevat vartaloltaan yksitavuiset *maahan*-tyyppiset tapaukset. Samoin olen toiminut poikkeuksetta yleiskielen mukaisina esiintyvien *vanhaan*-muotoisten tapauksien kohdalla. Nämä dissimiloituneet muodot johtuvat siitä, että jälkitavujen vokaa-lienvälistä *h*:ta edeltävässä tavussa on *h*.

En ole ottanut mukaan tilastoihin *varmaan*-, *vissiin*-tyyppisiä sananmuotoja, jotka ovat historiallisesti nominien illatiiveja. Sananmuotojen frekvenssi on 53, ja kaikki esiintymät ovat *h*:ttomia. Aineiston perusteella ne ovat kiteytyneet morfologisesti, eli informantit hahmottavat ne jakamattomina, leksikaalisina morfeemeina. Informantit käyttävät säännönmukaisesti *varmaan*-, *vissiin*-tyyppisiä sananmuotoja merkityksessä 'ehkä, luultavasti'. Esimerkit 25–27 ilmentävät *varmaan*-, *vissiin*-sananmuotojen kiteytymistä:

(25) oli **varmaajki** hyvä kalastuspaikka (VM2)

(26) se ei **varmaan** sitte se kännykkäkään tienny oikein että mitä minä yritin sanu^a (UAM1)

(27) kyllä me **varmaaj** kaks kolome kertaa käythiv viikosa. (UAN1).

Olen tilastoinut yleiskielen kanssa yhteneviin *h*:ttomiin edustuksiin ne sivupainollisen tai painottoman *i*-loppuisen diftongin jälkeiset tapaukset, jotka edustuvat yleiskielen mukaisina (*kauppoihin, kaupunkeihin*). Olen toiminut näin, koska *i*-loppuisen diftongin jälkeinen *h* edustuu Halsuan puhekielessä vanhastaan metateettisena (*kauphoin, sarkhoin*). Yleiskielen mukainen variantti (*kauppoihin, kaupunkeihin*) esiintyy aineistossa 27 kertaa.

Aineistossa on yhteensä 851 nominien illatiivin esiintymää. Niistä 365 on *h*:llisiä, eli *h*:n säilymäprosentti on 42,9. Sukupuolittaiset erot ovat merkittävät. Miehillä *h* edustuu nominien illatiivissa 55,1-prosenttisesti, kun taas naisilla vastaava prosenttilukema on 29,1. Näiden tulosten perusteella *h* näyttää väistyvän nominien illatiivista, ja naiset johtavat yleiskielistymismuutosta. Vastaava tendenssi on havaittu monissa aiemmissä tutkimuksissa (ks. esim. Mantila 1992: 90).

Seuraavalla sivulla sijaitsevaan taulukkoon 3 olen koonnut vanhan aineiston informanttien tuottamat *h*-tapaukset. Olen jaotellut *h*-tapaukset varianteittain. Olen lihavoanut informantteittain sen variantin, joka edustuu useimmin kunkin informantin puheessa.

TAULUKKO 3. Vanhan aineiston informanttien tuottamat *h*-tapaukset nominien illatiivissa.

Informantti	<i>h</i> :ttomat edustukset (%)	vanhan murteen mukaiset edustukset (%)	alkuperäisellä paikalla säilyneet (%)	esiintymät yhteensä (%)
VM1	9 (14,3 %)	53 (84,1 %)	1 (1,6 %)	63 (100 %)
VM2	54 (80,6 %)	8 (11,9 %)	5 (7,5 %)	67 (100 %)
VM3	21 (40,4 %)	31 (59,6 %)	0 (0 %)	52 (100 %)
VM4	14 (26,4 %)	39 (73,6 %)	0 (0 %)	53 (100 %)
VN1	3 (10,3 %)	26 (89,7 %)	0 (0 %)	29 (100 %)
VN2	1 (2,2 %)	44 (97,8 %)	0 (0 %)	45 (100 %)
Vanha aineisto yhteensä	102 (33,01 %)	201 (65,05 %)	6 (1,94 %)	309 (100 %)

Taulukosta 3 voi havaita, että *h* on säilynyt hyvin nominien illatiivissa vanhan aineiston informanttien puheessa. Vanhan aineiston informantit ovat tuottaneet yhteensä 309 *h*-tapusta, joista 207 on *h*:llisiä. Siten *h* edustuu vanhassa aineistossa 67,0-prosenttisesti. Sekä mies- että naisinformantit suosivat *h*:llisiä variantteja.

VM1, VM4, VN1 ja VN2 suosivat vanhan murteen mukaista varianttia (*talho(o)n*). Variaatiota ilmenee VM3:lla, jonka tuottamista esiintymistä 31 on vanhan murteen mukaisia (*talho(o)n*) ja 21 *h*:ttomia (*taloon*). Vähiten *h*:ta käyttää VM2, jonka puheessa yleiskielen mukainen variantti (*taloon*) edustuu 54 kertaa. *h*:llisistä esiintymistä kahdeksan on vanhan murteen mukaisia (*talhon*), viisi alkuperäisellä paikallaan säilyneitä (*talohon*). Esimerkeistä 28–35 käy ilmi, miten nominien illatiivi edustuu vanhan aineiston informanttien puheessa:

(28) *nii minä sanoin että "se on nelijästäkymmenestä vii^htenkymmenheen lapiopisthon" ni*, (VM1)

(29) *että minä lailhaam [tavallaan] muutin ni^h kö matalasta tuvasta korki^hhaan tupa^haan* (VM4)

(30) *samham, pe^hkhim mahtu kolomekki rullaa*. (VN1)

(31) *ne piti pannal likhon, vethen*. (VN2)

(32) *mutta kun äiti tuli toissen [assimiloitunut *h*] naimishin tännet Tofferhin* [Tofferi = kylä Halsuan eteläosassa lähellä Ylikylää], (VM3)

(33) *ja saatiin se hyvä^hän kuntoon ni, he- sitte heinälleh (heinää)*. (VM3)

(34) *paras siinä pääsi siihen nelijääkymmenehen*, (VM2)

(35) *eihän siellä parhaisiin palakintoihin päässy eikä tiloihin*, (VM2).

Esitän taulukossa 4, miten nominien illatiivi edustuu uudessa aineistossa. Olen jaotellut *h*-tapaukset varianteittain. Olen lihavoinut kunkin informantin kohdalla sen variantin, joka edustuu useimmin hänen puheessaan.

TAULUKKO 4. Uuden aineiston informanttien tuottamat *h*-tapaukset nominien illatiivissa.

Informantti	<i>h</i> :ttomat edustukset (%)	vanhan murteen mukaiset edustukset (%)	alkuperäisellä paikalla säilyneet (%)	esiintymät yhteensä (%)
UAM1	12 (9,8 %)	111 (90,2 %)	0 (0 %)	123 (100 %)
UAN1	39 (69,6 %)	15 (26,8 %)	2 (3,6 %)	56 (100 %)
UAN2	84 (95,5 %)	4 (4,5 %)	0 (0 %)	88 (100 %)
A-ryhmä yhteensä	135 (50,6 %)	130 (48,7 %)	2 (0,7 %)	267 (100 %)
UBM1	92 (100 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	92 (100 %)
UBN1	100 (79,4 %)	26 (20,6 %)	0 (0 %)	126 (100 %)
UBN2	57 (100 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	57 (100 %)
B-ryhmä yhteensä	249 (90,6 %)	26 (9,4 %)	0 (0 %)	275 (100 %)
Uusi aineisto yhteensä	384 (70,85 %)	156 (28,78 %)	2 (0,37 %)	542 (100 %)

Taulukosta 4 voi havaita, että *h* on kadonnut lähes täysin useimpien uuden aineiston informanttien puheesta nominien illatiivissa. Uudessa aineistossa *h* edustuu 158 kertaa, ja esiintymien kokonaisfrekvenssi on 542. Siten *h*:n säilymäprosentti uudessa aineistossa on 29,1. Lukema on lähes 38 prosenttiyksikköä pienempi kuin säilymäprosentti vanhassa aineistossa. Yhtä merkittävä ero vallitsee uuden aineiston A- ja B-ryhmien välillä. A-ryhmän informantit ovat tuottaneet yhteensä 267 *h*-tapausta, joista 132 on *h*:llisiä. Heidän puheessaan *h* on säilynyt 49,4-prosenttisesti. B-ryhmän 275 esiintymästä vain 26 on *h*:llisiä, eli *h* edustuu B-ryhmän informanttien puheessa 9,4-prosenttisesti.

A-ryhmän informanteista murteellisim on UAM1, joka käyttää taajaan vanhan murteen mukaista varianttia (*talhon*). Hänen tuottamistaan 123 esiintymästä peräti 111 on *h*:llisiä. UAN1 käyttää enimmäkseen yleiskielen mukaista varianttia (*taloon*), mutta myös *h* edustuu ajoittain hänen puheessaan. *h*:llisistä esiintymistä kahdessa *h* on säilynyt alkuperäisellä paikallaan (*talohon*), muissa on toteutunut sisäheitto tai metateesi (*talho(o)n*). *h* on hävinnyt lähes täysin UAN2:n puheesta. Hän on tuottanut yhteensä 88 esiintymää, joista 84 on yleiskielen mukaisia (*taloon*). *h*:lliset esiintymät ovat vanhan murteen mukaisia (*talho(o)n*).

A-ryhmän tuloksista käy ilmi, että idiolektien välillä on merkittäviä eroja. Lisäksi keski-ikäisillä informanteilla *h*:n käyttö horjuu huomattavasti enemmän kuin vanhan aineiston informanteilla. Variaation voi havaita esimerkeistä 36–41:

- (36) *me menthi aina semmos^hen, paikhan* (UAM1)
 (37) *enempi keskitythi siihen niij kö omaam peliin.* (UAN1)
 (38) *aina, oikiihan osotteeseen* (UAN1)
 (39) *ei kerennyn niij kö siihev vauhtiin (sej) kasvunka vauhtiin sitte kö,*
 (UAN1)
 (40) *lyömäsä oikein niij ku, kenttähän,* (UAN1)
 (41) *siihe yhteen tiettyyn aineeseen* (UAN2).

B-ryhmässä idiolekteittainen variaatio on vähäistä. Kaikki nuoret informantit suosivat yleiskielen mukaista varianttia (*taloon*). *h* on kadonnut täysin UBM1:n ja UBM2:n puheesta. UBN1:n puheessa vanhan murteen mukainen variantti (*talho(o)n*) kuitenkin edustuu jonkin verran. Geminoitunut, yleiskielen mukainen variantti (*Kokkollaan*) edustuu kahdesti UBN1:n ja UBN2:n puheessa. Esimerkeistä 42–46 voi havaita, että nominien illatiivissa *h* on kadonnut lähes täysin nuorten informanttien puheesta:

- (42) *tai joskus oj jääny et, niij ku kahteen, kahteen konserttiin* (UBM1)
 (43) *Veteliim meni kouluun* (UBM1)
 (44) *sitte me muutettiin ki jo Matin [nimi muutettu] kans niij kö ensimmäiseen yhteiseen asuntoon (et-),* (UBN2)
 (45) *meniki sukset niir ristiin että me ei oltukkaav varmaan, vuoteem misään tekemisisä* (UBN1)
 (46) *se on enimmäkseen sitä että ko kameran ottaa kätthen* (UBN1).

Vanhan ja uuden aineiston välillä havaittavat erot antavat viitteitä siitä, että yleiskielistymismuutos muotoryhmässä on alkanut varhain. Muutos heijastuu keski-ikäisten informanttien puheeseen variaationa. Muutos on edennyt niin pitkälle, että nuorten informanttien puheessa *h* edustuu enää harvoin. On kuitenkin huomioitava, että idiolekteittaista variaatiota esiintyy molemmissa osa-aineistoissa. Muutoksen vaiheet voi havaita esimerkeistä 47–55:

- (47) *menthin, kihilhoij ja*, (VM4)
 (48) *sanothin niisä oli reikä ja ne panthin sitte semmoshen, rihimhan niin kö sitte*, (VN1)
 (49) *muutti toishen talhoj ko niillä oli kaks talu(a tuonne Meriläishej* [kylä Halsuan pohjoisosassa] *ja*, (VN2)
 (50) *lokakuun ensimmäissem* [assimiloitunut *h*] *päivään*. (VM3)
 (51) *sanotha että kolomestakymmenestä viithekymmenhe oli sillon* (UAM1)
 (52) *no jos se lähti niin kö sille- oikiihan osottesen* (UAN1)
 (53) *äkkiä sopeutu(a, muuttuvaan tilanteeseen ja*, (UAN2)
 (54) *sinne jäi pehmusteisiin tai äänilevyihin* (UBM1)
 (55) *markkinointiiv valokuvauks^hen, ja johtajuuteen liittyen*, (UBN1).

Puusaaren (1994) tutkimuksessa veteliläisinformantit käyttävät *h*:ta 96,5-prosenttisesti nominien illatiivissa (Puusaari 1994: 46). *h*:n säilymäprosentti veteliläisinformanteilla on huomattavasti suurempi kuin halsualaisinformanteilla. Kaustislaisten koululaisten puhekielessä *h* edustuu 32-prosenttisesti nominien illatiivissa (Päivärinta 1999: 48). Nominien illatiiviin vaikuttava yleiskielistymismuutos näyttää esiintyvän Halsuan lisäksi Kaustisella. *h* on siis väistymässä katoedustuksen tieltä nominien illatiivissa Vetelinjoen murrealueella. Vastaava kehityskulku on ilmennyt myös peräpohjalaismurteiden alueella. *h*:n on havaittu säilyvän taajaan 1800–1900-lukujen taitteessa syntyneillä informanteilla, mutta *h* on väistymässä nuorten puheesta. *h*:llisten varianttien välillä esiintyy jälleen alueellista ja ikäryhmittäistä vaihtelua. (*h*:n säilymisestä ks. esim. Häyhä 1991: 54; Mantila 1992: 63, 119–125; Kotajärvi 2004: 31; Rekilä 2017: 54; *h*:n kadosta ks. esim. Häyhä 1991: 54–55; Kotajärvi 2004: 31).

3.1.3. Passiivin preteriti

Tässä osiossa esittelen passiivin preteritin tutkimustulokset. Passiivin preteriti edustuu Halsuan puhekielessä vanhastaan sisäheittoisena varianttina (*mentihin* > *menthin*). Olen jättänyt tilastoinnin ulkopuolelle epäselvästi ääntyvät *h*-tapaukset. Niitä on yhteensä 12.

Passiivin preteritin *h*-tapauksien kokonaisfrekvenssi on 801. *h*-tapauksista *h*:llisiä on 468, eli *h* edustuu koko aineistossa 58,4-prosenttisesti. Kaiken kaikkiaan *h* on siis säilynyt hyvin passiivin preteritissä. Sukupuolten välillä vallitsee selkeä ero. Naisinformantit ovat tuottaneet yhteensä 368 *h*-tapausta. *h* on säilynyt 242 esiintymässä, eli *h*:n säilymäprosentti naisinformanteilla on 65,7. Miesinformanttien 433 esiintymästä *h*:llisiä on 226. Heidän puheessaan *h* edustuu 52,2-prosenttisesti. *h*:n säilymäprosentti miesinformanteilla on lähes 15 prosenttiyksikköä pienempi kuin naisinformanteilla. Naiset siis käyttävät murteellista varianttia huomattavasti enemmän kuin miehet.

Taulukossa 5 esittelen vanhan aineiston informanttien tuottamat *h*-tapaukset passiivin preteritissä. Olen jaotellut *h*-tapaukset eri sarakkeisiin varianteittain. Olen myös laskenut kunkin variantin prosentuaaliset osuudet vanhassa aineistossa. Olen lihavoanut kunkin informantin kohdalla sen variantin, joka edustuu useimmin hänen puheessaan.

TAULUKKO 5. Vanhan aineiston informanttien tuottamat *h*-tapaukset passiivin preteritissä.

Informantti	<i>h</i> :ttomat edustukset (%)	vanhan murteen mukaiset edustukset (%)	esiintymät yhteensä (%)
VM1	6 (10,9 %)	49 (89,1 %)	55 (100 %)
VM2	59 (89,4 %)	7 (10,6 %)	66 (100 %)
VM3	59 (44,7 %)	73 (55,3 %)	132 (100 %)
VM4	3 (7,1 %)	39 (92,9 %)	42 (100 %)
VN1	10 (11,1 %)	80 (88,9 %)	90 (100 %)
VN2	4 (2,9 %)	136 (97,1 %)	140 (100 %)
Vanha aineisto yhteensä	141 (26,9 %)	384 (73,1 %)	525 (100 %)

Kuten taulukosta 5 käy ilmi, *h* on säilynyt erittäin hyvin vanhan aineiston informanttien puheessa passiivin preteritissä. Vanhan aineiston informantit ovat tuottaneet yhteensä 525 *h*-tapausta, joista 384 edustuu *h*:llisena. *h*:n säilymäprosentti vanhassa aineistossa on siten 73,1. VM1, VM4, VN1 ja VN2 suosivat sisäheittoista varianttia (*menthin*). VM3 käyttää sekä vanhan murteen mukaista (*menthin*) että yleiskielen mukaista varianttia (*mentiin*). Yleiskielen mukainen variantti (*mentiin*) edustuu lähes poikkeuksetta VM2:n puheessa. Esimerkit 56–61 ilmentävät *h*:n edustumista vanhan aineiston informanttien puheessa:

(56) *siittä lähethin tulthin* (VM1)

(57) *että me olthin yksityisautolla meitä tahothin sillä lailla että* (VM4)

(58) *klihirathij* [puhdistettiin pellavaa] ja, *sitte vielä häkläthij* [puhdistettiin pellavaa] ja *harijathin*. (VN2)

(59) *pie-rouhithij ja poltethin talavella*. (VM3)

(60) *saharoiks* [vakoaura] *niitä sanottiin, sanottiij kyllä kans* (VM3)

(61) *ne k-, valittiij ja niistä tehtiin tervaa* (VM2).

Taulukossa 6 esitän, miten *h* edustuu uuden aineiston informanttien puheessa. Olen jaotellut *h*-tapaukset eri sarakkeisiin varianteittain.

TAULUKKO 6. Uuden aineiston informanttien tuottamat *h*-tapaukset passiivin preteritissä.

Informantti	<i>h</i> :ttomat edustukset (%)	vanhan murteen mukaiset edustukset (%)	vokaalien välissä säilyneet (%)	esiintymät yhteensä (%)
UAM1	2 (3,3 %)	58 (96,7 %)	0 (0 %)	60 (100 %)
UAN1	20 (45,45 %)	23 (52,27 %)	1 (2,27 %)	44 (100 %)
UAN2	60 (100 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	60 (100 %)
A-ryhmä yhteensä	82 (50 %)	81 (49,4 %)	1 (0,6 %)	164 (100 %)
UBM1	78 (100 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	78 (100 %)
UBN1	18 (90 %)	2 (10 %)	0 (0 %)	20 (100 %)
UBN2	14 (100 %)	0 (0 %)	0 (0 %)	14 (100 %)
B-ryhmä yhteensä	110 (98,2 %)	2 (1,8 %)	0 (0 %)	112 (100 %)
Uusi aineisto yhteensä	192 (69,6 %)	83 (30,1 %)	1 (0,4 %)	276 (100 %)

Kuten taulukosta 6 voi havaita, passiivin preteriti edustuu useimmin *h*:ttomana, yleiskielen mukaisena varianttina (*mentiin*) uudessa aineistossa. Uuden aineiston *h*-tapauksien frekvenssi on 276. Niistä 84 edustuu *h*:llisena, eli *h*:n säilymäprosentti on 30,4. Ero vanhan aineiston säilymäprosenttiin on peräti 43 prosenttiyksikköä. Osa-aineistojen välillä havaittavat erot kertovat yleiskielistymismuutoksesta eli *h*:n kadosta.

Uuden aineiston sisäinen tarkastelu täsmentää yleiskielistymismuutoksen ajoitusta. A-ryhmässä *h*:lliset variantit edustuvat yhteensä yhtä usein kuin *h*:ton variantti, jonka frekvenssi on 82. Yleiskielinen variantti on siis alkanut vallata alaa A-ryhmän informanttien puheessa, ja yleiskielistymismuutos ilmenee varianttien keskinäisenä kilpailuna. B-ryhmän informanttien puheessa *h* sen sijaan ei enää esiinny käytännössä ollenkaan. Nuorten informanttien tuottamista 112 esiintymästä 110 edustuu *h*:ttomana, eli *h*:n säilymäprosentti on ainoastaan 1,8. Aineiston perusteella muutos on edennyt yhden sukupolven aikana erittäin pitkälle passiivin preteritissä. Esimerkeistä 62–69 voi havaita muutoksen etenemisen:

- (62) *ni se laithin täythej ja se panthim menehän* (UAM1)
 (63) *käpi(alla, hiekkatiellä, tuota ni, heiteltiij ja juosthiij ja,* (UAN1)
 (64) *sillon ko alotethin ni, tavalham me nos- me niij kö sieltä C-tytöistä meitä nostettiin niij kö sinne naisiij ja,* (UAN1)
 (65) *mentiij kañksaaj ja oltiij kuuteen.* (UAN2)
 (66) *mis(s)ä me käytiin niitä juttuja läpi ja yritettiin niitä niij kun, vähentää,* (UAN2)
 (67) *ja jonku aikaa istuttiij ja juteltiij ja,* (UBM1)
 (68) *väl^hi (o-) tapeltiij ja huu(ettiij ja oikein niij ku tosis^hàn ovet paukku* (UBN1)
 (69) *sillon oltiin porukasa ja* (UBN2).

A-ryhmässä ilmenee merkittävää idiolekteittaista variaatiota. UAM1 käyttää lähes poikkeuksetta vanhan murteen mukaista varianttia (*menthin*). Yleiskielen mukainen variantti (*mentiin*) ja vanhan murteen mukainen variantti (*menthin*) edustuvat lähes saman verran UAN1:n puheessa. UAN1 on tuottanut yhden esiintymän, jossa *h* on säilynyt alkuperäisellä paikallaan vokaalien välissä (*mentihin*). *h* on kadonnut täysin UAN2:n puheesta. Esimerkit 70–74 ilmentävät A-ryhmän idiolekteittaista variaatiota:

- (70) *siellä kulijethin, s(iellä) oli Virtasen Mikoñ [nimet muutettu] kans sitte, olthin sillon* (UAM1)
 (71) *että asuthin niij kö samalla suunnalla ni sitte saatethin* (UAN1)

- (72) *kotona **oltiin** hyvi_iä* (UAN1)
 (73) *tavallaan, aina ser ryhmän kans, ni **tehtiin, tehtiim** palijoj juttuja että,*
 (UAN2)
 (74) *ja sit ku me **oltiim** päästys sinnek koulutukseen, niin sit ne **katottiin**.* (UAN2).

B-ryhmässä idiolekteittainen variaatio on erittäin vähäistä. Jokainen informantti käyttää systemaattisesti tai lähes systemaattisesti yleiskielen mukaista varianttia (*mentiin*). *h* on kadonnut täysin UBM1:n ja UBN2:n puheesta. UBN1 on tuottanut kaksi *h*:llista esiintymää, joista toinen on sisäheittoinen (*menthin*) ja toinen metateettinen (*menthiin*). *h*:n edustuminen B-ryhmän informanttien puheessa ilmenee esimerkeistä 75–79:

- (75) *että sen kans **oltiin** aika palijon niin ku, yökylässä ja **pelattiin, pelattiin** aika palijo että,* (UBM1)
 (76) *että mei(j)ät **sijotettiin** siihen niin* (UBN2)
 (77) *itkettiij ja **naurettiin** yhesä* (UBN1)
 (78) *kir(i)jotettiin, ja lu_ettiin.* (UBN1)
 (79) *me oikein niin ku **keskustelt^hiv** vähän niin ku, kovemmin* (UBN1).

Vetelin murteessa *h* edustuu taajaan passiivin preteritissä kaikissa ikäryhmissä (Puusaari 1994: 53). *h* on säilynyt hyvin tai melko hyvin myös peräpohjalaismurteissa, tosin lähinnä vanhoilla puhujilla. *h*:llisten varianttien keskinäinen distribuutio vaihtelee alueellisesti. (ks. esim. Häyhä 1991: 52; Mantila 1992: 62–63, 128–129; Kotajärvi 2004: 38; Rekilä 2017: 59). *h* kuitenkin näyttää väistyvän erityisesti nuorten puheesta (ks. esim. Häyhä 1991: 52; Kotajärvi 2004: 38). Halsuan puhekielessä *h*:n säilymäprosentti on kaiken kaikkiaan suuri, mutta aineiston nuorten informanttien puheessa *h* edustuu harvoin. Näyttää siltä, että *h*:n katotendenssi on alkanut vallata hiljattain alaa. Näiltä osin tutkimustulokseti vertautuvat Häyhän (1991) ja Kotajärven (2004) saamiin tuloksiin.

Havaitsemani yleiskielistymismuutos edustuu myös Kaustisella. Päivärinnan (1999) tutkimuksen koululaisilla *h*:n säilymäprosentti on 30,7 (Päivärinta 1999: 50). Säilymäprosentti on lähes 29 prosenttiyksikköä suurempi kuin aineistoni nuorten informanttien säilymäprosentti, mutta *h*:ton variantti on käytetyin variantti myös kaustislaisilla koululaisilla. Voidaankin sanoa, että tekemäni havainnot ovat samansuuntaisia kuin Päivärinnan (1999) havainnot. Puusaaren (1994) tuloksiin saamani tutkimustulokset vertautuvat osittain. *h* on säilynyt kaiken kaikkiaan hyvin muotoryhmässä Halsualla ja Vetelissä. Sen sijaan *h*:n katotendenssi ilmenee nuorilla halsualaisinformanteilla, kun taas Puusaaren (1994) tutkimuksen nuoret informantit käyttävät taajaan *h*:ta. Vertailujen yhteydessä on

toki huomioitava, että vertailtavien tutkimuksien nuoret informantit eivät edusta täysin samaa ikäluokkaa kuin tutkimukseni nuoret informantit.

3.1.4. Passiivin preesens

Tässä osiossa tarkastelen passiivin preesensin tutkimustuloksia. Passiivin preesens edustuu Halsuan puhekielessä vanhastaan sisäheittoisena varianttina (*mennähän* > *menhän*). Olen jättänyt huomioimatta epäselvästi ääntyvät *h*-tapaukset. Niitä on yhteensä yhdeksän. Olen jättänyt tilastoinnin ulkopuolelle myös dissimiloituneet *tehään*-tyyppiset sananmuodot. Niissä jälkitavun vokaali on pitkä, eikä voida päätellä, onko sananmuodossa esiintyvä *h* peräisin vartalosta vai jälkitavujen vokaalienvälisestä *h*:sta (*tehδähän* >> *tehään*, vrt. **tehähän*). Samoin olen toiminut pitkävokaalisten *käyhään*-, *myyhään*-tyyppisten sananmuotojen kohdalla (*käydähän* >> *käyhään*, vrt. *käyhän*). Ylijääneitä *h*-tapauksia on yhteensä 13. Niistä 12:ssa jälkitavun vokaali on pitkä (*tehään*, *käyhään*), yhdessä lyhyt (*tehän*).

h edustuu kaiken kaikkiaan taajaan aineistossa passiivin preesensissä. Muotoryhmän *h*-tapausten frekvenssi on 220. *h*:llisiä esiintymiä on yhteensä 145, eli *h*:n säilymäprosentti on 65,9. Naisinformantit käyttävät jälleen prestiisiasemassa olevaa murteellista varianttia passiivin preesensissä jonkin verran enemmän kuin miesinformantit. Naisinformanteilla *h*:n säilymäprosentti on 72,1, miesinformanteilla puolestaan 60,3.

Seuraavalla sivulla sijaitsevaan taulukkoon 7 olen koonnut vanhan aineiston informantien tuottamat *h*-tapaukset passiivin preesensissä. Olen myös laskenut, kuinka usein kukin variantti edustuu vanhassa aineistossa. Olen sijoittanut *h*-tapaukset omiin sarakkeisiinsa varianteittain. Lihavoinnilla merkitsen sitä varianttia, joka edustuu eniten kunkin informantin puheessa.

TAULUKKO 7. Vanhan aineiston informanttien tuottamat *h*-tapaukset passiivin preesensissä.

Informantti	<i>h</i> :ttomat edustukset (%)	vanhan murteen mukaiset edustukset (%)	esiintymät yhteensä (%)
VM1	0 (0 %)	5 (100 %)	5 (100 %)
VM2	14 (100 %)	0 (0 %)	14 (100 %)
VM3	3 (20 %)	12 (80 %)	15 (100 %)
VM4	0 (0 %)	25 (100 %)	25 (100 %)
VN1	0 (0 %)	26 (100 %)	26 (100 %)
VN2	1 (6,3 %)	15 (93,8 %)	16 (100 %)
Vanha aineisto yhteensä	18 (17,8 %)	83 (82,2 %)	101 (100 %)

Taulukko 7 osoittaa sen, että *h* on säilynyt erittäin hyvin vanhan aineiston informanttien puheessa passiivin preesensissä. Vanhan aineiston informantit ovat tuottaneet yhteensä 101 esiintymää, joista 83 edustuu *h*:llisena. Siten *h*:n säilymäprosentiksi muodostuu 82,2. VM2 suosii yleiskielen mukaista varianttia (*mennään*), muut informantit käyttävät lähes poikkeuksetta vanhan murteen mukaista (*menh(ä)n*). Esimerkit 80–84 havainnollistavat, että *h* edustuu taajaan vanhassa aineistossa passiivin preesensissä:

(80) *sillä lailla nykithän oikhen, löyhytethäv villa.* (VN1)

(81) *oiki[~]alla puolella nui[~] ko menhän tulhan sieltä tapulista* (VN2)

(82) *vaikka sitä käytethän suhteettomam palijon ni* (VM3)

(83) *huusi että "lähethän nyt kämpällej jo" ja,* (VM1)

(84) *peitetäjä ja mil- millä sammutetaaj jos se aikoo palamaan ruveta.* (VM2).

Seuraavalla sivulla sijaitsevassa taulukossa 8 esitän uuden aineiston informanttien tuottamat *h*-tapaukset varianteittain. Merkitsen lihavoinnilla kunkin informantin eniten käyttämää varianttia.

TAULUKKO 8. Uuden aineiston informanttien tuottamat *h*-tapaukset passiivin preesensissä.

Informantti	<i>h</i> :ttomat edustukset (%)	vanhan murteen mukaiset edustukset (%)	esiintymät yhteensä (%)
UAM1	0 (0 %)	28 (100 %)	28 (100 %)
UAN1	5 (16,7 %)	25 (83,3 %)	30 (100 %)
UAN2	11 (100 %)	0 (0 %)	11 (100 %)
A-ryhmä yhteensä	16 (23,2 %)	53 (76,8 %)	69 (100 %)
UBM1	29 (100 %)	0 (0 %)	29 (100 %)
UBN1	9 (50 %)	9 (50 %)	18 (100 %)
UBN2	3 (100 %)	0 (0 %)	3 (100 %)
B-ryhmä yhteensä	41 (82 %)	9 (18 %)	50 (100 %)
Uusi aineisto yhteensä	57 (47,9 %)	62 (52,1 %)	119 (100 %)

Taulukosta 8 voi päätellä, että *h* on säilynyt melko hyvin uuden aineiston informanttien puheessa passiivin preesensissä. Uuden aineiston informantit ovat tuottaneet yhteensä 119 *h*-tapausta, joista 62 on *h*:llisiä. *h* on siis säilynyt 52,1-prosenttisesti uuden aineiston informanttien puheessa passiivin preesensissä. *h*:n melko hyvää säilymistä puoltaa se, että *h*:lliset variantit edustuvat *h*:ttomia variantteja useammin uudessa aineistossa. On kuitenkin huomattava, että uudessa aineistossa *h*:n säilymäprosentti on kolmisenkymmentä prosenttiyksikköä pienempi kuin vanhan aineiston vastaava lukema. Osa-aineistojen välillä vallitseva ero viittaaakin yleiskielistymismuutokseen.

Uuden aineiston sisäinen tarkastelu antaa viitteitä siitä, että yleiskielistymismuutos on käynnistynyt tai kiihtynyt verrattain myöhään. A-ryhmässä *h*:n säilymäprosentti on 76,8 – vain viitisen prosenttiyksikköä vähemmän kuin vanhan aineiston säilymäprosentti. B-ryhmässä sen sijaan *h* on säilynyt vain 18-prosenttisesti. Lisäksi B-ryhmän kolmesta informantista ainoastaan yksi on tuottanut *h*:llisiä esiintymiä. Aineiston perusteella näyttää siltä, että *h*:n käyttö passiivin preesensissä on vähentynyt merkittävästi yhden sukupolven aikana. Tulokset vertautuvat kehityskulkuun passiivin preteritissä. Muutosta kuvaavat esimerkit 85–92:

- (85) mutta *ko ne panhan sinnek kroophin* [kuoppaan] *ni panham painot sitte*, (VN1)
 (86) *tietää millom menhään, menhään, oiki(aa rataa*. (VM4)
 (87) *koukku laitethan semmosem penkhij ja siiher ruvethan, semmosella langalla kiertähän sitte* (UAM1)
 (88) *monistethan niitä taimi(a sillaan*, (UAM1)
 (89) *tiputetha vai otethanko tämä koppi*. (UAN1)
 (90) *sitte kö me ollaan oltus siinä i(äs(s)ä että me ollaaj jos(s)ainj kul(i)jettu ni* (UAN2)
 (91) *niin se käyvään ensin, sopraanojen kans ja sitte se käyvän alttojen kans, ja sit se lauletaan yhteen*. (UBM1)
 (92) *täällähää hiihto o yks niistä lajeista mitä, harrastetaaj ja*, (UBN2).

A-ryhmässä ilmenee jonkin verran idiolekteittaista variaatiota. UAM1 ja UAN1 käyttävät systemaattisesti vanhan murteen mukaista varianttia (*menhän*), kun taas UAN2 suosii yleiskielen mukaista varianttia (*mennään*). Myös B-ryhmässä esiintyy jonkin verran idiolekteittaista variaatiota, mutta *h*:llisten ja *h*:ttomien varianttien keskinäinen distributio on päinvastainen kuin A-ryhmässä. *h* on kadonnut täysin UBM1:n ja UBN2:n puheesta, ja yleiskielen mukainen variantti (*mennään*) edustuu systemaattisesti heidän puheessaan. Horjuvuutta ilmenee UBN1:lla, joka on tuottanut yhdeksän sisäheittoista (*menhän*) ja yhdeksän yleiskielen mukaista (*mennään*) esiintymää. Esimerkit 93–99 havainnollistavat, mitä variantteja A- ja B-ryhmän informantit käyttävät:

- (93) *perhu(a ku sourethan* (UAM1)
 (94) *kyllä me niij kö pelisäki koko ajam puhuthan siitä*, (UAN1)
 (95) *mennään ihan johonki muu(allep pois Jyväskylästä*, (UAN2)
 (96) *me ol^han niin samallaisi(a ja me olhan niin eril(l)aisi(a*. (UBN1)
 (97) *jatketaan tästä ja otetaan tästä*, (UBN1)
 (98) *että kuinjka sinne liitytään ja sitte verkostoidutaan* (UBM1)
 (99) *nelijänä peräkkäisenä päivänä sitte pisteet lasketaan yhteen* (UBN2).

Idiolekteittainen variaatio kertoo siitä, että kielenmuutos muotoryhmässä on käynnissä. Kielenmuutos heijastuu molempien ikäryhmien puheeseen varianttien keskinäisenä kilpailuna, ja katoedustus näyttää valtaavan nopeasti alaa vanhan murteen mukaiselta variantilta (*menhän*). Passiivin preesens kuitenkin edustuu *h*:llisena molemmissa ikäryhmissä yksittäisillä puhujilla Halsuan puhekielessä. Yleiskielistymismuutos ei välttämättä etene tai ole edennyt passiivin preesensissä niin nopeasti kuin tutkimustulokset antavat ymmärtää. Nykyistä suurempi otanta antaisi lisätietoa siitä, kuinka paljon *h*:ta systemaattisesti käyttäviä puhujia on tai kuinka hyvin *h* on säilynyt passiivin preesensissä.

h on säilynyt hyvin Vetelissä kaikissa ikäryhmissä passiivin preesensissä (Puusaari 1994: 54). Vetelin lisäksi *h*:n suuri säilymäprosentti on havaittu peräpohjalaismurteissa erityisesti vanhoilla puhujilla. *h*:llisten varianttien alueellinen variaatio on jälleen huomionarvoista laajalla murrealueella. (*h*:n säilymisestä ks. esim. Häyhä 1991: 66; Mantila 1992: 63, 129–131; Kotajärvi 2004: 40; Rekilä 2017: 60) *h*:n käyttö on kuitenkin vähentynyt merkittävästi alueella varsinkin nuorilla puhujilla (ks. esim. Häyhä 1991: 66; Kotajärvi 2004: 40). Halsuan puhekielessä *h* edustuu kaiken kaikkiaan taajaan passiivin preesensissä, mutta nuoret käyttävät selvästi eniten *h*:tonta varianttia. Tulokseni siis vertautuvat melko tarkasti peräpohjalaismurteita tarkastelevien tutkimusten tuloksiin ja osittain Puusaaren (1994) saamiin tuloksiin.

Päivärinnan (1999) informanttien puheessa *h* edustuu 27,5-prosenttisesti. *h*:n säilymäprosentti on yhdeksän prosenttiyksikköä suurempi kuin aineistoni nuorten informanttien säilymäprosentti. Voidaan kuitenkin sanoa, että tekemäni havainnot ovat jälleen pitkälti samankaltaisia kuin Päivärinnan (1999) tekemät havainnot. *h* näyttää väistyvän nuorten puheesta passiivin preesensissä sekä Kaustisella että Halsualla.

3.1.5. *eh- ja *ek-loppuisten nominien vokaalivartaloiset muodot

Tässä osiossa esittelen *eh- ja *ek-loppuisten nominien vokaalivartaloisten muotojen tutkimustulokset. Muotoryhmä edustuu Halsuan puhekielessä vanhastaan sisäheittoisena tai metateettisena varianttina (*venehen* > *venhen*, *tarpehiksi* > *tarpheiksi*). Kuten kerroin käsitealaluvussa (1.5.), *eh- ja *ek-loppuisten nominien vokaalivartaloiset muodot ovat langenneet yhteen Vetelinjoen murrealueella. Siksi en ole jaotellut kyseisiä sananmuotoja erilleen analyysissa.

Olen jättänyt tilastoinnin ulkopuolelle metateettiset *perhe*-tyyppiset tapaukset. Ne edustuvat aineistossa poikkeuksetta yleiskielen mukaisina. En ole myöskään huomioinut *vaiheen*-tyyppisiä tapauksia, joissa *h* edustuu jälkitavujen vokaalienvälistä *h*:ta edeltävässä tavussa. Epäselvästi ääntyviä tapauksia aineistossa on yhteensä viisi.

Muotoryhmän *h*-tapauksien kokonaisfrekvenssi aineistossa on 279. Esiintymistä 106 on *h*:llisiä, eli *h*:n säilymäprosentti on 37,9. Sukupuolten välinen ero on suuri: miesinformantit käyttävät *h*:ta 49,1-prosenttisesti, naisinformantit 20,3-prosenttisesti. *h* on väistymässä muotoryhmästä, ja aineiston perusteella naiset johtavat yleiskielistymismuutosta. Havainto vertautuu aiempien tutkimuksien havaintoihin (sukupuolten välisistä eroista kielenmuutoksen yhteydessä ks. Mantila 1992: 88–90).

Taulukossa 9 esittelen, miten **eh-* ja **ek-*loppuisten nominien vokaalivartaloiset muodot edustuvat vanhassa aineistossa. Olen jaotellut *h*-tapaukset varianteittain. Lihavoinnilla merkitsen sitä varianttia, joka edustuu useimmin kunkin informantin puheessa.

TAULUKKO 9. Vanhan aineiston informanttien tuottamat *h*-tapaukset **eh-* ja **ek-*loppuisten nominien vokaalivartaloisissa muodoissa.

Informantti	<i>h</i> :ttomat edustukset (%)	vanhan murteen mukaiset edustukset (%)	vokaalien välissä säilyneet (%)	esiintymät yhteensä (%)
VM1	5 (33,3 %)	10 (66,6 %)	0 (0 %)	15 (100 %)
VM2	30 (90,9 %)	2 (6,1 %)	1 (3,0 %)	33 (100 %)
VM3	15 (53,6 %)	13 (46,4 %)	0 (0 %)	28 (100 %)
VM4	10 (22,7 %)	34 (77,3 %)	0 (0 %)	44 (100 %)
VN1	2 (22,2 %)	7 (77,8 %)	0 (0 %)	9 (100 %)
VN2	1 (8,3 %)	11 (91,7 %)	0 (0 %)	12 (100 %)
Vanha aineisto yhteensä	63 (44,7 %)	77 (54,6 %)	1 (0,7 %)	141 (100 %)

Taulukosta 9 ilmenee, että *h* on säilynyt melko hyvin vanhan aineiston informanttien puheessa. Vanhan aineiston informantit käyttävät eniten vanhan murteen mukaista varianttia (*venhen*), joka edustuu 77 kertaa. *h*:tonta varianttia (*veneen*) vanhan aineiston informantit käyttävät 63 kertaa eli 44,7-prosenttisesti. Horjuvuutta *h*:llisten ja *h*:ttomien varianttien välillä on siis havaittavissa. Vanhassa aineistossa ilmenevä variaatio viittaa varianttien keskinäiseen kilpailuun ja siten jo tuolloin käynnissä olleeseen yleiskielistymismuutokseen. Vanhan aineiston tutkimustulosten perusteella vaikuttaakin siltä, että *h* on

alkanut väistyä aiemmin tästä muotoryhmästä kuin muista muotoryhmistä. Käsitellen muotoryhmittäisiä eroja yhteenveto-osiossa (3.2.)

Vanhassa aineistossa esiintyy idiolekteittaista variaatiota. VM1, VM4, VN1 ja VN2 suosivat vanhan murteen mukaista varianttia (*venhe(e)n*). VM3 käyttää lähes yhtä paljon vanhan murteen mukaista varianttia (*venhe(e)n*) kuin yleiskielen mukaista varianttia (*ve-neen*). VM2:n puheessa selvästi useimmin edustuu yleiskielen mukainen variantti (*ve-neen*). Esimerkit 100–106 havainnollistavat, miten *h* edustuu vanhan aineiston informanttien puheessa:

- (100) *ja sopii **kantelhelle**, **kantelhensoitolles** sopii hyvin kansallaulut.* (VM4)
- (101) *se vei sitä **näthelle** [näytteille, näytettäväksi]* (VN1)
- (102) *kurothim miehille? ?ark-, **arkivaathet**.* (VN2)
- (103) *ja **lutheita** niij kolokosti [paljon]* (VM1)
- (104) *ei sillon aikana ollut näitä minäkälläisi(a perunan-, **-nostokoneita** niij kö nyt on.* (VM3)
- (105) *pilethin [!], **maamparannusainhena*** (VM3)
- (106) ***siteet** näin ristiim meni.* (VM2).

Esittelen erikseen *vikahte(e)lla*-sanamuodon, joka edustuu vanhassa aineistossa kolme kertaa. Kyseessä on alueen *h*-järjestelmälle poikkeuksellinen ja odotuksenvastainen sanamuoto, koska siinä jälkitavujen vokaalienvälinen *h* ei edustu sisäheittoisena tai meta-teettisena (vrt. *vikathe(e)lla*). Toisen asteen metateesia muistuttava ilmiö rajoittuu *vikahtella*-sanamuotoon aineistossa. Vastaavaa ilmiötä ei esiinny aineiston muissa *eh- ja *ek-loppuisten nominien vokaalivartaloisissa sanamuodoissa. Esimerkit 107 ja 108 havainnollistavat murrealueen *h*-järjestelmälle poikkeuksellista sanamuotoa:

- (107) *tehtiin se- entisaikana tehtiiv **vikahtella** heinät mutta sittehän sinne haikkittiim, minun,* (VM2)
- (108) *niitäk_ä että palijo nitettiiv **vikahtella** ja,* (VM3).

Seuraavalla sivulla sijaitsevaan taulukkoon 10 olen koonnut varianteittain uuden aineiston informanttien tuottamat *h*-tapaukset. Olen lihavoanut sarakkeittain sen variantin, jota kukin informantti käyttää eniten.

TAULUKKO 10. Uuden aineiston informanttien tuottamat *h*-tapaukset *eh- ja *ek-loppuisten nominien vokaalivartaloisissa muodoissa.

Informantti	<i>h</i> :ttomat edustukset (%)	vanhan murteen mukaiset edustukset (%)	esiintymät yhteensä (%)
UAM1	6 (20 %)	24 (80 %)	30 (100 %)
UAN1	18 (90 %)	2 (10 %)	20 (100 %)
UAN2	33 (100 %)	0 (0 %)	33 (100 %)
A-ryhmä yhteensä	57 (68,6 %)	26 (31,3 %)	83 (100 %)
UBM1	21 (100 %)	0 (0 %)	21 (100 %)
UBN1	17 (89,5 %)	2 (10,5 %)	19 (100 %)
UBN2	15 (100 %)	0 (0 %)	15 (100 %)
B-ryhmä yhteensä	53 (96,4 %)	2 (3,6 %)	55 (100 %)
Uusi aineisto yhteensä	110 (79,7 %)	28 (20,3 %)	138 (100 %)

Taulukosta 10 ilmenee, että uudessa aineistossa *h* on kadonnut kokonaan tai lähes kokonaan useimpien informanttien puheesta. Uuden aineiston informantit ovat tuottaneet yhteensä 138 esiintymää, joista 28 on *h*:llisiä, eli *h* edustuu uudessa aineistossa 20,3-prosenttisesti. *h*:n säilymäprosentti uudessa aineistossa on yli 30 prosenttiyksikköä pienempi kuin vanhassa aineistossa, eli osa-aineistojen välinen ero on merkittävä. Saman suuruusluokan ero vallitsee myös uuden aineiston A- ja B-ryhmien välillä. A-ryhmässä *h*:n säilymäprosentti on 31,3, kun taas B-ryhmässä *h* edustuu vain 3,6-prosenttisesti.

Vanhan aineiston ja A-ryhmän säilymäprosenttien perusteella muotoryhmää koskeva yleiskielistymismuutos on alkanut varhain ja edennyt pitkälle kahden kolmen sukupolven aikana. Uuden aineiston sisäinen tarkastelu puolestaan kertoo siitä, että yleiskielistymismuutoksen myötä *h* on hävinnyt kutakuinkin täysin nuorten informanttien puheesta. Kehityskulku ilmenee esimerkeistä 109–118:

(109) *Vakseril liik^heestä siitä isosta musiikki-, -liik^heestä ni*, (VM4)

(110) *vaatheisa on kaikisa fär(ejä)*. (VN1)

(111) *no hevoskonheita kyllä oli niittokoneita ja muuta* (VM3)

(112) *että sieltä, öysättiiv [kannettiin, kuljetettiin] vain sieltä rämeeltä sitte, tynnyreihin ku*, (VM2)

(113) *ihimisillev vain tuli se määrä täythe että pakasthet on täynnä* (UAM1)

- (114) *palautusta ei tullut tarpeeks ja*, (UAN1)
 (115) *tarkastettii et mee- me osataan sanoak kaikki äänteet oikein*, (UAN2)
 (116) *no yläasteella mä vielä aika paljoi luin, lujki kokeisiin*, (UBM1)
 (117) *nihi on tarttunuk kaikki muut murteet*, (UBN1)
 (118) *ja mä olin niij ku liimautunus siiheij keittiön tuoliin ja, kahviijkeitim^hej ja tietokönhäv välhij ja* (UBN1).

Uuden aineiston A-ryhmässä ilmenee idiolekteittaista variaatiota. Vanhan murteen mukainen variantti (*venhe(e)n*) edustuu lähes poikkeuksetta UAM1:n puheessa, kun taas UAN1 ja UAN2 käyttävät johdonmukaisesti yleiskielen mukaista varianttia (*veneen*). A-ryhmän tulosten perusteella keski-ikäiset naiset johtavat yleiskielistymismuutosta. Tuloksista ei voi kuitenkaan tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä, koska A-ryhmässä eri sukupuoliin edustajia ei ole saman verran. Lisäksi pieni otanta rajoittaa johtopäätösten tekemistä. On mahdollista ja kenttähavaintojeni mukaan todennäköistä, että A-ryhmässä havaittavat erot ovat enemmänkin idiolekteittaisia kuin sukupuolittaisia eroja.

Uuden aineiston B-ryhmän informanteilla **eh-* ja **ek-*loppuisten nominien vokaalivartalolaiset muodot edustuvat pitkälti keskenään samankaltaisesti. *h* on kadonnut täysin UBM1:n ja UBN2:n puheesta. UBN1 on tuottanut kaksi vanhan murteen mukaista esiintymää (*venhe(e)n*), mutta hänkin suosii yleiskielen mukaista varianttia (*veneen*). *h* siis esiintyy erittäin harvoin nuorten informanttien puheessa, ja idiolekteittainen variaatio on vähäistä. Havainnot viittaavat siihen, että muutos on edennyt miltei loppuun puheyhteisössä **eh-* ja **ek-*loppuisten nominien vokaalivartalolisissa sananmuodoissa.

Peräpohjalaismurteiden alueella on havaittu sekä *h*:n säilymistä että katotendenssiä muotoryhmässä. Varianteittain alueellisesti varioiva *h* on enimmäkseen säilynyt vanhoilla puhujilla, kun taas nuorilla *h* osoittaa väistymisen merkkejä. (*h*:n säilymisestä ks. esim. Mantila 1992: 63, 143; Kotajärvi 2004: 48; Rekilä 2017: 66; *h*:n kadosta ks. esim. Häyhä 1991: 61; Kotajärvi 2004: 48). Vetelissä *h* on säilynyt hyvin. Muotoryhmän pienin säilymäprosentti Puusaaren (1994) tutkimuksessa on kolmannella eli nuorimmalla ryhmällä, jonka edustajilla *h* edustuu 78-prosenttisesti. (Puusaari 1994: 59.) Tutkimukseni vanhassa aineistossa *h* on säilynyt melko hyvin, kun taas uuden aineiston informantit suosivat *h*:tonta varianttia. Nuorten informanttien puheesta *h* on kadonnut lähes kokonaan. Siten tutkimustulokseni ovat samansuuntaisia kuin Kotajärven (2004) tulokset. Toisaalta tulokseni poikkeavat merkittävästi Puusaaren (1994) tuloksista.

Päivärinnan (1999) havaintoihin tekemäni havainnot vertautuvat osittain. Päivärinnan informanteilla *h* edustuu *eh- ja *ek-loppuisten nominien vokaalivartaloisissa muodoissa 32-prosenttisesti (Päivärinta 1999: 51). Lukema on kutakuinkin yhtä suuri kuin *h*:n säilymäprosentti tutkimukseni keski-ikäisillä informanteilla. Halsualaisnuorilla *h*:n säilymäprosentti puolestaan on merkittävästi pienempi kuin 1990-luvun kaustislaisilla koululaisilla. Päivärinnan informantit asettuvat iältään tutkimukseni uuden aineiston ikäryhmien väliin, eli tutkimustulosten suoraviivainen vertailu ei ole mahdollista. Voidaan kuitenkin sanoa, että katotendenssi ilmenee molemmissa tutkimuksissa.

3.1.6. *s* : *h* -vartaloisten nominien vokaalivartaloiset muodot

Tässä osiossa tarkastelen, miten *h* esiintyy *s* : *h* -vartaloisten nominien vokaalivartaloisissa muodoissa aineistoni informanteilla. *s* : *h* -vartaloisten nominien vokaalivartaloiset muodot edustuvat Halsuan puhekielessä vanhastaan sisäheittoisena tai metateettisena varianttina (*lampahat* > *lamphat*, *raskahinta* > *raskhainta*). En ole huomionut parhaantyyppisiä metateettisiä sananmuotoja, koska ne eivät voi edustua paikkakunnan puhekielille ominaisena varianttina. Kyseiset sanamuodot edustuvat aineistossa poikkeuksetta yleiskielen mukaisena varianttina (*parhaan*, *parhauuden*). Olen myös jättänyt tilastoinnin ulkopuolelle yhden epäselvästi ääntyvän *h*-tapauksen.

Aineistoni informantit ovat tuottaneet muotoryhmässä yhteensä 175 *h*-tapausta. *h* esiintyy 83 tapauksessa, eli *h*:n säilymäprosentti koko aineistossa on 47,4. *h* on siis säilynyt melko hyvin halsualaisten puheessa *s* : *h* -vartaloisten nominien vokaalivartaloisissa muodoissa. Sukupuolten välillä ei ole havaittavissa eroja. Miesinformanteilla *h* edustuu 48,4-prosenttisesti, naisinformanteilla puolestaan 46,3-prosenttisesti.

Seuraavalla sivulla sijaitsevassa taulukossa 11 esitän, miten *h* edustuu vanhan aineiston informanttien puheessa *s* : *h* -vartaloisten nominien vokaalivartaloisissa muodoissa. Olen jaotellut *h*-tapaukset sarakkeisiin varianteittain. Lihavoinnilla merkitsen kunkin informantin kohdalla sitä varianttia, joka esiintyy useimmin hänen puheessaan.

TAULUKKO 11. Vanhan aineiston informanttien tuottamat *h*-tapaukset *s* : *h* -vartaloisten nominien vokaalivartaloisissa muodoissa.

Informantti	<i>h</i> :ttomat edustukset (%)	vanhan murteen mukaiset edustukset (%)	esiintymät yhteensä (%)
VM1	1 (5,3 %)	18 (94,7 %)	19 (100 %)
VM2	23 (100 %)	0 (0 %)	23 (100 %)
VM3	10 (90,9 %)	1 (9,1 %)	11 (100 %)
VM4	4 (20,0 %)	16 (80,0 %)	20 (100 %)
VN1	0 (0 %)	13 (100 %)	13 (100 %)
VN2	0 (0 %)	22 (100 %)	22 (100 %)
Vanha aineisto yhteensä	38 (35,2 %)	70 (64,8 %)	108 (100 %)

Taulukosta 11 voi havaita, että *h* on säilynyt hyvin vanhan aineiston informanttien puheessa *s* : *h* -vartaloisten nominien vokaalivartaloisissa muodoissa. *h* edustuu 70 kertaa eli 64,8-prosenttisesti vanhassa aineistossa. Sukupuolten välillä vallitsee huomattava ero. Naisinformantit käyttävät poikkeuksetta vanhan murteen mukaista varianttia (*lamphat*), kun taas miesinformanttien keskuudessa ilmenee variaatiota. Otanta on kuitenkin vähäinen ja sukupuolijakauma epätasainen. Siten ei voida päätellä, onko kyse todellakin sukupuolittaisista eroista vai idiolekteittaisesta variaatiosta.

Kuten totesin edellisessä kappaleessa, VN1 ja VN2 käyttävät systemaattisesti vanhan murteen mukaista varianttia (*lamphat*). *lamphat*-tyyppinen variantti edustuu taajaan myös VM1:n ja VM4:n puheessa. VM2 ja VM3 sen sijaan suosivat yleiskielen mukaista varianttia (*lampaat*). Esimerkeistä 119–124 ilmenee, miten *h* edustuu vanhan aineiston informanttien puheessa:

- (119) *vanthuita* ja, sukki(a) tehthin niistä paremmista. (VN1)
 (120) *tuolla niij kö Mastokanjhaasa* [kylä Halsuan koillisosassa] *ne k(y)luki* [par. kulki], (VN2)
 (121) *sillom puithir riihesä rukhit* vielä. (VM4)
 (122) *mitä minä tierän, ruum^hiisani ni, raskhainta* (VM1)
 (123) *että kuka jaksaa raskaimmat rattaat nostaa* (VM2)
 (124) *ä- äkeellä hevosäkeellä seko-* (VM3).

Taulukkoon 12 olen koonnut uuden aineiston informanttien tuottamat *h*-tapaukset *s* : *h* -vartaloisten nominien vokaalivartaloisissa muodoissa. Olen jaotellut *h*-tapaukset variantteittain ja laskenut, mikä on *h*:n säilymäprosentti kummassakin ikäryhmässä ja osa-aineistoissa. Lihavoinnilla merkitsen kunkin informantin eniten käyttämää varianttia.

TAULUKKO 12. Uuden aineiston informanttien tuottamat *h*-tapaukset *s* : *h* -vartaloisten nominien vokaalivartaloisissa muodoissa.

Informantti	<i>h</i> :ttomat edustukset (%)	vanhan murteen mukaiset edustukset (%)	esiintymät yhteensä (%)
UAM1	1 (8,3 %)	11 (91,7 %)	12 (100 %)
UAN1	3 (60 %)	2 (40 %)	5 (100 %)
UAN2	15 (100 %)	0 (0 %)	15 (100 %)
A-ryhmä yhteensä	19 (59,4 %)	13 (40,6 %)	32 (100 %)
UBM1	10 (100 %)	0 (0 %)	10 (100 %)
UBN1	20 (100 %)	0 (0 %)	20 (100 %)
UBN2	5 (100 %)	0 (0 %)	5 (100 %)
B-ryhmä yhteensä	35 (100 %)	0 (0 %)	35 (100 %)
Uusi aineisto yhteensä	54 (80,6 %)	13 (19,4 %)	67 (100 %)

Taulukosta 12 käy ilmi, että *h* on kadonnut kahta informanttia lukuun ottamatta täysin uuden aineiston informanttien puheesta. Uudessa aineistossa *h* on säilynyt 19,4-prosenttisesti. Ero vanhan aineiston vastaavaan lukemaan on valtava – yli 45 prosenttiyksikköä. Huomattava ero vallitsee myös uuden aineiston A- ja B-ryhmien välillä. A-ryhmässä *h* on säilynyt 40,6-prosenttisesti, kun taas B-ryhmän informantit eivät ole tuottaneet yhtään *h*:llistä esiintymää. A-ryhmässä ilmenevän idiolekteittaisen variaation perusteella *h*:n käyttö *s* : *h* -vartaloisten nominien vokaalivartaloisissa muodoissa on alkanut vähentyä viimeistään 1960-luvulla syntyneillä. A-ryhmän ja B-ryhmän keskinäinen vertailu puolestaan kertoo muutoksen erittäin nopeasta etenemisestä. *h* on kadonnut kokonaan muotoryhmästä yhden sukupolven aikana.

Uudessa aineistossa idiolekteittainen variaatio on vähäistä. UAM1 on uuden aineiston informanteista ainoa, jonka puheessa vanhan murteen mukainen variantti (*lamphat*) edustuu systemaattisesti. UAN1 on tuottanut kaksi *h*:llistä esiintymää, jotka ovat vanhan murteen mukaisia (*lamphat*). Muiden informanttien puheesta *h* on kadonnut täysin muotoryhmässä. Katotendenssin voi havaita esimerkeistä 125–131:

- (125) *kiukhan, pesäluukun ni*, (UAM1)
- (126) *mä ooṅ koulun alottanus seittemävvuotihaana ni* (UAN1)
- (127) *räpylän kans siinä, pelokkaana siinä rajasa* (UAN1)
- (128) *me saatettiin niin kö vieraisa pelata huonosti* (UAN1)
- (129) *tärvittava materi/aali valamiina* (UBM1)
- (130) *säilyny, aika puhtaana* (UBN1)
- (131) *pari ensimmäistä vuotta tai ensimmäinev vuosi oli, työlaitä* (UBN2).

h on säilynyt hyvin *s* : *h* -nominien vokaalivartaloisissa muodoissa peräpohjalaismurteissa – tyypillisesti vanhoilla puhujilla. Alueellista variaatiota on jälleen havaittavissa *h*:llisten varianttien välillä. (*h*:n säilymisestä ks. esim. Mantila 1992: 42–43, 63, 143–145; Kotajärvi 2004: 50; Rekilä 2017: 67.) Alueella on tehty päinvastaisiakin havaintoja, jotka tosin koskevat lähinnä nuoria informantteja (ks. esim. Häyhä 1991: 61; Kotajärvi 2004: 50). Vetelissä *h* on säilynyt poikkeuksetta *-iAs*-loppuisissa nomineissa. Myös muissa tapauksissa *h* on säilynyt erittäin hyvin. Vähiten *h* edustuu kolmannella eli nuorimmalla ryhmällä, jonka säilymäprosentti on 91,7. (Puusaari 1994: 57.) Kaustislaisten koululaisten puheessa *h* on säilynyt vain 25-prosenttisesti (Päivärinta 1999: 53).

Halsuan puhekielessä *h* on säilynyt melko hyvin vanhassa aineistossa ja uuden aineiston A-ryhmässä. Nuorten informanttien puheesta *h* on kadonnut kokonaan. *h* edustuu kaiken kaikkiaan 47,4-prosenttisesti, eli *h*:n säilymäprosentti on huomattavasti pienempi kuin säilymäprosentti veteliläisinformanteilla. Tutkimustulokseni siis vertautuvat vain osittain Puusaaren (1994) tuloksiin. Kaustislaisinformanteilla *h*:n säilymäprosentti puolestaan on 25 (Päivärinta 1999: 53). Lukema asettuu tutkimukseni A- ja B-ryhmien säilymäprosenttien väliin. Päivärinnan (1999) havainnot ja tekemäni havainnot ovat kuitenkin samansuuntaisia: katotendenssi on nähtävissä molemmilla paikkakunnilla.

3.1.7. Kolmannen persoonan possessiivisuffiksi *-hVn*

Tässä osiossa esittelen *-hVn*-tyyppisen kolmannen persoonan possessiivisuffiksin tutkimustulokset. Halsuan puhekielessä kolmannen persoonan possessiivisuffiksi *-hVn* edustuu sisäheittoisena tai metateettisena varianttina (*tavallahan* > *tavalhan*, *tosiahan* > *tosi-han*). Olen jättänyt tilastoinnin ulkopuolelle epäselvästi ääntyvät esiintymät. Niitä on yhteensä yhdeksän.

Aineiston perusteella *h* on säilynyt kaiken kaikkiaan melko hyvin kolmannen persoonan possessiivisuffiksissa halsualaisten puheessa. Muotoryhmän esiintymien kokonaisfrekvenssi on 293. Esiintymistä *h*:llisiä on 157, eli *h* on säilynyt aineistossa 53,6-prosenttisesti. Sukupuolten välillä vallitsee noin 14 prosenttiyksikön ero. Miesinformanteilla *h*:n säilymäprosentti on 60,1, kun taas naisinformanttien puheessa *h* edustuu 45,9-prosenttisesti.

Taulukkoon 13 olen koonnut varianteittain vanhan aineiston informanttien tuottamat *h*-tapaukset. Lihavoinnilla merkitsen sitä varianttia, jota kukin informantti on käyttänyt eniten.

TAULUKKO 13. Vanhan aineiston informanttien tuottamat *h*-tapaukset kolmannen persoonan possessiivisuffiksissa *-hVn*.

Informantti	<i>h</i> :ttomat edustukset (%)	vanhan murteen mukaiset edustukset (%)	vokaalien välissä säilyneet (%)	esiintymät yhteensä (%)
VM1	6 (25 %)	18 (75 %)	0 (0 %)	24 (100 %)
VM2	24 (64,9 %)	12 (32,4 %)	1 (2,7 %)	37 (100 %)
VM3	5 (26,3 %)	14 (73,7 %)	0 (0 %)	19 (100 %)
VM4	4 (21,1 %)	15 (78,9 %)	0 (0 %)	19 (100 %)
VN1	3 (60 %)	2 (40 %)	0 (0 %)	5 (100 %)
VN2	1 (4,5 %)	21 (95,5 %)	0 (0 %)	22 (100 %)
Vanha aineisto yhteensä	43 (34,1 %)	82 (65,1 %)	1 (0,8 %)	126 (100 %)

Taulukosta 13 ilmenee, että *h* on säilynyt hyvin vanhan aineiston informanttien puheessa. *h*-tapauksia on 126, ja niistä 83 edustuu *h*:llisena. Siten *h*:n säilymäprosentti vanhassa aineistossa on 65,9. Idiolekteittaista variaatiota kuitenkin on havaittavissa jonkin verran. VM1, VM3, VM4 ja VN2 suosivat vanhan murteen mukaista varianttia (*tavalhan*). Yleiskielen mukainen variantti (*tavallaan*) edustuu useimmin VM2:n puheessa. Lisäksi hän on tuottanut 12 vanhan murteen mukaista esiintymää (*tavalhan*) ja yhden esiintymän, jossa *h* on säilynyt alkuperäisellä paikallaan (*tavallahan*). VN1 käyttää sekä yleiskielen mukaista (*tavallaan*) että vanhan murteen mukaista varianttia (*tavalhan*). On huomioitava, että VN1 on tuottanut vain viisi *h*-tapausta, eli pieni otanta rajoittaa johtopäätösten tekemistä. Esimerkit 132–139 havainnollistavat *h*:n edustumista vanhan aineiston informanttien puheessa:

- (132) *se oli olevinhan sillo aikana että sitä ei*, (VM1)
 (133) *nykyihän ko ne on tuommoset navetat* (VN2)
 (134) *kymmenen eli parikymmentä aari(a korkeinthan talu(a kohti* (VM3)
 (135) *se on kylmilhän oleva talo* (VM4)
 (136) *sitä on käöttänyn ne, alaku,asukkaat kuluki(essaan (ne)*, (VM2)
 (137) *että ne ov vesi aikoinhan kulijettanu* (VM2)
 (138) *ko neki sen siltään* [sentään, kuitenkin] *tietää jä*, (VN1)
 (139) *no ei silthän* [sentään, kuitenkin] *koviη kau(an*. (VN1).

Seuraavalla sivulla sijaitsevassa taulukossa 14 esittelen uuden aineiston informanttien tuottamat *h*-tapaukset. Olen laskenut *h*:n säilymäprosentin uudessa aineistossa sekä ikäryhmittäin. Olen lihavoanut kunkin informantin kohdalla sen variantin, jota hän käyttää eniten.

TAULUKKO 14. Uuden aineiston informanttien tuottamat *h*-tapaukset kolmannen persoonan possessiivisuffiksissa *-hVn*.

Informantti	<i>h</i> :ttomat edustukset (%)	vanhan murteen mukaiset edustukset (%)	esiintymät yhteensä (%)
UAM1	2 (5,4 %)	35 (94,6 %)	37 (100 %)
UAN1	11 (37,9 %)	18 (62,1 %)	29 (100 %)
UAN2	18 (100 %)	0 (0 %)	18 (100 %)
A-ryhmä yhteensä	31 (36,9 %)	53 (63,1 %)	84 (100 %)
UBM1	22 (100 %)	0 (0 %)	22 (100 %)
UBN1	17 (45,9 %)	20 (54,1 %)	37 (100 %)
UBN2	23 (95,8 %)	1 (4,2 %)	24 (100 %)
B-ryhmä yhteensä	62 (74,7 %)	21 (25,3 %)	83 (100 %)
Uusi aineisto yhteensä	93 (55,7 %)	74 (44,3 %)	167 (100 %)

Taulukosta 14 ilmenee, että *h* on säilynyt melko hyvin uuden aineiston informanttien puheessa. Uuden aineiston informanttien tuottamista 167 *h*-tapauksesta 74 on *h*:llisiä, eli *h*:n säilymäprosentti uudessa aineistossa on 44,3. Lukema on 21 prosenttiyksikköä pienempi kuin vanhan aineiston säilymäprosentti. Ero osa-aineistojen välillä ei ole kuitenkaan niin suuri kuin uuden aineiston ikäryhmien välillä. A-ryhmässä *h* on säilynyt 63,1-prosenttisesti eli vain kaksi prosenttiyksikköä vähemmän kuin vanhassa aineistossa. B-ryhmässä sen sijaan *h*:n säilymäprosentti on 25,3, joten keski-ikäisillä informanteilla *h* edustuu muotoryhmässä huomattavasti useammin kuin nuorilla informanteilla.

A-ryhmässä ilmenee idiolekteittaista variaatiota. UAM1 käyttää lähes poikkeuksetta vanhan murteen mukaista varianttia (*tavalhan*). UAN1 käyttää lähes samantaajuisesti vanhan murteen mukaista varianttia (*tavalhan*) ja yleiskielen mukaista varianttia (*tavallaan*). Ryhmän yleiskielisin informantti on UAN2, jonka puheesta *h* on kadonnut täysin. Esi-merkit 140–145 havainnollistavat A-ryhmän idiolekteittaista variaatiota:

(140) *isä oli paremmuuthan sitte niij kö* (UAM1)

(141) *ainā ov vapa notkolha ja kala kiinni.* (UAM1)

- (142) *oli tavalhan niij ku, tavalhan*, [maiskauttaa], *tämmösesä niij kö kerhosa sitte*, (UAN1)
 (143) *ja halu_{aa} niij kö elää? puu(v)estaa ne kokemukset*. (UAN1)
 (144) *mä olin erelleenki aika seurallinen* (UAN2)
 (145) *mulla ei oikeestaan ollukkaam mitääm muuta elämää*. (UAN2).

A-ryhmässä esiintyvä idiolekteittainen variaatio edustuu myös B-ryhmässä, jossa *h*:llisten ja *h*:ttomien varianttien keskinäinen distribuutio on päinvastainen kuin A-ryhmässä. UBN1 on B-ryhmän informanteista ainoa, joka suosii vanhan murteen mukaista varianttia (*tavalhan*). Hän kuitenkin käyttää runsaasti myös yleiskielen mukaista varianttia (*tavallaan*). UBM1:n puheesta *h* on kadonnut täysin, UBN2:lla vanhan murteen mukainen variantti (*tavalhan*) edustuu kerran. B-ryhmän käyttämät variantit ilmenevät esimerkeistä 146–150:

- (146) *ei tarvi hävetäs silimiä pääst^hän* (UBN1)
 (147) *pilkulleen tarkkaan sanoot teoreettisi(a) asi_oita* (UBN1)
 (148) *tarvitta_{essa} niij ku yks rivi kerrallaan*, (UBM1)
 (149) *kun se kerram menee poskelleen* (UBM1)
 (150) *sää oiki_astaan näit sev vain niij kö harijotteluna*. (UBN2).

h:n käyttö kolmannen persoonan possessiivisuffiksissa *-hVn* on vähentynyt merkittävästi, minkä voi havaita vanhan ja uuden aineiston välisistä eroista. A- ja B-ryhmää vertailemalla voidaan sanoa, että katoedustus valtaa alaa, mutta vanhan murteen mukainen variantti (*tavalhan*) edustuu yhä jonkin verran. Lisäksi idiolekteittaista variaatiota ilmenee molemmissa ikäryhmissä. Vaikuttaakin siltä, että yleiskielistymismuutos on käynnissä, mutta yksittäiset puhujat hidastavat muutoksen etenemistä.

Varianteittain alueellisesti varioiva *h* edustuu säilyneenä erityisesti vanhoilla puhujilla peräpohjalaismurteissa kolmannen persoonan possessiivisuffiksissa *-hVn* (ks. esim. Häyhä 1991: 45; Mantila 1992: 40, 63, 132–133; Rekilä 2017: 63). *h*:n katoa on kuitenkin havaittu nuorten puhujien kohdalla (ks. esim. Kotajärvi 2004: 45). Vetelissä *h* on säilynyt erittäin hyvin. Muotoryhmässä *h*:n katoa ilmenee vain muutamalla informantilla, ja Puusaaren (1994) mukaan katoesiintymät ovat yksittäisiä. (Puusaari 1994: 56.) Kaustislaiset koululaiset sen sijaan käyttävät enimmäkseen *h*:tonta varianttia (Päivärinta 1999: 54). Tulokset vertautuvat siis osittain Puusaaren (1994) tuloksiin ja melko tarkasti Päivärinnan (1999) tuloksiin. Kotajärven (2004) tulokset ovat samansuuntaisia, mutta kemijärveläis-

nuorilla *h*:n säilymäprosentti on yli 20 prosenttiyksikköä pienempi kuin halsualaisnuorilla. Katotendenssi kuitenkin on nähtävissä molempien tutkimuksien tuloksista, samoin Päivärinnan (1999) tuloksista.

3.1.8. *kAAAn*-liitepartikkeli

Tutkijat ovat erimielisiä siitä, mikä on *kAAAn*-liitepartikkelin alkuperäinen äänneasu. Hakulisen (1979: 237) teoriassa *kAAAn*-liitepartikkeli palautuu äänneasuun *kAhAn ~ *yAhAn. Astevaihtelullinen *k* on alkuaan esiintynyt ainoastaan painollisen tavun jälkeen. Suffiksaalinen astevaihtelu on sittemmin kadonnut, ja *kAhAn*-päätevariantti on vallannut analogisesti alaa muissakin asemissa. (Hakulinen 1979: 237.) Hakulisen näkemyksiin kriittisesti suhtautuva Mantila (1992: 66) rekonstruoi alkuperäiseksi äänneasuksi *kAn ~ *yAn, eli hän pitää *kAAAn*-liitepartikkeliä myöhäisenä sekundaarina *h*-kehittymänä. Mantila perustelee kantaansa siten, että muotoryhmä edustuu *h*:ttomana Etelä-Pohjanmaan murrealueella, jossa myöhäiskantasuomalainen *h*-järjestelmä on muutoin säilynyt. Lisäksi Vetelinjoen murrealueella ja hämäläismurteissa esiintyy lyhytvokaalinen variantti (*kuitenka*). (Mantila 1992: 64, 66–67.) Niinpä tarkastelen, miten *kAAAn*-liitepartikkeli edustuu Halsualla ja miten havainnot tukevat Hakulisen (1979) ja Mantilan (1992) esittämiä näkemyksiä.

Olen jättänyt tilastoinnin ulkopuolelle *mitään*-, *kukaan*-tyyppiset sananmuodot, koska kenttähavaintojeni mukaan ne eivät voi edustua *h*:llisina. Aineisto tukee väitettäni. VM1 on tuottanut yhden *mithään*-esiintymän, mutta muuten *mitään*-, *kukaan*-tyyppiset sananmuodot edustuvat *h*:ttomina.

kAAAn-liitepartikkeli esiintyy aineistossa 319 kertaa. Esiintymistä *h*:llisiä on ainoastaan neljä, eli *h*:n säilymäprosentti muotoryhmässä on 1,3. VM1 käyttää *h*:llistä varianttia (*kuitenkha(a)n*) kahdesti, VM3 ja VM4 kerran. Olen koonnut *h*:lliset esiintymät esimerkkeihin 151–154. Jo pelkkä esimerkki 154 antaa viitteitä havainnostani, jonka mukaan *kAAAn*-liitepartikkeli edustuu aineistossa lähes poikkeuksetta *h*:ttomana:

(151) *èikà sità yhtenä viikkona tarvitsekhaam mithääj ko*, (VM1)

(152) *ei sunkhaan se nyt tähän aikaam mikään oon ni*, (VM1)

(153) *ei su(i)khaan se ny n-, ne niin*, (VM3)

(154) *mihijkhän töihim pääsiskääj k(u) ei nuorekkaaj kaikki pääse*. (VM4).

Vanhan aineiston informantit käyttävät eniten lyhytvokaalista *ka*-varianttia (*kuitenka*), joka edustuu vanhassa aineistossa 111 kertaa. Yleiskielen mukaisen variantin (*kuitenkaan*) frekvenssi vanhassa aineistossa on 99. Erikoisgemmaatio esiintyy yhdessä yleiskielen mukaisessa esiintymässä (*kuitenkaan*). Uuden aineiston informantit ovat tuottaneet yhteensä 105 *h*-tapausta, joissa *h* ei edustu lainkaan. Esiintymistä 86 on yleiskielen mukaisia (*kuitenkaan*) ja 19 lyhytvokaalisia (*kuitenka*). *ka*-varianttia käyttävät ainoastaan A-ryhmän informantit.

Kuten edellisistä kappaleista käy ilmi, *h* esiintyy erittäin harvoin *kAAn*-liitepartikkelissa halsualaisinformanttien puheessa. Lisäksi *ka*-variantin osuus on huomattava vanhassa aineistossa. Siten tulokseni tukevat Mantilan (1992: 66) teoriaa $*kAn \sim *yAn$ -muotoisesta originaalista. Vertailu murrealueen aiempiin tutkimuksiin kuitenkin rikkoo kokonaiskuvaa. Tulokseni poikkeavat merkittävästi Puusaaren (1994) ja Päivärinnan (1999) tuloksista. Heidän tutkimuksiensa perusteella *h* esiintyy muotoryhmässä murrealueella, ja *h*:llisiä esiintymiä ovat tuottaneet sekä vanhat että nuoret puhujat (Puusaari 1994: 63–64; Päivärinta 1999: 55).

On mahdollista, että *h* on edustunut vanhastaan Vetelissä ja Kaustisella mitä ilmeisimmin myöhäisenä sekundaarina *h*-kehittymänä. Sen sijaan *h* ei ole esiintynyt missään vaiheessa Halsualla läheskään yhtä laajasti kuin murrealueen muilla paikkakunnilla. Aineistoni perusteella *ka*-variantti edustaa vanhan murteen mukaista kantaa Halsualla. Vähäisistä *h*:llisistä esiintymistä esiin nousee *sunkhan*, joka lienee morfologisesti jakamattomana hahmottuva leksikalisoituma. Paikkakunnittaisten erojen takia arvelen, että *sunkhan*-sanamuoto on levinnyt taajafrekvenssisenä sanamuotona Halsualle naapuripitäjistä. *h* on kietyntynyt eräillä puhujilla kyseiseen sanamuotoon, jonka käyttö ajan mittaan on vähentynyt. *sunkhan*-sanamuoto on korvautunut muilla ilmauksilla, ja samalla *h*:n käyttö muotoryhmässä on tyrehtynyt kokonaan.

3.1.9. Muut muotoryhmät

Tässä muotoryhmittäisen analyysin toiseksi viimeisessä osiossa kerron, kuinka *h* edustuu muissa muotoryhmissä. Muita muotoryhmiä ovat *hinen*-johtimelliset nominit, NUT-partisiipin vokaalivartaloiset muodot, *Us*- ja *UttA*-johdokset, kolmannen persoonan imperatiivi ja analogiset yleistymät. Esittelen myös ne *h*-tapaukset, joissa *h*:ta käytetään hyperdialektisesti.

hinen-johtimellisten nominien frekvenssi aineistossa on 282. Esiintymistä 12 on *h*:llisia, eli *h* on säilynyt muotoryhmässä 4,3-prosenttisesti. Vanhan aineiston informantit ovat tuottaneet kaikki *h*:lliset esiintymät, eli *h* on kadonnut täysin uuden aineiston informanttien puheesta muotoryhmässä. *h*:llisista esiintymistä metateettisiä (*häthäinen*) on yhdeksän. Kolmessa esiintymässä *h* on säilynyt vokaalien välissä (*jokahinen*). Esittelen esimerkeissä 155–160 aineistossa esiintyvät *h*:lliset variantit:

- (155) hyvin *häthäinen*, *mies* (VM1)
- (156) muttei siinä moneⁿka *yhtheinen* ollu (VM3)
- (157) joo *ylheiset ylheistä* mutta se on nyt tätä ka-, (VM4)
- (158) ainaki [par. ainakaan] niim̄ *miel^huiset* ko nämä. (VN1)
- (159) yheksän kym^hpin numeroita laulusta on, *jokahisel(la)* lapsilla. (VM4)
- (160) *jokahinen*, *tehäm millol lystäs niitä valamista*. (VN2).

Aineistossa esiintyy yhteensä 35 NUT-partisiipin vokaalivartaloista muotoa. Esiintymistä 11 on *h*:llisia. *h* edustuu kahdeksan kertaa vanhassa aineistossa ja kolmesti uudessa aineistossa. UAM1 on tuottanut uuden aineiston kaikki *h*:lliset edustukset. Aineiston *h*:lliset edustukset ovat vanhan murteen mukaisia (*soittanhet*). Esittelen vanhan murteen mukaisen variantin (*soittanhet*) esimerkkien 161–165 avulla:

- (161) hyvästi [hyvin] on *kasvanhet* heinä^hä sitten, (VM2)
- (162) jos tuli niin^h korki^haks etteivät *pysynhet*, (VN2)
- (163) eihä sillo uusi^ha tietysti he vielä *saanhetka(n)*. (VN1)
- (164) parhaitin [par. parhaiten] *onnistunheita* mitä hänellä oli. (VM4)
- (165) sieltä tulee *väsynheitä* kaloja (UAM1).

Us-johdoksia informantit ovat tuottaneet yhteensä 112. Muotoryhmän *h*-tapauksista neljässä esiintyy *h*. Kolme neljästä *h*:llisesta esiintymästä on uuden aineiston informanttien

tuottamia. *h* siis edustuu odotuksenvastaisesti useammin uudessa kuin vanhassa aineistossa. On kuitenkin huomioitava, että *h*:ton variantti (*rikkaus*) on selvästi käytetyin variantti molemmissa osa-aineistoissa. Olen koonnut esimerkkeihin 166–169 muotoryhmän *h*:lliset edustukset:

- (166) *suhahus* siitä niij kyllä se ov vähennyv varmasti niim palijon, (VM4)
 (167) *valtava risahus* kuulu (ÜBM1)
 (168) *julumettur risahus*. (UBM1)
 (169) *aņkara paukahus* (UBN1).

UttA-johdos edustuu aineistossa viisi kertaa. Muotoryhmän *h*-tapauksista yksi on *h*:llinen edustus, joka on UAN1:n tuottama. *h*:llisessä esiintymässä *h* edustuu vokaalien välissä (*tärähyyti*). Esittelen *h*:llisen esiintymän esimerkissä 170:

- (170) *se pamahutti* heti kuules siihe että (UAN1).

Kolmannen persoonan imperatiivi edustuu aineiston informanteista ainoastaan VM1:n puheessa. Hän on tuottanut kaksi *h*-tapautta, jotka ovat *h*:llisiä. Vanhan murteen mukainen variantti (*olokhon*) edustuu molemmissa *h*-tapauksissa. Muotoryhmän *h*-tapaukset ilmenevät esimerkeistä 171 ja 172:

- (171) *eli p-*, *Penniņki* [alue Halsuan eteläosassa lähellä Perhoa] *olokhoom* mutta, (VM1)
 (172) *mutta minä aattelin että "no kääkhöm miteņ käy"* (VM1).

Kuten kerroin käsitealaluvussa (1.5.), Vetelinjoen murrealueella tavataan vanhastaan *oikhen-*, *melekhen-*tyyppisiä myöhäisiä *h*-kehittyviä. Mantilan (1992: 225–228) mukaan muodot ovat syntyneet siten, että *h* on korvannut analogisesti dentaalispirantin (*oikedin >> *oikhen*). Aineiston perusteella *oikhen*-sananmuoto on se analoginen yleistymä, jossa *h* edustuu eniten halsualaisten puheessa. *oikhen*-sananmuodon frekvenssi aineistossa on 183, ja *h*:llisiä esiintymiä on yhteensä 45. *oikhen* edustuu *h*:llisenä vanhassa aineistossa 43 kertaa, uudessa aineistossa kahdesti. Uuden aineiston *h*:lliset esiintymät ovat UBN1:n tuottamia. VM1 ja VN2 suosivat *h*:llistä varianttia (*oikhen*), aineiston muut informantit käyttävät pääasiassa *h*:tonta varianttia (*oikeen*). Esimerkkeihin 173–177 olen koonnut *oikhen*-sananmuodon *h*:llisiä esiintymiä:

- (173) taas mennä, samaa suuntaa ennen kö se **oikhen**, mielhuinen on hakata. (VM1)
 (174) kurothi **oikhen** tuommosi(a karvamattojaki. (VN1)
 (175) **oikhen**, vesimylly jolla jauhethiv viljaa ja, (VM3)
 (176) ko minä en **oikhem** muista. (VN2)
 (177) nautinnollisesti sillaan **oik^hen** näiv venyttelin (UBN1).

melekhen-sananmuoto edustuu 48 kertaa aineistossa. *h*:llisiä esiintymiä on yhteensä kymmenen. Vain VM1 käyttää *h*:llistä varianttia (*melekhen*). Esittelen esimerkeissä 178–180 *melekhen*-sananmuodon *h*:llisiä esiintymiä:

- (178) (nuim) **melekhem** puolivälhiin tietysti, (VM1)
 (179) **melekhej** kaikisa, kaikisa pitäjisä näisä, (VM1)
 (180) no, minä **melekhen**, kaasim [kaadoin] sen (VM1).

Alkuperältään *oikhen*-, *melekhen*-sananmuotoihin vertautuva *ushein*-adverbi edustuu *h*:llisena aineistossa neljä kertaa. VM4 käyttää *ushein*-sananmuotoa kolmesti, VM3 keran. Olen sijoittanut *h*:llisen esiintymän molemmilta informanteilta esimerkkeihin 181 ja 182:

- (181) mutta kyllä se aika **usheij** kumminki käy. (VM4)
 (182) vanhat miehet tarkkoja siitä että **usheij** käyrät talli-, (VM3).

Mantilan (1992: 218) mukaan *muuhalla*-adverbissä *h* on korvannut aiemman palataalispirantin (*muuyalla > *muuhalla*). *muualla*-, *toisaalle*-tyyppinen adverbi edustuu aineistossa yhteensä 18 kertaa. Esiintymistä 12 on *h*:llisiä. Vanhan aineiston informantit käyttävät *h*:llistä varianttia kymmenen kertaa, uuden aineiston informantit kahdesti. Esittelen *h*:llisiä esiintymiä esimerkeissä 183–188:

- (183) ja nyt vaikka ei hevosi(a palijom **muuhallet** tarvita ni kilipailuihin sitä v-varataan hevosi(a vielä. (VM2)
 (184) ku siihe om perehtyny ni mihkä sitä **muuhalle**, (VM4)
 (185) no sitä sai ollat talosa eli [tässä: tai] mennäm **muuhalle**. (VN2)
 (186) ko ei **muuhalla** oom marjoja (UAM1)
 (187) ois missääm **muu^halla** nukuttu (UBM1)
 (188) **toishallep** päin niij kö Toholammille ja, (VM4).

Puusaaren (1994: 65) mukaan *h* edustuu Vetelissä *kevä*t-lekseemin vokaalivartaloisissa muodoissa. Halsuan puhekielessä sen sijaan *h* ei sen sijaan edustu käytännössä ollenkaan

kyseisessä sananmuodossa. *kevät*-lekseemin vokaalivartaloisten muotojen frekvenssi aineistossani on 35. UAM1:n tuottama metateettinen esiintymä (*kevhäällä*) on aineiston ainoa *h*:llinen edustus. Esittelen metateettisen esiintymän (*kevhäällä*) esimerkissä 189:

(189) *isommalla joukolla sattet tuota, kevhäällä* (UAM1).

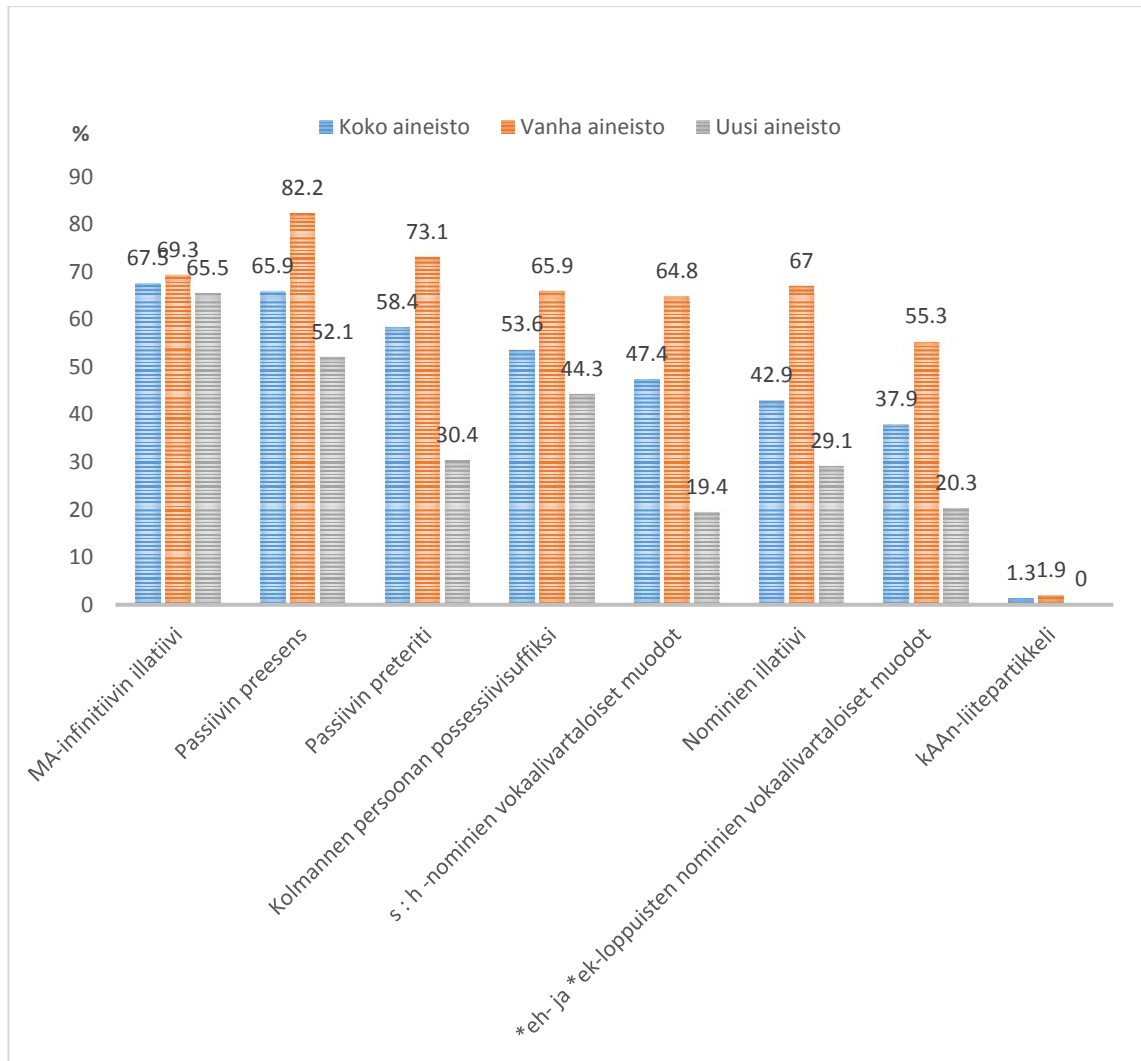
Hyperdialektisia esiintymiä aineistossa on yhteensä viisi. VN1 on tuottanut kaksi *kauhan*-esiintymää (par. *kau(v)an*). VM4 käyttää *h*:ta kerran *vanhempaaka*-sananmuodossa. *h* edustuu kerran *paikoilla*-sananmuodossa VN2:n puheessa. Lisäksi UBN1 on tuottanut yhden *jänkhäläinen*-sananmuodon. *h*:n hyperdialektinen käyttö aineistossa ilmenee esimerkeistä 190–193:

- (190) *ko ei tääl oon nyt enään ollu, lamphaita ei kauhan aika* [assimiloitunut *h*].
(VN1)
(191) *en tieräs sitte vielä vanhemphaaka mutta*, (VM4)
(192) *siinä paikoilla* (VN2)
(193) *mikä jänkhäläinen sää oikei oot tai jotain tällasta ne rupi_{aa} kyselehän*,
(UBN1).

Tässä alaluvussa olen tarkastellut muotoryhmittäin, miten *h* edustuu aineiston informanttien puheessa. Seuraavassa alaluvussa teen havaintoja säilymäprosenttiin perustuvasta muotoryhmien keskinäisestä järjestyksestä. Lisäksi vertaan järjestystä aiempien tutkimuksien järjestyksiin.

3.2. Kokoavia huomioita muotoryhmittäisistä tuloksista

Tässä alaluvussa teen muotoryhmittäisen yhteenvedon. Alaluvun alkuun olen sijoittanut kuvion, jossa esittelen kokoavasti, miten *h* edustuu eri muotoryhmissä. Seuraavalla sivulla sijaitsevassa kuviossa 1 esitän kunkin muotoryhmän säilymäprosentit koko aineistossa sekä osa-aineistoittain. Sininen pylväs kuvaa koko aineiston säilymäprosenttia. Oranssi pylväs ilmaisee, kuinka suuri osa vanhan aineiston tuottamista *h*-tapauksista on *h*:llisiä. Harmaasta pylvästä selviää *h*:llisten esiintymien prosentuaalinen osuus uudessa aineistossa. Y-akseli ilmaisee prosenttina säilymäprosentin. Olen järjestänyt muotoryhmät kuvioon 1 koko aineiston säilymäprosentin suuruuden mukaan vasemmalta oikealle.

KUVIO 1. *h*:n säilymäprosentit eri muotoryhmissä koko aineistossa ja osa-aineistoittain.

Kuten kuvioista 1 käy ilmi, *h* on säilynyt parhaiten halsualaisinformanttien puheessa MA-infinitiivin illatiivissa. Seuraavaksi eniten *h* edustuu passiivin preesensissä ja passiivin preteritissä. Kolmannen persoonan possessiivisuffiksissa *-hVn* *h*:n säilymäprosentti on hiukan suurempi kuin *s : h*-nominien vokaalivartaloisissa muodoissa ja nominien illatiivissa. Taulukoimistani muotoryhmistä toiseksi vähiten *h* edustuu **eh-* ja **ek-*loppuisten nominien vokaalivartaloisissa muodoissa. *kAAAn*-liitepartikkelissa *h*:n säilymäprosentti on selvästi pienin.

Muotoryhmien keskinäinen järjestys vertautuu pitkälti aiempien tutkimusten havaintoihin, tosin erojakin ilmenee. Puusaaren (1994) tutkimuksessa muotoryhmittäiset erot ovat hyvin pienet – *h* on säilynyt taajaan käytännössä kaikissa muotoryhmissä (Puusaari 1994: 82). Päivärinnan (1999) tutkimuksessa *h* edustuu vähemmän passiivissa kuin nominien

illatiivissa ja **eh-* ja **ek-*loppuisten nominien vokaalivartaloisissa muodoissa (Päivärinta 1999: 55–56). Halsualla sen sijaan *h* on säilynyt huomattavasti useammin passiivin preesensissä ja preteritissä kuin mainituissa muotoryhmissä. Lisäksi aineistossani *h*:n säilymäprosentti on suurempi *s : h* -nominien vokaalivartaloisissa muodoissa kuin nominien illatiivissa ja **eh-* ja **ek-*loppuisten nominien vokaalivartaloisissa muodoissa (vrt. Päivärinta 1999: 56).

On mielenkiintoista, että *h* on säilynyt eniten MA-infinitiivin illatiivissa Halsuan lisäksi myös Vetelissä ja Kaustisella (Puusaari 1994: 46–64; Päivärinta 1999: 55). Mantilan (1987) mukaan lingvistiset seikat selittävät osaltaan, miksi *h* on säilynyt erityisen hyvin MA-infinitiivin illatiivissa. Puhuja mieltää *h*:n illatiivin tunnukseksi, mikä parantaa murrepiirteiden säilymistä muotoryhmässä. (Mantila 1987: 209.)

Aiempiin tutkimuksiin ja kenttähavaintoihini verrattuna muotoryhmien keskinäinen järjestys on varsin odotuksenmukainen. On kuitenkin yllättävää, että nominien illatiivissa *h* on säilynyt vasta kuudenneksi eniten. Lisäksi odotuksenvastaisesti *h* on säilynyt paremmin passiivin preesensissä kuin passiivin preteritissä – vieläpä molemmissa osa-aineistoissa (vrt. Matikainen 1997: 155–158; Päivärinta 1999: 51). Tutkimuksien välillä havaittavat muotoryhmittäiset erot antavat viitteitä siitä, että kooltaan pienen ja kielenpiirteiltään yhtenäisen murrealueen sisällä vallitsee pitäjakohtaisia eroja. Erot voivat toki johtua myös siitä, että aineistot informantteineen ja nauhoitusajankohtineen eivät ole identtisiä.

kAAn-liitepartikkelia lukuun ottamatta *h* on säilynyt hyvin kaikissa muotoryhmissä vanhassa aineistossa. Muotoryhmien keskinäinen järjestys vanhassa aineistossa vertautuu osittain koko aineiston vastaavaan järjestykseen. Eniten *h* edustuu passiivin preesensissä ja passiivin preteritissä ennen MA-infinitiivin ja nominien illatiivia. **eh-* ja **ek-*loppuisten nominien vokaalivartaloisissa muodoissa *h*:n säilymäprosentti on toiseksi pienin: 55,3. Vaikuttaa siis siltä, että *h* on edustunut taajaan muotoryhmästä riippumatta 1800-luvun lopulla ja 1800–1900-lukujen taitteessa syntyneiden puheessa Halsualla.

Uudessa aineistossa muotoryhmien välillä on havaittavissa huomattavasti suurempia eroja kuin vanhassa aineistossa. *h* edustuu taajaan MA-infinitiivin illatiivissa sekä passiivin preesensissä, melko usein puolestaan kolmannen persoonan possessiivisuffiksissa -*hVn*. *h*:n säilymäprosentti muissa muotoryhmissä on toistakymmentä prosenttiyksikköä

pienempi kuin kolmannen persoonan possessiivisuffiksissa *-hVn*. Passiivin preteritissä ja nominien illatiivissa vajaa kolmannes esiintymistä on *h*:llisiä. Vielä vähemmän *h* edustuu **eh-* ja **ek-*loppuisten nominien ja *s : h* -nominien vokaalivartaloisissa muodoissa. Näyttääkin siltä, että *h* on väistymässä katoedustuksen tieltä monissa muotoryhmissä.

Kuten totesin edellisessä kappaleessa, uuden aineiston tutkimustulosten perusteella yleiskielistymismuutos on käynnissä eräissä muotoryhmissä. On huomioitava, että uuden aineiston A- ja B-ryhmien välillä vallitsee merkittäviä eroja useimmissa muotoryhmissä. Esimerkiksi passiivin preteritissä ja preesensissä sekä nominien illatiivissa *h* on säilynyt melko hyvin keski-ikäisten informanttien puheessa. Nuorilla informanteilla sen sijaan *h* edustuu harvoin mainituissa muotoryhmissä. Tämä nuorten informanttien katoedenssiä koskeva havainto vertautuu monissa viimeaikaisissa opinnäytetöissä tehtyihin havaintoihin (ks. esim. Kotajärvi 2004: 73). Mantila (2015) kuitenkin huomauttaa, että *h*:n katokehitys varioi peräpohjalaismurteiden sisällä alueellisesti. Eräillä alueilla *h* pitää pintansa myös nuorilla puhujilla. (katokehityksen alueellisesta variaatiosta ks. Mantila 2015: 256.)

Vanhan ja uuden aineiston väliset erot antavat viitteitä siitä, että yleiskielistymismuutos on käynnistynyt melko varhain. Uuden aineiston sisäinen tarkastelu puolestaan kertoo siitä, että yleiskielistymismuutos on edennyt merkittävästi yhden sukupolven aikana (katokehityksen nopeasta etenemisestä ks. myös Mantila 2015: 262). On kuitenkin huomioitava, että idiolekteittainen variaatio on merkittävää sekä A- että B-ryhmässä. Idiolekteittainen variaatio on nykypuhekielelle tyypillinen ilmiö, jonka esiintyminen on havaittu useissa aiemmissä tutkimuksissa (Lappalainen 2001: 80; tutkimustuloksista ks. esim. Mäki-Paavola 1999: 81; Lipponen 2014: 63; Karppinen 2016: 64, 72, 79; Väisänen 2017: 62; Millaskangas 2018: 116).

Mantilan (2004) mukaan jälkitavujen vokaalienvälinen *h* hahmottuu leimallisena maa-kuntapiirteenä. Kyseessä on stigmatisoitunut kielenpiirre, joka väistyy erityisesti nuorten puheesta – myös maaseudulla. Stigmapiiirre edustuu taajaan varsinkin vanhojen naisten puheessa. (Mantila 1992: 86–87; 2004: 328; ks. myös Kotajärvi 2004: 73.) Tekemäni havainnot tukevat Mantilan (1992, 2004) näkemyksiä. Vanhan aineiston naisinformantit käyttävät lähes poikkeuksetta *h*:ta. Lisäksi *h* edustuu vielä melko usein keski-ikäisten informanttien puheessa, kun taas nuoret suosivat lähes johdonmukaisesti *h*:ttomia variantteja. Vaikuttaakin siltä, että *h*:n stigmatisoituminen on tapahtunut Halsualla.

Hypoteeseissani (ks. 1.1.) esitin, että *h* edustuu vanhan murteen mukaisena varianttina useimmin nominien illatiivissa, MA-infinitiivin illatiivissa ja passiivin preteritissä. Lisäksi uskoin, että *h* on kadonnut eniten kolmannen persoonan possessiivisuffiksista ja *kAAn*-liitepartikkelista. *kAAn*-liitepartikkelissa *h*:n katoedustuksen osuus on prosentuaalisesti suurin, kuten arvelin ennen tutkimusta. Kolmannen persoonan possessiivisuffiksissa *h* on kuitenkin säilynyt melko hyvin, toisin kuin hypoteeseissani (ks. 1.1.) esitin. *kAAn*-liitepartikkeli on ainoa muotoryhmä, jossa *h*:n kato on kutakuinkin systemaattista kaikissa ikäryhmissä. Oletin, että vastaava ilmiö toistuisi jossakin muussakin muotoryhmässä. *h* onkin säilynyt useimmissa muotoryhmissä kaiken kaikkiaan hyvin tai melko hyvin – paremmin kuin ennalta arvelin.

Edellisessä kappaleessa vertasin tutkimustuloksia tekemiini hypoteeseihin. Hypoteesini pohjautuivat Thelanderin (1979) ja Mantilan (1992) näkemyksiin, joiden mukaan ”taajaan toistuvat kielenpiirteet eivät ole niin herkkiä muutokselle kuin harvoin esiintyvät” (Thelander 1979: 106; Mantila 1992: 62). Aineistoni perusteella frekvenssi ja *h*:n säilyminen korreloivat suurelta osin keskenään, mikä sinällään tukee Thelanderin (1979) ja Mantilan (1992) teoriaa (päinvastaisista havainnoista ks. esim. Häyhä 1991: 80). MA-infinitiivin illatiivissa *h*:n säilymäprosentti on suurin, ja muotoryhmän esiintymiä on kolmanneksi eniten. Taajafrekvenssisimmässä muotoryhmässä eli passiivin preteritissä *h* puolestaan edustuu kolmanneksi useimmin. Sen sijaan *h* on säilynyt vasta kuudenneksi eniten nominien illatiivissa, vaikka muotoryhmän frekvenssi on toiseksi suurin. Lisäksi passiivin preesensissä *h* on säilynyt toiseksi parhaiten, mutta sen frekvenssi on toiseksi pienin taulukoiduista muotoryhmistä. Aivan täysin frekvenssi ja *h*:n säilyminen eivät siis korreloi keskenään.

Kuten kerroin diffuusioteoriaosiossa (2.2.3.), morfologisen diffuusioteorian mukaan kielellinen uudennos leviää asteittain muotoryhmästä toiseen. Sidonnaiset morfeemit muodostavat morfotaktisen hierarkian, ja tyypillisesti johtimet käyvät ääntenmuutoksen läpi ennen taivutusmorfeemeja. (Mielikäinen 1995: 325, 331; Kunnas 2007: 111.) Myöhäiskehittymä *kAAn*-liitepartikkelin jälkeen *h*:n säilymäprosentti on pienin **eh*- ja **ek*-loppuisten nominien vokaalivartaloisissa muodoissa. Eniten *h* on säilynyt MA-infinitiivin illatiivissa, passiivin preteritissä ja passiivin preesensissä. Näissä kolmessa muotoryhmässä *h* sijaitsee suffiksissa. Kielenmuutos näyttääkin etenevän pitkälti morfotaktisen

hierarkian mukaisesti ja samankaltaisesti kuin aiemmissa tutkimuksissa (ks. esim. Järvi 1981: 41–46; Mantila 1992: 62–63; Päivärinta 1999: 56).

Totesin edellisessä kappaleessa, että kielenmuutos etenee pääosin morfotaktisen hierarkian mukaisesti. Yllättävän poikkeuksen tekee nominien illatiivi. Sen säilymäprosentti on muun muassa *s : h* -nominien vokaalivartaloisten muotojen säilymäprosenttia pienempi, vaikka morfotaktisen hierarkian mukaisesti järjestyksen pitäisi olla päinvastainen. Odotuksenvastainen järjestys selittyy osaltaan siten, että *s : h* -nominien vokaalivartaloisissa muodoissa ilmenee toisteisia sananmuotoja, jotka vaikuttavat kiteytyneen *h*:llisiksi eräillä puhujilla. Muun muassa *lamphailla*-sananmuoto edustuu lähes poikkeuksetta *h*:llisena etenkin vanhan aineiston naisinformanteilla. *lamphailla*-tyyppisten kiteytyneiden sananmuotojen suhteellinen osuus pienitaajuisessa muotoryhmässä on suuri, minkä voi havaita säilymäprosentista. Suuritaajuiseen nominien illatiiviin sitä vastoin mahtuu esimerkiksi *h*-järjestelmään tyypillisesti mukautumattomia uudissanoja ja propreja. Ne siis puolestaan laskevat säilymäprosenttia.

Tässä alaluvussa olen koonnut yhteen muotoryhmittäiset tulokset. Siirryn muotoryhmittäisestä tarkastelusta sekventiaaliseen analyysiin. Seuraavassa alaluvussa (3.3.) selvitän erilaisia fonotaktisia asemia tutkimalla, miten sananmuodon fonologinen rakenne vaikuttaa *h*:n säilymiseen.

3.3. Sekventiaallinen analyysi

Tässä alaluvussa tutkin, miten ja kuinka usein *h* edustuu erilaisissa fonotaktisissa asemissa. Vertailen keskenään kolmea erilaista äännejonoa: *(C)VCVhV-* (*kylähän*), *(C)V(C)CCVhV-* (*rantahan*) ja *(C)VV(C)CVhV-* äännejonoa (*kouluhun*). Lisäksi tarkastelen *h*:n esiintymistä kolmi- ja useampitavuisissa vartaloissa (*navettahan*, **telinehesehen*).

Mantila (1992) ja Rekilä (2017) ovat tarkastelleet tutkimuksissaan sekventiaalisesti niitä morfologisia kategorioita, joissa *h* voi edustua *(C)VCVhV-* äännejonossa. Olen sisällyttänyt tutkimukseeni samaiset morfologiset kategoriat, tosin pienin muutoksin. Olen tilastoinut äännejonoittain nominien illatiivimuodot, **eh-*, **ek-* ja *s : h* -supistumanominien vokaalivartalot. Olen jättänyt sekventiaalisen analyysin ulkopuolelle *hinen*-johtimelliset

nominit sekä *alhaalla*-tyyppiset adverbit, toisin kuin Mantila (1992) ja Rekilä (2017) ovat tehneet. *alhaalla*-tyyppisiä adverbeja en ole tarkastellut, koska niiden frekvenssi on pieni ja ne edustuvat aineistossa poikkeuksetta yleiskielen mukaisena varianttina (*alhaalla*). *hinen*-johtimellisissa nomineissa *h* puolestaan edustuu niin harvoin, ettei kyseisen muotoyhmän fonotaktinen tarkastelu ole mielekästä.

3.3.1. (C)VCVhV-jonot

Tässä osiossa tarkastelen, miten *h* edustuu (C)VCVhV-jonossa (*kylähän*). Taulukkoon 15 olen koonnut kunkin informantin tuottamat *h*-tapaukset (C)VCVhV-äännejonossa. Olen jaotellut *h*-tapaukset *h*:llisiin ja *h*:ttomiin edustuksiin. Olen laskenut yhteen, kuinka usein *h* edustuu kunkin informantin puheessa. Lisäksi olen laskenut *h*:n säilymäprosentit osa-aineistoittain ja koko aineistossa. Kursivoinnilla merkitsen osa-aineistoja sekä koko aineistoa. Lihavoinnilla korostan *h*:llisten ja *h*:ttomien edustuksien osuutta osa-aineiston tai koko aineiston kaikista esiintymistä.

TAULUKKO 15. Informanttien tuottamat *h*-tapaukset (C)VCVhV-jonossa.

Informantti	<i>h</i> :lliset edustukset (%)	<i>h</i> :ttomat edustukset (%)	esiintymät yhteensä (%)
VM1	8 (80 %)	2 (20 %)	10 (100 %)
VM2	8 (38,1 %)	13 (61,9 %)	21 (100 %)
VM3	10 (40 %)	15 (60 %)	25 (100 %)
VM4	22 (95,7 %)	1 (4,3 %)	23 (100 %)
VN1	11 (100 %)	0 (0 %)	11 (100 %)
VN2	8 (100 %)	0 (0 %)	8 (100 %)
<i>Vanha aineisto yhteensä</i>	67 (68,4 %)	31 (31,6 %)	98 (100 %)
UAM1	19 (95 %)	1 (5 %)	20 (100 %)
UAN1	5 (45,5 %)	6 (54,5 %)	11 (100 %)
UAN2	1 (6,7 %)	14 (93,3 %)	15 (100 %)
UBM1	0 (0 %)	8 (100 %)	8 (100 %)
UBN1	9 (42,9 %)	12 (57,1 %)	21 (100 %)
UBN2	0 (0 %)	11 (100 %)	11 (100 %)
<i>Uusi aineisto yhteensä</i>	34 (39,5 %)	52 (60,5 %)	86 (100 %)
<i>Koko aineisto yhteensä</i>	101 (54,9 %)	83 (45,1 %)	184 (100 %)

Taulukosta 15 voi havaita, että *h* edustuu varsin usein (C)VCVhV-äännejonossa. *h*-tapauksia on yhteensä 184, ja niistä *h*:llisiä on 101. Koko aineistossa *h* on siis säilynyt 54,9-prosenttisesti (C)VCVhV-äännejonossa. Osa-aineistoissa *h*:n säilymäprosenttien välinen

ero on liki 30 prosenttiyksikköä, eli *h* on säilynyt jälleen huomattavasti useammin vanhassa kuin uudessa aineistossa. Molemmissa osa-aineistoissa suurin osa *h*:llisistä edustuksista on nominien illatiiveja.

(C)VCVhV-äännejonon muotoryhmittäinen tarkastelu antaa mielenkiintoista lisätietoa *h*:n edustumisesta. *h*:n säilymäprosentti nominien illatiivissa vanhassa aineistossa on 81,4. Lukema on kymmeniä prosenttiyksiköitä suurempi kuin *h*:n säilymäprosentit *eh-, *ek- ja *s* : *h* -supistumanominien vokaalivartaloissa muodoissa kyseisessä osa-aineistossa. Myös uudessa aineistossa *h* on säilynyt useimmin nominien illatiivissa. Muotoryhmittäiset erot ovat kuitenkin huomattavasti pienempiä kuin vanhassa aineistossa. Pidän järjestystä jokseenkin yllättävänä, sillä tarkastelemieni muotoryhmien keskinäinen järjestys (C)VCVhV-jonossa poikkeaa muotoryhmittäisessä yhteenvedossa (3.2.) esittelemästäni järjestyksestä.

h:n säilymäprosentin vaihteluväli aineistossa on 0–100 eli suurin mahdollinen. Edellä on käynyt ilmi, että osa-aineistojen välillä vallitsee merkittävä ero. Variaatio ei kuitenkaan ole ainoastaan ikäryhmittäistä tai osa-aineistojakoon perustuvaa, vaan idiolekteittaista variaatiota on havaittavissa molempien osa-aineistojen sisällä. Idiolekteittainen katsaus todistaa väitteeni. Vanhan aineiston naisinformanttien puheessa *h* esiintyy poikkeuksetta. Taajaan *h*:ta käyttävät VM4, VM1 ja UAM1. VM2, VM3, UAN1 ja UBN1 käyttävät sekä *h*:llisiä että *h*:ttomia variantteja. UAN2:n puheesta *h* on kadonnut yhtä esiintymää lukuun ottamatta kokonaan, ja UBM1 sekä UBN2 eivät käytä *h*:ta lainkaan. Osa-aineistojen välillä ja sisällä vallitsevan idiolekteittaisen variaation voi havaita esimerkeistä 194–201:

- (194) *ei paremmat villat panthin eri läjhäj ja, sitte*, (VN1)
- (195) *saa sävelej kokhon* [tässä: *kokoon*, vrt. *kokkohon* > *kokhon*] *niitä saattaa tulla*, (VM4)
- (196) *kuijka kathellisi(a) ne kalamiehet toiset on* (UAM1)
- (197) *no hevostonheita kyllä oli niittokoneita ja muuta* (VM3)
- (198) *evhääthän siihen tieteki kuulu* (UAN1)
- (199) *uudistus tulee ni pitäis mennäv vaiv vanham mukaan että se koethan hyväks* (UAN1)
- (200) *annettiin valamis lukujärjestys käteen*. (UAN2)
- (201) *sain sieltä paperim mukaan* (UBM1).

Murteellisimpien informanttien puheessa *h* edustuu riippumatta äänneympäristöstä. Esimerkiksi konsonantin soinnillisuudella tai soinnittomuudella ei näyttäisi olevan merkitystä. Lisäksi *h* edustuu murteellisimmilla informanteilla monipuolisesti eri sananmuodoissa, eli *h*:n kiteytymistä tiettyihin sananmuotoihin ei ole heidän kohdallaan havaittavissa.

Aineistosta ei ole löydettävissä sellaista äänneympäristöä, joka toistuisi *h*:ttomana (C)VCVhV-jonossa niillä informanteilla, jotka käyttävät *h*:ttomia varianteja jonkin verran tai säännöllisesti. Sen sijaan *h*:llisia ja *h*:ttomia varianteja käyttäville informanteille ominaista on horjuvuus samoissa sananmuodoissa. Esimerkiksi VM3:n puheessa *kone*-lekseemin vokaalivartalomuodot ovat vuoroin *h*:llisia ja *h*:ttomia. Vastaava ilmiö ilmenee UAN1:n puheessa *eväitä*-sananmuodon kohdalla. *h*:llisia ja *h*:ttomia varianteja käyttävistä informanteista UBN1 on ainoa, jolla *h* on kiteytynyt tiettyyn sananmuotoon. Yhdeksästä *h*:llisestä edustuksesta kuusi on *välhin*-esiintymiä, eli yksi *h*:llinen sananmuoto muodostaa kaksi kolmasosaa informantin tuottamista *h*:llisistä edustuksista. Kiteytymiseen viittaa myös se, ettei kyseinen sananmuoto edustu kertaakaan *h*:ttomana UBN1:n puheessa.

On mielenkiintoista, että yleisgeminoitunut variantti (*likkoon*) edustuu aineistossa kaksi kertaa. Yleisgeminaatio on murrealueelle alun perin vieras kielenpiirre, eli sen esiintyminen Halsuan puhekielessä on odotuksenvastaista. Geminoituneita sananmuotoja esiintyy aineistossa kaiken kaikkiaan sen verran vähän, ettei kielenpiirre näytä olevan leviämässä Halsuan puhekieleen. Aineiston perusteella Halsualla käytetäänkin odotuksenmukaisesti katoedustuksellista varianttia geminoituneen variantin sijaan, mikäli jälkitavujen vokaalienvälinen *h* osoittaa väistymisen merkkejä (vrt. Elsilä 2000: 59).

3.3.2. (C)V(C)CCVhV-jonot

Tässä osiossa esittelen, miten *h* edustuu (C)V(C)CCVhV-jonossa (*rantahan*). Seuraavalla sivulla sijaitsevaan taulukkoon 16 olen koonnut kunkin informantin tuottamat *h*-tapaukset. Olen jaotellut *h*-tapaukset sarakkeisiin sen mukaan, edustuuko niissä *h* vai ei. Olen laskenut *h*:n säilymäprosentin kunkin informantin, osa-aineiston ja koko aineiston osalta.

Kursivoinnilla merkitsen osa-aineistoja sekä koko aineistoa. Lihavoinnilla korostan osa-aineistojen ja koko aineiston esiintymiä.

TAULUKKO 16. Informanttien tuottamat *h*-tapaukset (C)V(C)CCVhV-jonossa.

Informantti	<i>h</i> :lliset edustukset (%)	<i>h</i> :ttomat edustukset (%)	esiintymät yhteensä (%)
VM1	39 (86,7 %)	6 (13,3 %)	45 (100 %)
VM2	3 (8,3 %)	33 (91,7 %)	36 (100 %)
VM3	8 (47,1 %)	9 (52,9 %)	17 (100 %)
VM4	15 (57,7 %)	11 (42,3 %)	26 (100 %)
VN1	22 (88 %)	3 (12 %)	25 (100 %)
VN2	40 (100 %)	0 (0 %)	40 (100 %)
<i>Vanha aineisto yhteensä</i>	127 (67,2 %)	62 (32,8 %)	189 (100 %)
UAM1	59 (92,2 %)	5 (7,8 %)	64 (100 %)
UAN1	7 (31,8 %)	15 (68,2 %)	22 (100 %)
UAN2	0 (0 %)	30 (100 %)	30 (100 %)
UBM1	0 (0 %)	33 (100 %)	33 (100 %)
UBN1	8 (12,1 %)	58 (87,9 %)	66 (100 %)
UBN2	0 (0 %)	18 (100 %)	18 (100 %)
<i>Uusi aineisto yhteensä</i>	74 (31,8 %)	159 (68,2 %)	233 (100 %)
<i>Koko aineisto yhteensä</i>	201 (47,6 %)	221 (52,4 %)	422 (100 %)

Taulukosta 16 käy ilmi, että *h* on säilynyt kaiken kaikkiaan 47,6-prosenttisesti aineistossa (C)V(C)CCVhV-jonossa. *h*:n säilymäprosentti (C)V(C)CCVhV-jonossa on noin seitsemän prosenttiyksikköä pienempi kuin (C)VCVhV-jonossa. Suurin osa (C)V(C)CCVhV-jonon *h*:llisistä edustuksista on morfologiselta kategorialtaan nominien illatiiveja.

Mantila (1992) ja Rekilä (2017) ovat havainneet, että *h* on säilynyt peräpohjalaismurteiden eräissä pitäjissä alkuperäisellä paikallaan useammin (C)VCVhV-jonossa kuin (C)V(C)CCVhV-jonossa. Lisäksi Rekilän (2017) aineiston sisäheittotapauksissa järjestys on samankaltainen. (Mantila 1992: 71–72; Rekilä 2017: 34–35.) On huomioitava, että Mantila (1992) ja Rekilä (2017) tarkastelevat sekventiaalisessa analyysissään, milloin *h* on säilynyt vokaalien välissä ja milloin *h* edustuu sisäheittoisena. He eivät siis vertaile *h*:n säilymistä ja katoa keskenään mainituissa jonoissa, eli tutkimustulokset eivät ole suoraan vertailukelpoisia.

Osa-aineistojen välillä vallitsee jälleen merkittävä ero. Vanhassa aineistossa *h* edustuu 67,2-prosenttisesti, kun taas uuden aineiston vastaava lukema on vain 31,8. *h*:n säilymä-

prosenttien ero osa-aineistojen välillä (C)V(C)CCVhV-jonossa on kuutisen prosenttiyksikköä suurempi kuin (C)VCVhV-jonossa. Toisin sanoen *h*:n säilymäprosentti on pienentynyt 29 prosenttiyksiköllä (C)VCVhV-jonossa ja 35 prosenttiyksiköllä (C)V(C)CCVhV-jonossa, jos pienentymistä mitataan osa-aineistoja vertailemalla. Laskennallisesti muutos on siis rajumpi (C)V(C)CCVhV-jonossa kuin (C)VCVhV-jonossa. Tulos tukee entisestään aiempia havaintoja, joiden mukaan *h* säilyy erityisen hyvin (C)VCVhV-jonossa (ks. esim. Elsilä 2000: 57).

On mielenkiintoista, että muotoryhmien keskinäinen järjestys (C)V(C)CCVhV-jonossa poikkeaa merkittävästi toisistaan osa-aineistojen sisällä. Uudessa aineistossa nominien illatiivimuodoissa *h* on säilynyt useimmin. Sen sijaan vanhassa aineistossa *h*:n säilymäprosentti on suurin *s* : *h* -supistumanominien vokaalivartalomuodoissa. *h*:n taipumus säilyä parhaiten *s* : *h* -supistumanominien vokaalivartalomuodoissa vanhassa aineistossa selittyy osaltaan nominien illatiivimuotoihin verrattuna pienellä frekvenssillä (61) ja niillä sananmuodoilla, joihin *h* on kiteytynyt eräillä puhujilla. Esimerkiksi *lamphailla*-sanamuoto esiintyy taajaan vanhan aineiston naisinformanttien puheessa – vieläpä poikkeuksetta *h*:llisena. *lamphailla*-esiintymien prosentuaalinen osuus muotoryhmän esiintymistä on merkittävä, mikä näkyy suoraan *h*:n säilymäprosentissa *s* : *h* -supistumanominien vokaalivartalomuodoissa.

Jo (C)VCVhV-jonossa havaittua idiolekteittaista variaatiota ilmenee myös (C)V(C)CCVhV-jonossa molemmissa osa-aineistoissa. VN2 käyttää poikkeuksetta *h*:ta. VM1:n ja VN1:n puheessa *h* edustuu useimmiten. Horjuvuutta ilmenee VM3:lla ja VM4:llä. Vähiten vanhan aineiston informanteista *h* edustuu VM2:lla, jonka puheessa *h* on säilynyt 8,3-prosenttisesti. UAM1 suosii *h*:llisiä variantteja. UAN1:n ja UBN1:n puheessa *h* edustuu ainoastaan nominien illatiivissa, ja *h*:llisiä esiintymiä on verrattain vähän. *h* on kadonnut täysin UAN2:n, UBM1:n ja UBN2:n puheesta. Idiolekteittaista variaatiota kuvaavat esimerkit 202–209:

- (202) *harvoin se kävi lamphan nahkhan* (VN2)
- (203) *yhtä pitkiä kaikki hamp^haat.* (VM1)
- (204) *ne tuli täysillä siihen sitte ranthaj justhim minä olij ja,* (UAM1)
- (205) *uskaltaa sanoa että puolet menee hukkaan.* (VM4)
- (206) *oliko siinä Lappeerrantaa ja,* (UAN1)
- (207) *niihⁱ on tarttunuk kaikki muut murteet,* (UBN1)
- (208) *että kuka jaksaa raskaimmat rattaat nostaa* (VM2)

(209) *mikä tulee vaikka tän nousuj **jäläkeen** tai mikä tulee tän suoraj **jäläkeej** ja, (UBN2).*

justhin-, *justhan*-sananmuoto erottuu *h*:llisilla edustuksillaan muiden nominien illatiivi-muotojen joukosta uudessa aineistossa. UAM1:n puheessa *justhin*-sananmuoto edustuu systemaattisesti *h*:llisena. Myös UAN1 ja UBN1 ovat tuottaneet *h*:llisiä esiintymiä, mutta sananmuoto edustuu heidän puheessaan pääsääntöisesti *h*:ttomana. Siitä huolimatta *justhin*-tyyppiset sananmuodot muodostavat merkittävän osan uuden aineiston *h*:llista nominien illatiivien esiintymistä, erityisesti UBN1:n tuottamista *h*:llisista esiintymistä. Aineiston perusteella vaikuttaakin siltä, että *h* on kiteytynyt (C)V(C)CCVhV-jonossa eräillä puhujilla *justhin*-sananmuotoon. Kiteytymistä puoltaa se, että *h* esiintyy useimmilla uuden aineiston informanteilla huomattavasti harvemmin muissa sellaisissa sananmuodoissa, joiden äänneympäristö muistuttaa *justhin*-sananmuotoa (*vasthan*, *pysthyn*).

(C)V(C)CCVhV-jonossa *h*:ta edeltävän tavun rajalla esiintyy aina vähintään kahden konsonantin muodostama konsonanttiyhtymä. Konsonanttiyhtymä voi koostua kahdesta samanlaisesta (*hukkahan*), kahdesta erilaisesta (*partahan*) tai kolmesta konsonantista (*kirkkohon*). Olen tarkastellut, miten konsonanttiyhtymä vaikuttaa *h*:n edustumiseen. Useimmin *h* edustuu *kirkkohon*-tyyppisissä sananmuodoissa, joissa *h*:n säilymäprosentti on 66,7. *partahan*-tyyppisissä sananmuodoissa *h* on säilynyt 47,8-prosenttisesti, *hukkahan*-tyyppisissä sananmuodoissa puolestaan 34,1-prosenttisesti. *kirkkohon*-tyyppisissä sananmuodoissa *h* siis edustuu erityisen hyvin, joskin on todettava, että *kirkkohon*-tyypin frekvenssi on merkittävästi muita tyyppejä pienempi.

Pidän edellisessä kappaleessa esittelemääni järjestystä yllättävänä fonologisista syistä. Murteelle ominaisen sisäheiton tai metateesin myötä *kirkhon*- ja *parthan*-sananmuotoihin muodostuu kolmen konsonantin konsonanttiyhtymä. Kyseinen konsonanttiyhtymä on äännöltään huomattavasti työläämpi tuottaa kuin *hukhan*-sananmuodossa esiintyvä kahden konsonantin konsonanttiyhtymä. Siten olisi odotuksenmukaista, että *h* säilyisi erityisen hyvin (C)V(C)CCVhV-jonossa kahden saman konsonantin jälkeen eikä kolmen konsonantin jälkeen.

3.3.3. (C)VV(C)CVhV-jonot

Tässä osiossa käsittelem *h*:n edustumista (C)VV(C)CVhV-jonossa (*kouluhun*). Esittelen aluksi taulukossa informanteittain ja varianteittain (C)VV(C)CVhV-jonon *h*-tapaukset. Esitän taulukossa 17, kuinka usein *h* esiintyy kunkin informantin puheessa, osa-aineistoissa ja koko aineistossa. Kursivoinnilla merkitsen osa-aineistoja sekä koko aineistoa. Lihavoinnilla korostan osa-aineistojen ja koko aineiston esiintymiä.

TAULUKKO 17. Informanttien tuottamat *h*-tapaukset (C)VV(C)CVhV-jonossa.

Informantti	<i>h</i> :lliset edustukset (%)	<i>h</i> :ttomat edustukset (%)	esiintymät yhteensä (%)
VM1	18 (81,8 %)	4 (18,2 %)	22 (100 %)
VM2	0 (0 %)	18 (100 %)	18 (100 %)
VM3	11 (61,1 %)	7 (38,9 %)	18 (100 %)
VM4	16 (84,2 %)	3 (15,8 %)	19 (100 %)
VN1	10 (90,9 %)	1 (9,1 %)	11 (100 %)
VN2	24 (96 %)	1 (4 %)	25 (100 %)
<i>Vanha aineisto yhteensä</i>	79 (69,9 %)	34 (30,1 %)	113 (100 %)
UAM1	39 (83 %)	8 (17 %)	47 (100 %)
UAN1	2 (10 %)	18 (90 %)	20 (100 %)
UAN2	3 (7 %)	40 (93 %)	43 (100 %)
UBM1	0 (0 %)	46 (100 %)	46 (100 %)
UBN1	0 (0 %)	34 (100 %)	34 (100 %)
UBN2	0 (0 %)	19 (100 %)	19 (100 %)
<i>Uusi aineisto yhteensä</i>	44 (21,1 %)	165 (78,9 %)	209 (100 %)
<i>Koko aineisto yhteensä</i>	123 (38,2 %)	199 (61,8 %)	322 (100 %)

Kuten taulukosta 17 ilmenee, *h* on säilynyt (C)VV(C)CVhV-jonossa kaikkiaan 38,2-prosenttisesti eli huomattavasti harvemmin kuin muissa jonoissa. Samankaltainen järjestys vallitsee Mantilan (1992) tutkimuksessa. Mantilan (1992) mukaan *h* on säilynyt Pelkosenniemiellä ja Savukoskella alkuperäisellä paikallaan harvemmin (C)VV(C)CVhV-jonossa kuin muissa jonoissa (Mantila 1992: 37). Elsilän (2000) tutkimuksessa *h* sen sijaan edustuu alkuperäisellä paikallaan useammin (C)VV(C)CVhV- kuin (C)V(C)CCVhV-jonossa (Elsilä 2000: 44, 52). Vastaavasti *h* esiintyy sisäheittoisena useammin (C)VV(C)CVhV- kuin (C)V(C)CCVhV-jonossa Rekilän (2017) tutkimuksessa (Rekilä 2017: 35).

Osa-aineistoissa *h*:n säilymäprosenttien välillä vallitsee merkittävä ero, joka on samansuuntainen kuin muissakin jonoissa. Vanhassa aineistossa *h* on säilynyt 69,9-prosenttisesti, uudessa aineistossa vain 21,1-prosenttisesti. *h*:n säilymäprosentti on siis pienentynyt peräti 48 prosenttiyksiköllä, jos pienentymistä mitataan osa-aineistoja vertailemalla. Muutos (C)VV(C)CVhV-jonossa onkin huomattavasti suurempi kuin muissa jonoissa.

Muotoryhmien keskinäinen järjestys (C)VV(C)CVhV-jonossa poikkeaa toisistaan osa-aineistojen välillä. Vanhan aineiston informanteilla *h* on säilynyt prosentuaalisesti useimmin *s : h* -supistumanominien vokaalivartalomuodoissa, ja nominien illatiivissa *h*:n säilymäprosentti on pienin. Sen sijaan uudessa aineistossa *h*:n säilymäprosentti on suurin nominien illatiivissa ennen *eh-, *ek- ja *s : h* -supistumanominien vokaalivartalomuotoja.

Vanhan aineiston informanttien välillä idiolekteittaista variaatiota esiintyy hiukan enemmän kuin uuden aineiston informanttien välillä. Vanhan aineiston murteellisimpia informantteja ovat jälleen naisinformantit, joilla *h*:n säilymäprosentti on yli 90. *h* edustuu taaajaan myös VM1:llä ja VM4:llä. Horjuvuutta ilmenee VM3:lla, ja VM2:n puheessa *h* ei edustu ollenkaan. UAM1 on uuden aineiston informanteista ainoa, joka suosii *h*:llisiä variantteja. Keski-ikäisten naisinformanttien puheessa *h* esiintyy harvoin, nuorten informanttien puheessa ei kertaakaan. Keski-ikäisten naisinformanttien tuottamat viisi *h*:llistä esiintymää ovat morfologiselta kategorialtaan nominien illatiiveja. Esimerkkeihin 210–216 olen koonnut (C)VV(C)CVhV-jonon *h*:llisiä ja *h*:ttomia esiintymiä:

- (210) *viimessem* [assimiloitunut *h*] **päiv^hään** *asti piti ollam menosa mutta*, (VN1)
- (211) *ne kaunhiita, kauniita* joka *o-*, *osaa kanneltaki soittaa*, (VM4)
- (212) *yhthej kauphan ettei kilipailevhil liikkeissin*. [assimiloitunut *h*] (UAM1)
- (213) *me siitä kautta kul(j)ettiin kouluun*. (VM2)
- (214) *tarkastettii et mee- me osataan sanoak kaikki äänteet oikein*, (UAN2)
- (215) *räjähhti Zetörista, akku taivaan tuuliin* (UBM1)
- (216) *mutta jos sairaanhoitajaks käy niin sillon sä oot sairaanhoitaja*, (UBN1).

Aineiston perusteella *h* katoaa idiolekteittain erilaisissa äänneympäristöissä (C)VV(C)CVhV-jonossa. Kommentoin kuitenkin tässä yhteydessä erikseen *mieleen*-sanamuotoa, joka erottuu frekvenssinsä (47) ja *h*:ttomien edustuksiensa vuoksi aineistosta. Kyseinen sanamuoto edustuu yleiskielen mukaisena yhteensä 45 kertaa, tosin lähinnä niillä informanteilla, joilla *h* näyttää muutenkin väistyvän. On huomattava, että *mieleen*-

sananmuoto muodostaa merkittävän osan niistä *h*-tapauksista, joissa *h* sisäheiton tai metateesin seurauksena esiintyisi *l*:n jäljessä $(C)V\bar{V}(C)CVhV$ -jonossa. On mahdotonta sanoa, onko kyseessä *l*:n jäljessä herkästi tapahtuva *h*:n kato vai yksittäisen *h*:ttomaksi kiteytyneen sananmuodon aikaansaama tilastollinen vääristymä. Vertailun vuoksi on kuitenkin todettava, että katoa esiintyy vähemmän sellaisissa esiintymissä, joiden äänneympäristö on *h*:ta edeltävää konsonanttia lukuun ottamatta samankaltainen kuin *mieleen*-sananmuodossa (*vierhen*, *authon*).

$(C)V\bar{V}(C)CVhV$ -jonossa *h*:ta edeltävän tavun rajalla voi esiintyä kahden saman (*viethon* > *viethon*) tai kahden erilaisen konsonantin konsonanttiyhtymä (*kiertohon* > *kierthon*). *viethon*-tyyppisissä sananmuodoissa *h*:n säilymäprosentti on lähes 30 prosenttiyksikköä suurempi kuin *kierthon*-tyypin sananmuodoissa. Järjestys on siis täysin päinvastainen kuin $(C)V(C)CCVhV$ -jonossa. Jo aiemmin mainitsemieni fonologisten syiden takia pidän $(C)V\bar{V}(C)CVhV$ -jonossa ilmenevää järjestystä odotuksenmukaisena.

3.3.4. Kolmi- ja useampitavuiset vartalot

Tässä osiossa tarkastelen *h*:n edustumista kolmi- ja useampitavuisissa vartaloissa (*sairaalaan*, *ravintolaan*). Seuraavalle sivulle olen sijoittanut taulukon 18, josta ilmenevät kunkin informantin tuottamat *h*:lliset ja *h*:ttomat edustukset. Olen laskenut myös osa-aineistojen ja koko aineiston säilymäprosentit. Kursivoinnilla merkitsen osa-aineistoja sekä koko aineistoa. Lihavoinnilla korostan osa-aineistojen ja koko aineiston esiintymiä.

TAULUKKO 18. Informanttien tuottamat *h*-tapaukset kolmi- ja useampitavuisissa vartaloissa.

Informantti	<i>h</i> :lliset edustukset (%)	<i>h</i> :ttomat edustukset (%)	esiintymät yhteensä (%)
VM1	16 (88,9 %)	2 (11,1 %)	18 (100 %)
VM2	5 (12,5 %)	35 (87,5 %)	40 (100 %)
VM3	16 (55,2 %)	13 (44,8 %)	29 (100 %)
VM4	35 (72,9 %)	13 (27,1 %)	48 (100 %)
VN1	3 (75 %)	1 (25 %)	4 (100 %)
VN2	2 (66,7 %)	1 (33,3 %)	3 (100 %)
<i>Vanha aineisto yhteensä</i>	77 (54,2 %)	65 (45,8 %)	142 (100 %)
UAM1	28 (84,8 %)	5 (15,2 %)	33 (100 %)
UAN1	7 (26,9 %)	19 (73,1 %)	26 (100 %)
UAN2	0 (0 %)	42 (100 %)	42 (100 %)
UBM1	0 (0 %)	32 (100 %)	32 (100 %)
UBN1	11 (27,5 %)	29 (72,5 %)	40 (100 %)
UBN2	0 (0 %)	27 (100 %)	27 (100 %)
<i>Uusi aineisto yhteensä</i>	46 (23 %)	154 (77 %)	200 (100 %)
<i>Koko aineisto yhteensä</i>	123 (36 %)	219 (64 %)	342 (100 %)

Taulukosta 18 käy ilmi, että *h* on säilynyt 36-prosenttisesti aineistossa kolmi- ja useampitavuisissa vartaloissa eli noin kaksi prosenttiyksikköä vähemmän kuin $(C)VV(C)CVhV$ -jonossa. Vanhassa aineistossa *h* edustuu 54,2-prosenttisesti, uudessa aineistossa 23-prosenttisesti. Uudessa aineistossa muotoryhmien välillä ei ole suuria eroja toisin kuin vanhassa aineistossa. Vanhan aineiston informantit käyttävät *h*:ta nominien illatiivissa peräti 69,7-prosenttisesti, kun taas *eh- ja *ek-nominien vokaalivartaloissa *h*:n säilymäprosentti on kutakuinkin kaksikymmentä prosenttiyksikköä pienempi. *s* : *h* -supistumanominien vokaalivartalomuodoissa *h* on säilynyt ainoastaan 11,8-prosenttisesti.

h edustuu kolmi- ja useampitavuisissa vartaloissa käytännössä jokaisella vanhan aineiston informantilla harvemmin kuin muissa jonoissa. VM1:n puheessa *h* on säilynyt 88,9-prosenttisesti, VM4:llä ja naisinformanteilla *h*:n säilymäprosentin vaihteluväli on 66,7–75. On kuitenkin huomioitava, että naisinformanttien *h*-tapausten yhteenlaskettu frekvenssi on ainoastaan seitsemän. VM3:n tuottamista 29 esiintymästä *h*:llisiä on 16 eli 55,2 prosenttia. VM2:n puheessa *h* on säilynyt viidessä nominien illatiivin esiintymässä. Hänellä *h*:n säilymäprosentti on 12,5.

Uudessa aineistossa UAM1 on jälleen ainoa *h*:ta taajaan käyttävä informantti. Hänellä *h* edustuu 84,8-prosenttisesti. UAN1:n ja UBN1:n tuottamista *h*-tapauksista likimain joka

neljännessä esiintyy *h*. Uuden aineiston muut informantit eivät käytä *h*:ta lainkaan. Olen koonnut esimerkkeihin 217–224 *h*:llisiä ja *h*:ttomia edustuksia:

- (217) *sinnem mä_{est}imhen* [suksen osa, johon hiihtojalkine sovitettiin] *asti*, (VM1)
 (218) *sitä olthin niim myöhässen* [assimiloitunut *h*] *ulukotyösä*. (VN2)
 (219) *ottaa mielel^hään (ne) kalat semmossem* [assimiloitunut *h*] *pienemp^hän, koukkuun*. (UAM1)
 (220) *kahenkymmenenk^uu(en askelhem* päässä, *R-kioski*, (UBN1)
 (221) *ne asukkaat on, asu- kan- asuttanu nämä alu_{eet} ja*, (VM2)
 (222) *jotain työväl^{ineit}ä oli maamiesseurat aikoinhan toimi niillä oli jotain semmosi^a isompi^a työväl^{ineit}ä jo-, jota käytethin yhteisesti*. (VM3)
 (223) *semmosta niij kö rakenteellista tai*, (UAN1)
 (224) *että sää tavallaan, osait kootas sitte taas siihen elämäntilanteeseen kuuluvan rytmin* (UBN2).

Kolmi- ja useampitavuisissa vartaloissa nominien illatiivin *h*-tapauksista huomattava osa on *seen-*, *siin-*päätteeseen päättyviä esiintymiä (*kysymykseen*, *huoneisiin*). Niissä murteelle ominainen sisäheitto aiheuttaa äännöltään raskaita konsonanttiyhtymiä (*kysymykshen*, *huonheishin*). Ei ole siis yllättävää, että aineistossa *h*:n kato toteutuu erityisen herkästi *ks*-konsonanttiyhtymän tai *s*:n jälkeen. Kato ilmenee varsinkin uudessa aineistossa. *seen-*, *siin-*päätteen aiheuttaman katotendenssin ovat aiemmin havainneet myös Mantila (1992: 69) ja Rekilä (2017: 77). Lisäksi *h* katoaa usein niistä esiintymistä, joissa *h*:ta edeltävän tavun rajalla on vokaaliyhtymä (*alueella*, *vuotiaana*) Esimerkeistä 225–233 voi havaita, että *h* on altis kadolle edellä mainitsemisissä tapauksissa kolmi- ja useampitavuisissa vartaloissa:

- (225) *perhomiehet sanoo että tieteellis^h(i)n tarkotuks^{ej} jokainem perhok^a-lastaja saa*, (UAM1)
 (226) *Kreeta Haapasalo* [kaustislainen kanteleensoittaja ja kansanlaulaja] *tuli kysymykseen niij kö ensimmäisenä*. (VM4)
 (227) *loi suhteita niihin yritysⁱⁱⁿ* (UBN1)
 (228) *mutta eihä silloin mihkään niij kö taas lähettyt tämmösiin* (UAN1)
 (229) *ihan semmosiin hermostuneisiin, juttuihim mitä tuli*. (UAN2)
 (230) *hakkuu_{alu}eella* mitä hän hakkas (VM1)
 (231) *siellä oli yhty_{eit}ä siellä oli monta*, (VM4)
 (232) *sosi_a(a)liseen medi_{aal} liittyyvä, liittyyvä näytelmä*. (UBM1)
 (233) *niij kö oli- olthim mukana siinä pelisä jä, joukku_{een} tukena ja*, (UAN1).

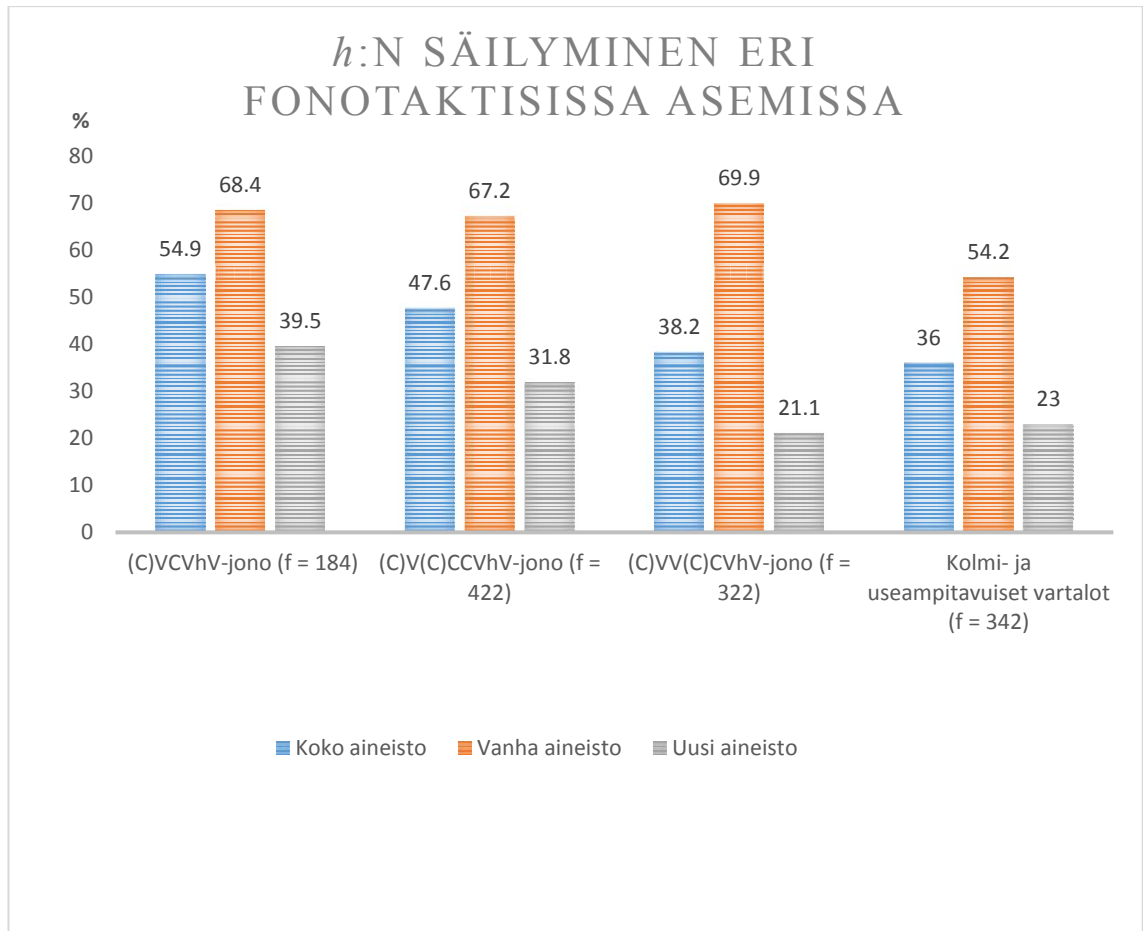
Olen tarkastellut kolmi- ja useampitavuisten vartaloiden yhteydessä, miten edeltävän tavun painollisuus vaikuttaa h :n säilymiseen. Siksi olen tilastoinut erikseen kolmi- ja nelitavuiset vartalot. Viisi- ja kuusitavuiset vartalot olen jättänyt tilastoinnin ulkopuolelle vähäisten esiintymien vuoksi. Aineiston perusteella h :ta edeltävän tavun sivupainollisuus tai vastaavasti painottomuus eivät vaikuta h :n säilymiseen käytännössä ollenkaan. Kolmitavuisten vartaloiden h -tapauksia on yhteensä 278, ja niistä 104 on h :llisia. Siten h on säilynyt 37,4-prosenttisesti kolmitavuisten vartaloiden jälkeen. Nelitavuisissa vartaloissa h :n säilymäprosentti on 34 eli kolmisen prosenttiyksikköä pienempi kuin vastaava lukema kolmitavuisissa vartaloissa. On kuitenkin huomioitava, että nelitavuisien h -tapauksen frekvenssi on vain 53 – hädin tuskin kuudesosa kaikista kolmi- ja useampitavuisten vartaloiden esiintymistä.

Tässä alaluvussa olen tutkinut h :n säilymistä sekventiaalisesti. Olen siis tarkastellut, miten h edustuu neljässä erilaisessa fonotaktisessa asemassa. Seuraavassa alaluvussa (3.4.) esittelen kokoavasti fonotaktisten asemien väliset erot.

3.4. Yhteenveto sekventiaalisista tuloksista

Tässä osiossa kokoan yhteen sekventiaalisen analyysin tutkimustulokset. Vertailen, kuinka usein h edustuu tarkastelemissani fonotaktisissa asemissa koko aineistossa ja osaineistoittain. Käsitelen myös h :n säilymäprosentteja kullakin informantilla mainitsemisani fonotaktisissa asemissa.

Seuraavalla sivulla esittelen kuviossa 2 h :n säilymäprosentit tarkastelemissani fonotaktisissa asemissa koko aineistossa ja osaineistoittain. Olen järjestänyt äännejonot vasemmalta oikealle koko aineiston säilymäprosentin perusteella. Sinisellä pylväällä merkitsen koko aineiston säilymäprosenttia. Oranssi pylväs ilmaisee vanhan aineiston säilymäprosentin. Uuden aineiston säilymäprosentti ilmenee harmaasta pylvästä. Y-akseli tarkoittaa säilymäprosentin suuruutta.

KUVIO 2. *h*:n säilymäprosentit koko aineistossa ja osa-aineistoittain eri fonotaktisissa asemissa.

Kuviosta 2 ilmenee, että *h* on säilynyt parhaiten (C)VCVhV-jonossa. Toiseksi useimmin *h* edustuu (C)V(C)CCVhV-jonossa ennen (C)VV(C)CVhV-jonoa sekä kolmi- ja useampitavuisia vartaloita. Vanhassa aineistossa äännejonojen väliset erot ovat varsin pieniä, eli *h* edustuu käytännössä yhtä usein kaikissa fonotaktisissa asemissa. Uuden aineiston informanteilla *h* on säilynyt kaikissa fonotaktisissa asemissa huomattavasti vanhan aineiston informanteja harvemmin. Lisäksi uuden aineiston informanteilla *h*:n säilymäprosentti (C)VCVhV-jonossa on jonkin verran suurempi kuin muissa jonoissa.

Aineiston perusteella *h* on säilynyt parhaiten sellaisissa kaksitavuisissa esiintymissä, joiden pääpainollinen tavu on lyhyt (*talhon*, *ranthan*). *h* vaikuttaa säilyvän erityisen hyvin, kun lyhyttä pääpainollista tavua seuraa lyhyt painoton tavu (*talhon*). Siten tulokset vertautuvat aiempaan tutkimustietoon (ks. esim. Mantila 1992: 37, 71–72; Elsilä 2000: 57; Kotajärvi 2004: 59; Rekilä 2017: 34).

Idiolekteittainen tarkastelu ei muuta merkittävästi kokonaiskuvaa fonotaktisten asemien välisestä järjestyksestä. *h* on säilynyt parhaiten (C)VCVhV-jonossa seitsemällä informantilla. VM3:lla ja UAN2:lla *h* esiintyy useimmin (C)VVC(C)CVhV-jonossa, VM1:llä odotuksenvastaisesti kolmi- tai useampitavuisissa vartaloissa. UBM1:n ja UBN2:n puheesta *h* on kadonnut täysin, joten heillä sananmuodon fonologinen rakenne ei vaikuta *h*:n säilymiseen. Lisäksi kuudella informantilla (C)V(C)CCVhV-jonossa *h*:n säilymäprosentti on (C)VVC(C)CVhV-jonon vastaavaa lukemaa suurempi. Päinvastainen tilanne vallitsee neljällä informantilla.

Seitsemällä informantilla äännejonojen väliset erot ovat pienet tai olemattomat. Heillä sananmuodon fonologinen rakenne ei siis vaikuta ollenkaan tai vaikuttaa vain vähän *h*:n säilymiseen. Sen sijaan viidellä informantilla fonotaktisten asemien väliset erot ovat huomattavat. Heistä neljällä (C)VCVhV-jono erottuu *h*:ta erityisesti säilyttävänä fonotaktisena asemana. Esimerkiksi VM2 käyttää *h*:ta (C)VCVhV-jonossa jonkin verran, muissa fonotaktisissa asemissa ei käytännössä ollenkaan. Poikkeuksen tekee VM3, jolla *h*:llisten esiintymien osuus on suurin (C)VVC(C)CVhV-jonossa, toiseksi suurin puolestaan kolmi- ja useampitavuisissa vartaloissa. (C)VCVhV-jonossa *h*:n säilymäprosentti on pienin, eli hänellä fonotaktisten asemien keskinäinen järjestys poikkeaa täysin koko aineiston vastavasta järjestyksestä.

Edellisistä kappaleista voi havaita sen, että jonojen keskinäinen järjestys varioi jonkin verran idiolektien välillä. Edellä olen myös nostanut esiin, että fonotaktisen aseman vaikutus vaihtelee idiolekteittain. Fonotaktinen asema voi siis vaikuttaa paljon tai vähän siitä huolimatta, käyttääkö kaiken kaikkiaan *h*:ta taajaan vai ei. Osa-aineisto ja ikäryhmä eivät kerro suoraan sitä, kuinka paljon sananmuodon fonologinen rakenne vaikuttaa *h*:n säilymiseen.

Ilmentääkseni idiolekteittaista variaatiota esittelen kolme informanttia, joilla fonotaktisten asemien välillä on havaittavissa eroja. Kokonaisuudessaan taajaan *h*:ta käyttävän VM4:n kohdalla (C)VCVhV-jono erottuu *h*:ta erityisesti säilyttävänä äännejonona. Vastavaa tendenssi toistuu VM2:n ja UBN1:n kohdalla – vanhan aineiston miesinformantilla ja uuden aineiston nuorella naisinformantilla. Molemmilla informanteilla *h* on useimmi-

ten väistynyt katoedustuksen tieltä. Kyseessä on siis kolme kielenkäytöltään ja kielenulkoisilta muuttujiltaan hyvinkin erilaista informanttia. Heitä kuitenkin yhdistää se, että sananmuodon fonologinen rakenne vaikuttaa huomattavasti *h*:n säilymiseen.

Eri fonotaktisissa asemissa on sananmuotoja, joihin *h* on kiteytynyt. Tyypillisesti kiteytyneet sananmuodot ovat taajafrekvenssisiä verrattuna äännejonon muihin esiintymiin. Useimmiten kiteytyminen on tapahtunut vain osalla informanteista. Aineistosta ei löydäkään sellaista sananmuotoa, joka edustuisi kaikilla informanteilla *h*:llisena. Esimerkiksi UBN1:llä *h* on kiteytynyt (C)VCVhV-jonon *välhin*-sananmuotoon, vanhan aineiston naisinformanteilla puolestaan (C)V(C)CCVhV-jonon *lamphaita*-sananmuotoon. Eräänlainen kiteytyminen on tapahtunut myös (C)VV(C)CVhV-jonon *mieleen*-sananmuodossa. Kyseinen sananmuoto edustuu lähes systemaattisesti *h*:ttomana niillä informanteilla, joilla *h* osoittaa muutenkin väistymisen merkkejä.

Muotoryhmittäisessä analyysissä mainitsin, että *varmaan*-, *vissiin*-tyyppiset sananmuodot esiintyvät aineistossa poikkeuksetta yleiskielen mukaisina variantteina. Olen jättänyt *varmaan*-, *vissiin*-tapaukset sekventiaalisen tarkastelun ulkopuolelle, koska kyseiset *h*:ttomiksi kiteytyneet sananmuodot vääristäisivät *h*:n säilymäprosenttia (C)V(C)CCVhV-jonossa. *varmaan*-, *vissiin*-sananmuotoihin vertautuvan *justhin*-sananmuodon sen sijaan olen ottanut laskelmiin mukaan, koska *justhin*-sananmuoto edustuu aineistossa sekä *h*:llisena että *h*:ttomana. *justhin*-sananmuodossa *h* on säilynyt 47,7-prosenttisesti – täsmälleen yhtä usein kuin (C)V(C)CCVhV-jonossa.

Yhteenveto-osion lopussa tarkastelen sekventiaalisesti *i*-loppuisia diftongeja, joita en ole sisällyttänyt käsittelemiini äännejonoihin. Kerroin nominien illatiivia käsittelevässä osiossa, että *i*-loppuisen diftongin jälkeen *h* edustuu aineistossa pitkälti yleiskielen mukaisesti (*sarkoihin*, *kaupunkeihin*). Vanhan murteen mukaisia metateettisiä esiintymiä (*sarkhoin*, *kaupunkhein*) on yhteensä seitsemän. Metateettiset esiintymät ovat poikkeuksetta kaksitavuisia. Lisäksi pääpainollisen tavun vokaali on lyhyt kuudessa seitsemästä metateettisestä esiintymästä. Metateettiset esiintymät ovat fonologiselta rakenteeltaan useimmiten CVCVV- (*taloihin* > *talhoin*), CVCCVV- (*sarkoihin* > *sarkhoin*) tai CVCCCVV-tyyppisiä esiintymiä (*korppuihin* > *korphuoin*). Esimerkeissä 234 ja 235 edustuu metateettinen CVCVV-tyyppi, esimerkissä 236 metateettinen CVCCVV-tyyppi ja esimerkissä 237 metateettinen CVCCCVV-tyyppi:

- (234) *mutta sitte ko oli rönsyjä tullu, peņkiv **välh(e)in*** (UAM1)
 (235) *ei **kethoin** olleņkaan.* (VN2)
 (236) *menthin, **kihilhoij** ja,* (VM4)
 (237) ***siliphuim** panthiv vain enemmäj jauhoja.* (VN2).

Tässä analyysiluvussa olen tutkinut jälkitavujen vokaalienvälisen *h*:n esiintymistä aineistossa. Olen selvittänyt muotoryhmittäin ja sekventiaalisesti, miten *h* edustuu eri-ikäisten ja eri osa-aineistoihin kuuluvien informanttien puheessa. Neljäs ja samalla viimeinen pää-luku on päätäntö. Päätännössä kertaan tutkimukseni lähtökohdat, menettelytavat ja keskeisimmät tulokset. Lisäksi pohdin päätännössä tutkimuksen onnistuneisuutta ja tulosten luotettavuutta.

4. PÄÄTÄNTÖ

Pro gradu -tutkielmassani olen tutkinut jälkitavujen vokaalienvälisen *h*:n variaatiota Halsuan puhekielessä. Olen selvittänyt, miten ja kuinka usein murrealueen omaleimainen kielenpiirre edustuu halsualaisten puheessa. Olen tarkastellut *h*:n esiintymistä muotoryhmittäin sekä sekventiaalisesti.

Tutkimukseni on teoreettiselta ja metodiselta viitekehykseltään sosiolingvistis-dialektologinen, reaaliaikamettiin nojautuva trenditutkimus. Hyödynnän siis aineistonani eri ajankohtina kerättyjä aineistoja, eivätkä informantit ole samoja molemmissa ajankohdissa. Kahdentoista tunnin mittainen aineistoni koostuu kahdesta osa-aineistosta: vanhasta ja uudesta aineistosta. Molemmissa osa-aineistoissa on kuusi informanttia. Vanhan aineiston informantit ovat syntyneet 1800–1900-lukujen taitteessa, ja aineisto on kerätty vuonna 1969. Uuden aineiston muodostavat keski-ikäiset ja nuoret informantit. Keski-ikäiset informantit ovat syntyneet 1960-luvulla ja 1960–70-lukujen taitteessa, nuoret informantit 1990-luvulla. Olen kerännyt uuden aineiston vuonna 2016.

Tutkimuksessani on käynyt ilmi, että jälkitavujen vokaalienvälinen *h* on käytöltään alati vähenevä kielenpiirre Halsuan puhekielessä. Vanhan murteen mukaiset variantit (*talhon*, *seiphäille*) ovat vanhan aineiston informanteilla laajalti käytössä *kAAn*-liitepartikkelia lukuun ottamatta kaikissa muotoryhmissä. Uuden aineiston informantit käyttävät useimmissa muotoryhmissä *h*:ta huomattavasti vähemmän kuin vanhan aineiston informantit. On huomattava, että ikäryhmittäiset ja idiolekteittaiset erot uuden aineiston sisällä ovat merkittävät. Keski-ikäisten informanttien puheessa *h* on säilynyt melko usein, kun taas nuorilla informanteilla *h* esiintyy harvoin. Näyttää joka tapauksessa siltä, että *h* on stigmatisoitunut kartettavaksi kielenpiirteeksi, jonka käyttöä välttävät erityisesti nuoret. Vastaava ilmiö on havaittu useissa aiemmissä tutkimuksissa (stigmatisoitumisesta ks. esim. Mantila 1992: 86–87; tutkimustuloksista ks. esim. Kotajärvi 2004: 73; kokoavasti Mantila 2015: 262).

Koko aineiston osalta *h* on säilynyt kaikista parhaiten MA-infinitiivin illatiivissa ennen passiivin preesensia, passiivin preteritiä ja kolmannen persoonan possessiivisuffiksia -*hVn*. Myös murrealueen aiemmissä tutkimuksissa on havaittu, että *h*:lla on taipumus säilyä erityisen hyvin MA-infinitiivin illatiivissa (ks. Puusaari 1994: 46–64; Päivärinta

1999: 55). On yllättävää, että nominien illatiivissa *h*:n säilymäprosentti on vasta kuudenneksi suurin. Selvästi vähiten *h* edustuu *kAAn*-liitepartikkelissa.

Vanhassa aineistossa muotoryhmien väliset erot ovat pieniä, eli *h* esiintyy varsin taajaan muotoryhmästä riippumatta. Sen sijaan uudessa aineistossa muotoryhmittäiset erot ovat merkittäviä. Kyseisen osa-aineiston informanteilla *h* on säilynyt hyvin tai melko hyvin MA-infinitiivin illatiivissa, passiivin preesensissä ja kolmannen persoonan possessiivi-suffiksissa *-hVn*. Muissa muotoryhmissä *h*:n säilymäprosentit ovat huomattavasti pienemmät.

Sekventiaalisessa tarkastelussa esiin nousee *(C)VCVhV*-jono (*kylähän*), jossa *h* on säilynyt useimmin. Samansuuntainen havainto on tehty aiemmissakin tutkimuksissa (ks. esim. Mantila 1992: 37; Rekilä 2017: 34). Toiseksi useimmin *h* esiintyy *(C)V(C)CCVhV*-jonnossa (*ranthan*) ennen *(C)VV(C)CVhV*-jonoa (*koulhun*). Näyttää siis siltä, että *h* säilyy erityisen hyvin, kun lyhyttä pääpainollista tavua seuraa lyhyt painoton tavu. Jokaisessa fonotaktisessa asemassa on sellaisia sananmuotoja, joihin *h* näyttää kiteytyneen. Kiteytyminen on kuitenkin idiolektikohtaista, eli yksikään sananmuoto ei esiinny poikkeuksetta tai edes lähes poikkeuksetta *h*:llisena koko aineistossa.

Tiedostan sen, etten ole toiminut haastattelijana täysin murteentutkimuksen perinteisten ohjeistuksien mukaisesti. En esimerkiksi ole käyttänyt jälkitavujen vokaalienvälistä *h*:ta käytännössä ollenkaan, mikä on voinut vaikuttaa haastateltavien kielenkäyttöön. Puheenvuoroissani kuitenkin esiintyy runsaasti murrealueelle tyypillisiä kielenpiirteitä, kuten yksinäis-*s*:llinen inessiivi (*talosa*) ja *eA-*, *oA*-vokaaliyhtymien murteelliset *iA-*, *UA*-variantit (*komia*, *puurua*). Kielellisillä valinnoillani olen pyrkinyt luomaan mahdollisimman luontevan ja autenttista keskustelua simuloivan tilanteen, joka voisi edustua sellaisenaan arkisessa kielenkäytössä.

Luotan siihen, että kielelliset valintani eivät ole vääristäneet merkittävästi tutkimustuloksia. Näkemystäni tukee se, että keski-ikäisten ja nuorten informanttien välillä vallitsee huomattava ero. Jos kielenkäyttöni määrittäisi tutkimustulokset, keski-ikäisillä informanteilla *h*:n säilymäprosentti pienentyisi valtavasti nykyisestä. Pidänkin tutkimustuloksia luotettavina ja tutkimustani varsin onnistuneena.

Arvelin kenttähavaintojeni perusteella ennen tutkimusta, että *h* on kadonnut MA-infiin-tiivin illatiivia lukuun ottamatta täysin nuorten puheesta. Arvioni oli oikeansuuntainen muttei pitänyt täsmälleen paikkaansa. Katoedustus valtaa vauhdilla alaa, mutta on selvästi yhä sellaisia nuoria, joiden puheessa *h* esiintyy ajoittain. UBN1:n kaltaiset kielenkäyttäjät jarruttavat yleiskielistymismuutoksen etenemistä. Aineistoni on riittämätön antamaan vastauksia siihen, kuinka paljon UBN1:n kaltaisia kielenkäyttäjiä on. Todellinen tilanne olisikin mielenkiintoista selvittää nykyistä kattavammalla otannalla.

Aiemmin olen todennut, että Vetelinjoen murrealue on kooltaan pieni ja kielenpiirteiltään omaleimainen alue. Tätä taustaa vasten on yllättävää, että tutkimustulokseni poikkeavat paikoitellen huomattavasti murrealuetta aiemmin käsitelleiden tutkimusten tuloksista. Si-ten esimerkiksi nuorten informanttien pitäjittäinen vertailu olisi paikallaan. Vertailun avulla olisi kiehtovaa selvittää, kuinka pitkälle Halsualla ilmenevä yleiskielistymismuu-tos on edennyt kussakin pitäjässä ja millaisia pitäjäkohtaisia eroja ilmenee.

Kuten edellisistä kappaleista voi havaita, jälkitavujen vokaalienvälisessä *h*:ssa riittää vielä runsaasti tutkittavaa Vetelinjoen murrealueella. Yhtä tarpeellista olisi tarkastella alueelle ominaisten kielenpiirteiden edustumista. Aineiston perusteella tuntuu nimittäin siltä, että esimerkiksi *ts*-konsonanttiyhtymän vaihtelemattoman *ss*-variantin (*messä*, *kas-son*) käyttö on vähentynyt. Kyseinen kielenpiirre voisi olla mielekäs tutkimusaihe, sa-moin sen ja jälkitavujen vokaalienvälisen *h*:n vertailu keskenään. Myös yhteispohjalais-ten piirteiden, kuten *talosa*-tyyppisen inessiivin ja *komia*-tyyppisen vokaaliyhtymän, esiintymistä voisi hyvinkin tutkia.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto:

Halsuan murteen tallenteet vuosilta 1969 ja 2016 (12 t 6 min). Vuoden 1969 tallenteet: Suomen kielen nauhoitearkisto (SKNA Halsuan murre 8462: 1 – 8464: 2). Vuoden 2016 tallenteet: Oulun nauhoitearkisto (ONA MURRE 2688: 1 – 2695: 2, 2725: 2 – 2730: 1).

Kirjallisuus:

- AIRILA, MARTTI 1912: Äännehistoriallinen tutkimus Tornion murteesta murteen suhdetta Suomen muihin murteisiin silmällä pitäen. – *Suomi. IV*: 12.1.244. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- BJÖRKBACKA, RIIKKA 2002: *Veteliläisten käsityksiä murteesta. "Rinta rottingille ja murtohet rohkiasti eshin!"*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/11758/riibio.pdf?sequence=1>. (30.9.2018).
- BLOOMFIELD, LEONARD 1933: *Language*. New York: Henry Holt. http://www.mohamedrabee.com/books/book1_1532.pdf (14.11.2018).
- CAMERON, DEBORAH 1997: Demythologizing Sociolinguistics. Nikolas Coupland & Adam Jaworski (toim.), *Sociolinguistics. A Reader and Coursebook* s. 55–67. Modern linguistics. London: Macmillan Press.
- CHAMBERS, J. K. 1995: *Sociolinguistic Theory. Linguistic Variation and its Social Significance*. Language in Society 22. Oxford: Blackwell.
- CHAMBERS, J. K. – TRUDGILL, PETER 1984 [1980]: *Dialectology*. Toinen painos. Cambridge: Cambridge University Press.
- DOWNES, WILLIAM 1984: *Language and society*. London: Fontana.
- ELSILÄ, JAANA 2000: *Kahden äännevuoksesta kilpailu Kalajoen puhekielessä. Tarkasteltavana jälkitaavujen vokaalienvälisen h:n ja yleisgeminäätion dynamiikka*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- EVÄSOJA, HANNELE 1976: *Hän- ja se-pronominin käyttö Kaustisen murteessa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- FRANCIS, W. NELSON 1983: *Dialectology. An introduction*. London: Longman.

- HAKULINEN, LAURI 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Keuruu: Otava.
- HALLIDAY, M. A. K. 1978: *Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning*. London.
- 1997: Language in a Social Perspective. – Nikolas Coupland & Adam Jaworski (toim.), *Sociolinguistics. A Reader and Coursebook* s. 31–38. Modern linguistics. London: Macmillan Press.
- HALSUAN KUNTA 2018: Halsuan kunnan kotisivut. <http://www.halsua.fi/halsua-info/>. (10.10.2018).
- HARRIS, ROY 1980: *The Language Makers*. London: Duckworth.
- HURTTA, HEIKKI 1999: Variaationtutkimuksen myytit ja stereotypiat. – Urho Määttä, Pekka Pälli & Matti K. Suojanen (toim.), *Kirjoituksia sosiolingvistiikasta* s. 53–101. *Folia Fennistica & Linguistica* 22. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- 2007: *Länttä ja itää – suomen murteiden ryhmittelyä*. *Kielikello* 3/2007. <https://www.kielikello.fi/-/lantta-ja-ittaa-suomen-murteiden-ryhmittelya>. (12.10.2018).
- HÄMÄLÄINEN, SIMO O. 1982: Mikrotason sosiolingvistiikka – keskustelun kielioppia. – M. K. Suojanen & Päivikki Suojanen (toim.), *Sosiolingvistiikan näkymiä* s. 132–166. Helsinki: Gaudeamus.
- HÄYHÄ, LEILA 1991: *Mihinkäs välhiin se h panhaan? Jälkitavujen vokaalienvälinen h ja sen sosiaalinen variaatio Tornion puhekielessä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- ISOMÖTTÖNEN, TARJA 2008: *Vetelin lukiolaisnuorten murreasenteista ja murretietoisuudesta*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/19187/URN_NBN_fi_jyu200811115864.pdf?sequence=1. (30.9.2018).
- JUUSELA, KAISU 1989: *Törmäysmurteen variaatiosta. Jälkitavujen i-loppuisen diftongin edustus Töysän murteessa*. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia* 496. Mänttä: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JÄRVI, MARTTI 1981: Murrepiirteet eteläpohjalaisten opiskelijoiden ja koululaisten puhekielessä: konsonantit. – Aila Mielikäinen (toim.), *Nyky-suomalaisen puhekielen murros. Jyväskylän osatutkimus. Raportti 2* s. 9–56. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 24.

- KARPPINEN, PAULIINA 2016: *kin-liitteen ajallinen variaatio Vuolijoen murteessa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- KESKI-POHJANMAAN YRITTÄJÄT 2019: Keski-Pohjanmaan Yrittäjien kotisivut. <https://www.yrittajat.fi/keski-pohjanmaan-yrittajat/a/keski-pohjanmaa-307204>. (20.2.2019).
- KETTUNEN, LAURI 1928: Ns. h:n metateesi suomen murteissa. – *Virittäjä* 32 s. 115–128. Helsinki.
- 1930: *Suomen murteet II. Murrealueet*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 188. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
- 1940: *Suomen murteet III. Murrekartasto*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 188. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1981: *Suomen murteet III. Murrekartasto*. Neljäs, supistettu painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 188. Tampere: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KIESLING, S. F. 2011: *Sociolinguistic Variation and Change*. Edinburgh University Press. <http://web.b.ebscohost.com.pc124152.oulu.fi:8080/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzM3MDc4OF9fQU41?sid=47e50c90-c576-4c3b-b578-9e08d9c51a5d@sessionmgr101&vid=0&format=EB&rid=1>. (19.2.2019).
- KOTAJÄRVI, SANNA 2004: *Jälkitavujen vokaalienvälinen h Kemijärven nykypuhekielessä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- KUNNAS, NIINA 2007: *Miten muuttuu runokyllien kieli. Reaaliaikatutkimus jälkitavujen A-loppuisten vokaalijonojen variaatiosta vienalaismurteissa*. Acta Universitatis Ouluensis. Series B. Humaniora 78. Oulu: Oulun yliopiston kirjasto. <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514284953.pdf>. (14.11.2018).
- KURKI, TOMMI 2005: *Yksilön ja ryhmän kielen reaaliaikainen muuttuminen. Kielenmuutosten seuraamisesta ja niiden tarkastelussa käytettävistä menetelmistä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1036. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LABOV, WILLIAM 1966: *The Social Stratification of English in New York City*. Washington (D.C.). Center for Applied Linguistics.
- 1972: *Sociolinguistic Patterns*. University of Pennsylvania Press.
- 1994: *Principles of linguistic change. Volume 1: Internal factors*. Oxford: Blackwell.

- LAUROSELA, JUSSI 1913: *Äännehistoriallinen tutkimus Etelä-Pohjanmaan murteesta I, konsonantit*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAPPALAINEN, HANNA 2001: Sosiolingvistinen katsaus suomalaisnuorten nykypuhekieleen ja sen tutkimukseen. – *Virittäjä* 105 s. 74–101. <https://journal.fi/virittaja/article/view/40068/9561>. (8.1.2019).
- LEPONIEMI, TIIA 2008: *Variaatio ja koodinvaihto kahden kaustislaisen avioparin välisessä keskustelussa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- LEHTINEN, TAPANI 2007: *Kielen vuosituhannet. Suomen kielen kehitys kantauralista varhaisuomeen*. Tietolipas 215. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LIPPONEN, MARTTA 2014: *Diftonginreduktio nilsiäläisnuorten puhekielessä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- MANTILA, HARRI 1987: *Pohjois-Parkanon murteen dialektaalinen variaatio*. Lisensiaatintyö. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitos.
- 1988: Parkanolaisten seksolektit. – Karjalainen, Merja (toim.), *Kielitieteellisiä muistiinpanoja 2. OYSSKL:n tutkimusraportteja 29* s. 120–138. Oulu.
- 1992: *Ei tääläkhän senthän johkaishen sanhan hootakhan panna. Jälkitavujen vokaalienvälisen h:n variaatio peräpohjalaisissa murteissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 572. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2004: Murre ja identiteetti. – *Virittäjä* 108 s. 322–346. <https://journal.fi/virittaja/article/view/40346/9773>. (8.1.2019).
- 2015: Jälkitavujen vokaalienvälisen h:n katokehitys ja sen suhde assimilaatioon, geminaatiojärjestelmään ja h:n metateesikehitykseen nykyisessä peräpohjalaisessa puhekielessä. – *Virittäjä* 119 s. 249–265. <https://journal.fi/virittaja/article/view/46312>. (19.3.2019).
- MANTILA, HARRI – PÄÄKKÖNEN, MATTI 2010: *Oulun seudun murteen vokaalisto: historia, muutos ja variaatio*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
- MATIKAINEN, HELI 1997: Jälkitavujen vokaalienvälisen h:n edustus nykypuhekielessä. – Makkonen, Seija – Mantila, Harri (toim.), *Pohjoissuomalaisen kielen sosiolingvistinen variaatio* s. 147–161. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja 8. Oulu: Oulun yliopisto.
- METTOVAARA, JUKKA 2016: *Jälkitavujen vokaalienvälisen h:n variaatio karjalan kielen vienalaismurteissa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.

- MEYERHOFF, MIRIAM 2006: *Introducing sociolinguistics*. Abingdon: Routledge cop.
- MIELIKÄINEN, AILA 1984: Nykypuhesuomen alueellista taustaa. – Heikki Paunonen & Päivi Rintala (toim.), *Nykysuomen rakenne ja kehitys: näkökulmia kielen vaihteluun ja muuttumiseen 2* s. 187–208. Tietolipas 95. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1995: Morfologinen diffuusio. – *Virittäjä* 99 s. 321–336. <https://journal.fi/virittaja/article/view/38802/27218>. (12.10.2018).
- MILLASKANGAS, LEA 2018: *Reaaliaikatutkimus Iin puhekielen muuttumisesta*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto. <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201810042875.pdf>. (8.1.2019).
- MILROY, LESLEY 1997: Field Linguistics. – Nikolas Coupland & Adam Jaworski (toim.), *Sociolinguistics. A Reader and Coursebook* s. 75–88. Modern linguistics. London: Macmillan Press.
- MUSTANOJA, LIISA 2011: *Idiolekti ja sen muuttuminen. Reaaliaikatutkimus Tampereen puhekielestä*. Acta Universitatis Tamperensis 1605. Tampere: Tampereen Yliopistopaino. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66735/978-951-44-8417-9.pdf?sequence=1>. (28.9.2018).
- MÄKI-PAAVOLA, MARI 1999: *Kurikan murteen säilymisestä eri ikäpolvilla*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/11777/mmaki-paavola.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. (8.1.2019).
- NEVALAINEN, TERTTU – RAUMOLIN-BRUNBERG, HELENA 2000: Sosiolingvistiikan haaste kielihistoriassa – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi & yhteisö* s. 39–66. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- NIEMINEN, TOMMI 1999: Kieli ja vaihtelu sosiolingvistiikassa. – Urho Määttä, Pekka Pälli & Matti K. Suojanen (toim.), *Kirjoituksia sosiolingvistiikasta* s. 1–22. Folia Fennistica & Linguistica 22. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO 1990: Keskusteluntutkimus. – Klaus Mäkelä (toim.), *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta* s. 114–141. Helsinki: Gaudeamus.
- 2000: Sosiolingvistiikka kielentutkimuksen kentässä. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi & yhteisö* s. 13–37. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.

- 2005: Haastattelu kielentutkijan aineistona. – Johanna Ruusuvoori & Liisa Tiittula (toim.), *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus* s. 242–263. Tampere: Vastapaino.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO – SORJONEN MARJA-LEENA 2005: *Miten kuvata muutosta. Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohtia murteenseuruuhankkeen pohjalta*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 133. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk13/29/miten_kuvata_muutosta_verkkojulkaisu_13.pdf. (5.10.2018).
- NYHOLM, LEIF 1982: Kieli ja yhteiskunta – sosiolingvistiikka marxilaisesta näkökulmasta. – M. K. Suojanen & Päivikki Suojanen (toim.), *Sosiolingvistiikan näkymiä* s. 111–131. Helsinki: Gaudeamus.
- PAUNONEN, HEIKKI 1982: Suomen kielen sosiolingvistinen vaihtelu tutkimuskohteena. – M. K. Suojanen & Päivikki Suojanen (toim.), *Sosiolingvistiikan näkymiä* s. 35–110. Helsinki: Gaudeamus.
- 1984: Vapaasta vaihtelusta. – Heikki Paunonen & Päivi Rintala (toim.), *Nykysuomen rakenne ja kehitys 2: Näkökulmia kielen vaihteluun ja muuttumiseen* s. 139–154. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2009: Suomalaisen sosiolingvistiikan ja kielisosiologian näkymiä. – *Virittäjä* 113 s. 557–570. <http://ojs.tsv.fi/index.php/virittaja/article/view/4222/3939>. (4.10.2018).
- PUUSAARI, SINI 1994: *Havaintoja Vetelin nykymurteesta kolmella ikäryhmällä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- PÄIVÄRINTA, PIA 1999: *Havaintoja Kaustisen koululaisten puhekielestä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/11898/ppaivarinta.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. (5.1.2018).
- RAPOLA, MARTTI 1927: Kappale suomen kielen vokaalien historiaa. Sisäheittotapauksia lounaismurteiden ulkopuolella. – *Virittäjä* 31 s. 29–43. <https://journal.fi/virittaja/article/view/28344>. (5.11.2018).
- 1966: *Suomen kielen äännehistorian luennot*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 283. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1969: *Johdatus Suomen murteisiin*. Tietolipas 4. Tampere: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- REKILÄ, ANTTI 2017: *Jälkitavujen vokaalienvälisen h:n edustus Pelkosenniemen ja Savukosken murteessa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto. <https://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201702231239.pdf>. (11.10.2018).
- RUUSKA, VILI 2017: *Jälkitavujen vokaalienvälisen h Halsuan murteessa*. Suomen kielen kandidaatintutkielma. Oulun yliopisto. <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu201702231215.pdf>. (13.9.2018).
- SETÄLÄ, E. N. 1891: *Yhteissuomalainen äännehistoria*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
- SIITONEN, KIRSTI 1982: Dialektologian ja sosiolingvistiikan suhteesta. – M. K. Suojanen (toim.), *Kirjoituksia puhekielestä* s. 43–58. Turun puhekielen projektin julkaisuja 1. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 14. Turku: Turun yliopisto.
- SUOJANEN, M. K. 1982: Sosiolingvistiikka – synkretistinen tieteenala. – M. K. Suojanen & Päivikki Suojanen (toim.), *Sosiolingvistiikan näkymiä* s. 7–34. Helsinki: Gaudeamus.
- SUOJANEN, PÄIVIKKI 1982: Sosiolingvistiikan antropologiset ulottuvuudet ja käyttö kulttuurin tutkimuksessa. – M. K. Suojanen & Päivikki Suojanen (toim.), *Sosiolingvistiikan näkymiä* s. 167–234. Helsinki: Gaudeamus.
- THELANDER, MATS 1979: *Språkliga variationsmodeller tillämpade på det nutida Burträsktal. Del 1. Materialbeskrivning och analys på språkdragnivå*. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Philologiae Scandinavicae Upsaliensia 14: 1. Motala.
- TRUDGILL, PETER 2000 [1974]: *Sociolinguistics. An introduction to language and society*. Neljäs painos. London: Penguin Books.
- TUISKU, MAARIA 2016: *Tervolaisten nuorten suhtautuminen jälkitavujen vokaalienväliseen h:hon*. Suomen kielen kandidaatintutkielma. Oulun yliopisto. <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201602161211.pdf>. (11.10.2018).
- VAATTOVAARA, JOHANNA 1999: *Kaunhiista kauhniiseen, satheesta satteeseen: jälkitavuissa säilyneen h:n variaatiosta Pellossa vuoden 1995 aineiston valossa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- 2009: *Meän tapa puhua. Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- VIRRANKOSKI, PENTTI 1961: *Kokkolan pitäjän yläosan historia. Kaustisen, Vetelin, Halsuan ja Perhon vaiheita esihistoriallisesta ajasta 1860-luvulle*. Kokkola: Halsuan, Kaustisen, Perhon ja Vetelin historiatoimikunta.
- VÄISÄNEN, LIISA 2017: *Itämurteiden erikoisgeminaatio kiuruvetisten nuorten puhekielessä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto. <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201703091331.pdf>. (8.1.2019).
- WIIK, KALEVI 2006: *Sano se murteella: Millaisia suomen murteet ovat ja mitä niissä puhutaan?* Tampere: Pilot-Kustannus Oy.
- WOLFSON, NESSA 1997: Speech events and natural speech. – Nikolas Coupland & Adam Jaworski (toim.), *Sociolinguistics. A Reader and Coursebook* s. 116–125. Modern linguistics. London: Macmillan Press.
- WOLFRAM, WALT – FASOLD, R. W. 1997: Field Methods in the Study of Social Dialects. – Nikolas Coupland & Adam Jaworski (toim.), *Sociolinguistics. A Reader and Coursebook* s. 89–115. Modern linguistics. London: Macmillan Press.

